

Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна

МАТЕРІАЛИ XXXIII-ї МІЖНАРОДНОЇ КРАЄЗНАВЧОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ МОЛОДИХ УЧЕНИХ

присвяченої 100-річчю з дня народження Героя України
академіка П. Т. Тронька (1915–2011)

ІСТОРІЯ ПОВСЯКДЕННОСТІ У ЛОКАЛЬНОМУ ВИМІРІ

11 грудня 2015 р.

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Історичний факультет

Студентське наукове товариство

Центр краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька

Харківський національний медичний університет

Центр медичного краєзнавства

Харківський національний університет міського господарства

імені О. М. Бекетова

Матеріали

XXXIII-ї Міжнародної краєзнавчої конференції молодих вчених,
присвяченої 100-річчю з дня народження

Героя України, академіка П. Т. Тронька (1915–2011)

ІСТОРІЯ ПОВСЯКДЕННОСТІ У ЛОКАЛЬНОМУ ВИМІРІ

Харків — 2016

УДК 908:94 (477) (063)
ББК 63.3 (4укр) я 431
М34

*Затверджено до друку науково-методичною радою
Центру краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька ХНУ імені В. Н. Каразіна
(протокол № 1 від 14 січня 2015 року)*

Публікується у авторській редакції.

Матеріали XXXIII-ї Міжнародної краєзнавчої конференції молодих вчених, присвяченої 100-річчю з дня народження Героя України, академіка П. Т. Тронька (1915–2011). — Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. — 160 с.

Матеріали традиційної XXXIII-ї Міжнародної краєзнавчої конференції молодих вчених включають тези доповідей і повідомлень з проблем історії повсякденності. Збірник розрахований на всіх тих, хто цікавиться проблемами краєзнавства та такого сучасного напрямку в науці, як історія повсякденності.

Материалы XXXIII-й Международной краеведческой конференции молодых ученых, посвященной 100-летию со дня рождения Героя Украины, академика П. Т. Тронько (1915–2011). — Харьков : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2016. — 160 с.

Материалы традиционной XXXIII-й Международной краеведческой конференции молодых ученых включают тезисы докладов и сообщений по проблемам истории повседневности. Сборник рассчитан на всех тех, кто интересуется проблемами краеведения и такого современного направления в науке как история повседневности.

УДК 908:94 (477) (063)
ББК 63.3 (4укр) я 431

М34

© Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, 2016
© Центр краєзнавства імені академіка
П. Т. Тронька, 2016
© автори, 2016

Петро Тимофійович Тронько
(1915–2011)

Народився в с. Заброди на Харківщині.
Закінчив історичний факультет Київського
університету. Доктор історичних наук
(1968), професор, академік АН УРСР
(НАН України).

Працював заступником Голови Ради
Міністрів УРСР (1961–1978). Керував
відділом історико-краєзнавчих досліджень
Інституту історії АН УРСР (з 1979),
у 1990 р. очолив відроджену Всеукраїнську
(з 2008 — Національну) спілку краєзнавців
України.

Лауреат Державної премії СРСР в галузі
науки і техніки (1976). Герой України
(2000). Почесний громадянин міста
Харкова (2002) та Харківської області
(2011), багатьох інших міст України.
Почесний член Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна (1997).

ЗМІСТ

Від оргкомітета.....	9
Еремеев П. Теоретические обобщения в локально-исторических исследованиях (пленарна доповідь).....	10
Альков В. Проблеми медичного обслуговування евакуйованих на Харківщину поранених на початку Першої світової війни (за матеріалами журналів засідань військової комісії Харківського губерньського земства).....	14
Барков І. Ставлення поліції до жінки як потенційної повії на Півдні України наприкінці ХІХ ст.....	16
Безрукова Т. Екскурсійне краєзнавство — важливий компонент у роботі у клубу «Краєзнавець» районного центру дитячої та юнацької творчості Харківської районної ради.....	17
Безсмертна Ю. «Служителі» й «робітники» в облікових джерелах та повсякденній практиці середини ХVІІІ ст.: проблема термінології.....	19
Белеля Є. Повсякденність Полісся в Сарненському історико-етнографічному музеї.....	21
Бліндер С. Бенкет як один із способів репрезентації корпоративності Замоїської академі (третя чверть ХVІІ ст.).....	23
Бондаренко К. Повсякденність мандрівників автостопом.....	25
Будзанівська Н. Повсякденне життя інтелігенції України в світлі листування В. І. Вернадського та А. Ю. Кримського.....	27
Булавин М. Повседневность профессора Харьковского императорского университета середины ХІХ века (на материалах биографии Дмитрия Ивановича Каченовского).....	29
Буланий М. «Emblemata Sacra» Д. Крамера як джерело з історії повсякдення Німеччини по-чатку ХVІІ ст.....	31
Булгакова О. Повсякденне життя наукової інтелігенції АН УРСР середини 1950-х рр.....	32
Вакулко І. Соціальний феномен неповнолітніх правопорушників як віддзеркалення повсякденності застою.....	35
Вус Н. Повседневность тыла Первой мировой войны на примере Змиевского госпиталя.....	37

Гела О. Повсякденність радянських громадян в умовах антирелігійної пропаганди в УРСР у 1953–1964 рр. на сторінках журналу «Перець».....	40
Гнатюк Л. Особенности празднования свадьбы в среде украинских байкеров.....	41
Горбатенко М. Православ'я в повсякденності сучасної української молоді.....	43
Гринь А. Порівняння свят Водохреще та Івана Купала. Їх святкування зараз і раніше.....	45
Гуменяк А. Повсякденність літургійного обряду домініканського ордену в Галичині в кінці XIX – на початку XX ст.	46
Гуцол О. Вплив скіфської культури на сучасну українську повсякденність.....	50
Дерев'янко Л. Реконструкція образу життя носіїв сурської культури на поселенні Кам'яна Могила 1.....	51
Донець А. Соціалістичні змагання 1953–1964 рр.: «економічна раціональність» чи «політичне волевиявлення» (на матеріалах Відділу державного архіву Чернігівської області у м. Ніжин)?.....	53
Євсев'єва В. Образ солі у збірці Дзвінки Матіяш «Історії про троянди, дощ та сіль».....	55
Загаюк С. Повсякденність у творах Катерини Білокур.....	57
Звілінський С. Військово-політичні сили української революції 1917–1921 рр. в сприйнятті селянства південної України (на основі мемуарних джерел сучасників).....	59
Калюжна Т. Гра як зв'язок між ритуалом та повсякденністю в працях С. З. Агранович.....	61
Климчук А. Учнівські квартири Рівненської гімназії: штрихи до щоденного життя вихованців.....	63
Кронгауз В. Громадський транспорт у повсякденному житті харків'ян в першій половині XX ст.	65
Лепська А. Язичницькі традиції в сучасній повсякденності: історіографічний аспект.....	67
Леснича П. Повсякденне життя міського населення Російської імперії другої половини XIX – початку XX століть крізь призму музейних експонатів (за матеріалами Волинської губернії).....	68
Лихота О. Повсякденна робота політико-економічного відділу Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства в контексті розвитку народного господарства УРСР у 1926–1930 рр.	70

Лобенко С. Повседневность ученого-геолога второй половине XIX – начале XX века (на примере А. В. Гурова).....	72
Ломоносов М. Дозвілля студентів 60-х – 70-х рр. XX ст. на прикладі Ніжинського державного педагогічного інституту імені М. Гоголя.....	74
Ломоносов М., Стахурська А. Усні свідчення як джерело дослідження історії повсякденності.....	76
Макміллан О. Повсякденне життя наукової еміграції у Софії у 1920–1940-х рр.: приватне листування як джерело до реконструкції буденної біографії М. Г. Попруженка.....	78
Медведенко О. Фактори зростання інтересу до туризму в Чорнобильській зоні.....	80
Миславський І. Діяльність та освіта студентів юридичного факультету Харківського Імператорського університету після Судової реформи 1864 р.	82
Мосорко М. Гра у війну: дитячі розваги періоду нацистської окупації (на прикладі Галичини).....	83
Мотуз В. Соціальний портрет української жінки-солдатки періоду німецько-радянської війни (1941–1945 рр.): гендерний аспект проблеми.....	86
Мусатова Ю. Матеріали мережі Інтернет як складова джерельної бази з історії повсякденності.....	90
Нарижня Е. Найм иностранных подданных в имениях Беларуси....	91
Науменко О. Реалізація туристичного потенціалу м. Прилуки Чернігівської області.....	93
Некраса В. Український модерн у системі ювелірного мистецтва початку XX ст.	95
Нестеренко В. Використання акторно-мережевої теорії для вивчення історії повсякденності.....	97
Нестеренко Л. Листи як джерело з історії повсякдення українських оstarбайтерів (на прикладі епістолярію оstarбайтера Анни Мазун).....	98
Нижи́кова С. Звичайний день єпархіалки у другій половині XIX – на початку XX ст.	101
Ольхомяк М. Повсякденність наприкінці XX – на початку XXI століття у романі Ліни Костенко «Записки українського самашедшого», гумористично-політичній книзі Ю. Луценка у записі М. Найема «По обидва боки колючого дроту» та трагічній повісті Марка Рудневича «Я з Небесної сотні».....	103
Пашнев Р. Отображение повседневности населения Змиевского уезда на страницах газеты «Южный край» (1888–1890 гг.).....	105

Подлас М. Історико-етнологічний напрямок в поточній науковій діяльності Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства в 1926–1929 рр.	106
Попович В. Морально-психологічний стан вояків Вермахту та Червоної Армії в Барвінківсько-Лозівській наступальній операції.....	108
Потьомка К. Міфологічна й практична роль котів у повсякденності давніх слов'ян та мешканців Київської Русі.....	110
Проценко М. Деятельность иностранных консульств в Харькове в начале XX века (повседневные практики).....	112
Савельєв М. Побутові елементи у східних слов'ян і скандинавів: порівняльний аспект.....	113
Савчук О. Повсякденність у маєтках земельної шляхти II Речі Посполитої.....	115
Селегєєв С. Статистичні огляди як джерело з вивчення повсякденності народних сільських книгозбірень поч. XX ст. (на матеріалах Харківської губернії)	119
Семененко Е. Труд профессора Н. С. Бокариуса «Первоначальный наружный осмотр трупа при милицейском и розыском дознании» — первое практическое руководство по судебной медицине для судебных экспертов.....	121
Семенова А. Становище жінок у Західній Європі доби Середньовіччя та в Київській Русі: порівняльний аспект.....	123
Сич В. Повсякдення українців в Райхскомісаріаті «Україна» на основі україномовної німецької преси.....	125
Сірик Л. Традиційна календарна обрядовість в умовах незалежної України.....	127
Солобаєва К. Реалізація туристичного потенціалу Київщини в повсякденності краю.....	128
Трубчанинов В. Мемориальные и указательные доски — повседневность городского ландшафта Харькова второй половины XX – начала XXI вв.	130
Уварова О. Прохання як джерело для висвітлення повсякденного життя грецьких біженців, які опинилися в Одесі в результаті Грецької війни за незалежність 1821–1829 рр.	131
Чиренко М. Повсякденність у творах Т. Яблонської.....	133
Шаповал Я. Вживання алкоголю на Півдні України у XX ст.: норма та девіація (за матеріалами етнографічних експедицій Запорізького наукового товариства ім. Я. П. Новицького).....	135

Шваб Л., Шваб С. Національність за вибором: з історії життя волинської родини Гродзінських на межі XIX і XX століть.....	137
Шикунів М. Історія фестивалів «Форпост» і «Хотинфест»: порівняльний аспект.....	139
Шнуренко-Щербицька А.-Е. Тема буденності у творчості художника Івана Марчука.....	141
Юзьвак Д. Повсякденність на прикладі циклу «Силуети» збірки «Вибране» Ліни Костенко. Роль генія у повсякденному житті.....	143
Якуба А. Аптеки Харкова: ретроспектива.....	145
Ільїн В. Анкетування як метод оцінки якості стаціонарного медичного обслуговування в радянському Харкові у 1945–1991 рр.	148
Список скорочень.....	150
Премії, що встановлені на Міжнародній краєзнавчій конференції молодих учених.....	153
Фотолітопис конференції.....	154

ПРО КОНФЕРЕНЦІЮ

В середині 80-х рр. XX ст. в Україні посилився інтерес до краєзнавства. Це знайшло своє відображення у ряді фактів, серед яких заснування спочатку Всеукраїнської, а потім і Міжнародної (за статусом) конференції молодих вчених.

Серед учасників перших конференцій — ті, що в наш час стали відомими вченими, громадськими та державними діячами. За ці роки надзвичайно розширився спектр наукових досліджень, а пошук молодих вчених зосередився на проблемах таких сучасних напрямків в історичній науки, як локальна і регіональна історія, історія повсякденності і ментальності, гнєдерная історія.

Збірник тез XXXIII-ї Міжнародної краєзнавчої конференції молодих вчених «Історія повсякденності у локальному вимірі», присвяченої 100-річчю з дня народження Героя України П. Т. Тронька (1915–2011), що проходила 11 грудня 2015 містить біля 100 (разом зі стендовими) доповідей, які були представлені учасниками з 16 міст України, Польщі і Білорусі.

Співорганізаторами конференції виступили історичний факультет ХНУ імені В. Н. Каразіна та його студентське наукове товариство, Центр краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька, Центр медичного краєзнавства Харківського національного медичного університету та Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова.

Оргкомітет

Еремеев Павел

ХНУ имени В. Н. Каразина (к.и.н., доцент)

Теоретические обобщения в локально-исторических исследованиях

В современной исторической науке всё более распространёнными становятся локально-исторические исследования. Это и неудивительно, ведь на локальном материале часто можно увидеть те тенденции и процессы, которые теряются при исследовании исторических процессов на уровне стран и континентов. Однако постепенно, с увеличением количества исследований в области локальной истории, всё более остро встал возникать вопрос о том, как обобщить накапливаемый локально-исторический материал. Как не утонуть в море открытых фактов?

Очевидно, что локально-исторические исследования ценны возможностью проводить сравнительный анализ, выяснять, не является ли наблюдаемая на «большом масштабе» картина «средней температурой по больнице». Локальный масштаб позволяет понять, не является ли получаемая при общей генерализации картина лишь научной абстракцией, оторванной от реальной жизни.

Например, если статистика фиксирует рост грамотности в целом по стране, локально-исторические исследования дают возможность понять, что стоит за цифрами статистики: как различался уровень грамотности по отдельным регионам, с чем связаны различия, и, наконец, что понималось под грамотностью. Как она воспринималась в обществе? Какие социальные, культурные процессы стояли (и стояли ли вообще)

за сухими цифрами статистики?

Но возникает проблема: в принципе, сравнить и найти сходства можно в чём угодно. Можно сравнивать принципы реализации власти в первобытном племени и США, но насколько научно-корректными будут такие сравнения? Между нацизмом и сталинизмом можно указывать на сходства, можно на различия. но что стоит за этим? Когда мы можем говорить о типологическом сходстве, а когда — лишь о случайных совпадениях? Та же самая проблема возникает при сравнении общих тенденций и локальных проявлений. Как решить эту проблему?

Научно корректное сравнение — это то сравнение, которое основано на теории. Вообще, теория лежит в основе науки. В современной исторической науке недостаточно просто поднять архивные документы и пересказать их содержание. Недостаточно и просто уточнить некоторые факты. Очень часто западные исследователи, читая работы отечественных учёных, задаются вопросом «и что?». Что следует из приведенных фактов? Как они дополняют наши знания? Не будете же Вы всерьёз утверждать, что знание, например, имён священников некоего сельского прихода само по себе может заинтересовать широкую научную общественность. Тут есть краеведческий интерес, возможно, интерес членов прихода. но что это даст науке?

Тут нам может помочь принцип междисциплинарности. Сейчас мы не будем касаться вопроса о соотношении терминов «междисциплинарность», «мультидисциплинарность», «кросс-дисциплинарность». В целом, междисциплинарный подход ориентирует исследователя на заимствования категорий, методов и принципов из разных областей знания. Эмирические факты можно объяснить, сравнить с общими историческими процессами, если всё это попытаться интерпретировать в рамках тех подходов, концепций, которые применяются, например, в социологии, культурологии, психологии, и т. д. И тогда за kaleidosкопом фактов можно увидеть, соответственно, социологические, культурологические, психологические закономерности. И это даёт результаты. Приведу пример из собственных исследований. Применив религиоведческую теорию «церковь-секта» к изучению старообрядчества, мне удалось выявить те общие

закономерности, которые прослеживаются и в истории старообрядчества XIX в., и в истории даосской секты «Джигуан-Дао» XX в.

Теория даёт возможность сориентироваться в массе эмпирического материала. И в подобных теоретических интерпретациях есть двойная польза: с одной стороны, они дают возможность понять, объяснить эмпирический материал, а с другой — проверить применимость и корректность самой теории. И если теория не работает на исследуемом материале, можно попытаться выяснить, чем это вызвано: некорректностью самой теории, местными особенностями.

Но тут есть свои подводные камни: используя те или иные теоретические концепции для интерпретации эмпирического материала, мы сталкиваемся с проблемой герменевтического круга. Очевидно, что применение той или иной концепции должно базироваться на её адекватности исследуемым процессам. Однако изучение самих процессов невозможно без предварительной постановки проблемы, которая не может не формулироваться в рамках той или иной концепции.

Получается замкнутый круг, ведь поставленные вопросы часто эмплицитно содержат в себе ответы. Ведь, как отмечал Марк Блок, источники «говорят лишь тогда, когда умеешь их спрашивать». В этом плане ценной является идея Ганса Гадамера о том, что «понимание должно постоянно заботиться, чтобы разрабатывать адекватные самой сути дела проекции смысла, а это значит, что оно должно идти на риск сознательных предвидений, которые ещё должны быть подтверждены «сутью дела». То есть, различные социологические, культурологические концепции следует рассматривать именно как научные гипотезы (предвидения), которые должны быть подтверждены или опровергнуты исследуемой эмпирикой. Т. е. выход из герменевтического круга заключается в апробации сразу нескольких концепций для интерпретации фактического материала.

Впрочем, это только частично решает проблему. Всё равно, как справедливо отмечает современная исследовательница методологии истории Эва Доманская в работе «История и современная гуманитаристика», «когда новые исследовательские пробле-

мы включаются в обязательные познавательные теории, выводы, которые будут результатом такого исследования, являются легко предвидимыми и подтверждают лишь то, что мы знаем». Ведь теории и категории указывают, что и как видеть при исследовании определённого явления.

Чтобы решить эту проблему Эва Доманская предлагает не просто механически применять имеющиеся теоретические построения для интерпритации исследуемых исторических фактов, а создавать новые теории, так называемые «теории снизу». Конечно, нельзя приступить к изучению материала без предварительных допущений (сознательно или бессознательно мы всегда исходим из уже имеющихся представлений при познании нового). Но имеющиеся теории, по мысли Доманской, должны служить именно основой для начальной постановки исследуемых вопросов. Результатом же должно быть построение «теории снизу».

Мне представляется, что замечания Эвы Доманской вполне обоснованы. Но, всё же, нужно сделать одну оговорку. Исследовательница, говоря о необходимости создания «теории снизу», имеет ввиду ситуацию в западной гуманитаристике, где применение существующих теорий для интерпритации фактического материала — вещь самоочевидная. В украинских же условиях даже этот этап, в большинстве своём, не пройден. Огромное количество диссертаций вообще защищаются без каких либо теоретических обобщений, о методологии диссертант часто задумывается в самом конце, чтобы хоть что-то формально написать во вступлении. Реально же исследование проводится на уровне позитивизма XIX в. (причём без осознания этого факта). Возможно, отечественным историкам для начала придётся пройти этап интерпритации материала исходя из имеющихся теорий, и лишь затем переходить к созданию «теории снизу».

Но так или иначе, именно теоретические обобщения дают возможность исторической науке сохранять свой научный статус. А в локально-исторических исследованиях, с их акцентом на частном, уникальном, теоретические интерпритации особо актуальны.

Альков Володимир
ХНМУ (старший викладач, к.і.н.)

**Проблеми медичного обслуговування евакуйованих
на Харківщину поранених на початку Першої світової
війни(за матеріалами журналів засідань військової комісії
Харківського губерньського земства)**

Надання медичної допомоги пораненим військовим є важливою складовою охорони здоров'я. Уперше зі значною їх кількістю харківські медики стикнулися на початку Першої світової війни. Та, незважаючи на багатий досвід попередніх воєн, система виявилась до цього багато в чому не готовою. Проблеми, що поставали, яскраво й живо відбивалися в журналах засідань військової комісії Харківського губерньського земства. Саме ця комісія ставила перед собою завдання їх подолання.

Головною проблемою, як це й буває зазвичай, була нестача коштів, що тягнула за собою недотримання ліків та устаткування. Повітові земства, обмежені в грошах, зверталися з вимогою надати ліки та устаткування за рахунок земського союзу. Така ситуація призводила до того, що норми устаткування шпиталів збиралися урізати за рахунок скорочення штату службовців, відмови від третини білизни та інструментів. Але лікарі рішуче виступили проти, завдяки чому скоротили лише штат до 3 лікарів та 3 фельдшерів на шпиталь зі 100 ліжок. Для догляду тяжких поранених та хворих цього було замало. Із зростанням втрат все більше медичних та допоміжних службовців мобілізувалися, все складніше ставало організовувати догляд. Послаблення контролю призвело до того, що в шпиталях губернії спостерігалась «розпущеність» серед хворих та поранених, які «втрачали воїнський вигляд та військову дисципліну». Так матеріальні проблеми переростали в організаційні.

Іншим варіантом розміщення поранених був патронат. За утримання там виплачували 5 крб одноразово та по 40 коп. на добу за одного пораненого, вимагаючи пристойного приміщення, прання білизни та продовольства. 80% були поранені легко. Якраз їх доручали небайдужим жителям, для приваблення яких містом розклеювали листівки.

Кількість ліжок у лазаретах мала збільшуватися відповідно до активності на фронті. У губернії на вересень 1914 року було влаштовано 8000 шпитальних ліжок, за новим планом їх стало 11666. Для одужуючих організовували окремі установи в приватних будинках. На хвилі патріотичного підйому проблем з цим не було, що пом'якшувало проблему перевантаження шпиталів та лікарень. Скажімо, місцевий поміщик М. фон-дер Лауніц запропонував відвести під шпиталь 2 будинки в своєму маєтку. М. Ковалевський запропонував 30 облаштованих ліжок у своєму маєтку Рябушках тощо. До шпиталів також запрошували добровольців у випадку нестачі кадрів, та після падіння ентузіазму початкового періоду війни добровільних помічників ставало все менше.

Зауважимо, що хворих з підозрою на інфекції мали возити лише в санітарних каретах, та продіагностувати всіх через величезну кількість не вдавалось. Поранені з санітарних поїздів, як твердили сестри милосердя, передбачаючи ускладнення для себе, навмисно приховували хвороби. Вони потрапляли за санітарні кордони, що створювало небезпеку епідемії, а заразних відділень не було в більшості шпиталів.

Поранені, при тому, що перев'язки були загалом в належному вигляді, досягали шпиталів до того брудними, що повністю очистити їх за один прийом було неможливо. Іноді їх привозили не санітарними потягами, а в звичайних теплушках, погано й давно перев'язаних, довго негодованих та незареєстрованих.

Розвантаження таких ешелонів разом із перев'язкою було тривалою справою. Через наплив поранених їх затримували у вагонах, деяких не перев'язували 8–10 днів. Поспіх та халатність не були поодинокі.

Отже, усі проблеми концентрувалися навколо нестачі засобів — матеріальних та організаційних, що були міцно переплетені. Нестачу коштів, кадрів, устаткування, облаштованих приміщень тощо повністю здолати так і не вдалося. Організаційні проблеми теж не були подолані, бо, зрештою, цього неможливо було зробити без вирішення матеріальних питань. Тим не менш, питання були поставлені, і був отриманий цінний досвід для подальшого удосконалення медичної допомоги пораненим.

Барков Ілля
ЗНУ (здобувач)

Ставлення поліції до жінки як потенційної повії на Півдні України наприкінці XIX ст.

В XIX ст. інститут проституції стає невід'ємною частиною міської повсякденності Південної України. Втім на сьогодні ця тема і досі залишається малодослідженою та представлена розвідками Д. Ю. Аверіної-Лугової та І. А. Юрія з питань нормативної регламентації та боротьби з жіночою торгівлею. Наша робота присвячена такому аспекту як виконання поліцією обов'язків з розшуку та реєстрації повій-одиначок.

З середини XIX ст., в Санкт-Петербурзі, Москві, Ризі створені спеціальні органи контролю проституції — лікарсько-поліцейські комітети. Втім такі органи отримали своє поширення на Півдні України лише на початку XX ст.. До цього часу функції розшуку та реєстрації повій виконувала поліція. Розшук нелегальних працівниць інтимної сфери полягав в проведенні регулярних рейдів містами у вечірній та нічний час та арештом підозрілих жінок. Після підтвердження підозр жінці пропонувалося добровільно стати на облік в разі відмови її справу відправляли до суду для визначення покарання за таємну розпусту. Через свою завантаженість та недостатню кількість працівників поліція ставилася поверхово до контролю проституції. Лише в разі надходження від вищих органів влади розпоряджень про необхідність приведення списків до реального стану розпочиналася активна робота. Для швидкого виконання поставлених завдань заарештовані під час рейдів жінки одразу, без їх згоди, реєструвалися як повії-одиначки. В 1889 р. в Миколаєві за одну ніч на облік взято десять жінок, як виявилось згодом, більша частина з них не мала жодного відношення до проституції [1, арк.84]. Проте інколи доходило навіть і до абсурду, в Ананьєві під час проведення рейду заарештовано 15 жінок, 6 з котрих виявилися незайманими [2, с. 44].

Лише на початку ХХ ст. Одеська міська Дума вбачаючи негуманне ставлення поліції до жінок запідозрених у проституції позбавила її функцій контролю. Втім в інших містах Південної України влада продовжувала вважати поліцейські дії необхідною мірою. Невеликі зарплати на основній роботі змушували частину жінок підробляти повією. Це в свою чергу змушувало владу розглядати працівниць фабрик, готелів та ресторанів як потенційних повій. Тому в містах Південної України поширеною практикою було проведення регулярних медоглядів жіночого персоналу готелів та ресторанів. Поліція як відповідальний орган ставилася до своїх обов'язків несумлінно. В 1882 р. в Бульварному поліцейському відділенні Одеси з 13 готелів, де працювало 400 жінок постійно медогляди проводилися лише в двох закладах [3, с.2].

Таким чином, ми розглянули один з аспектів проблеми, а саме виконання поліцією своїх обов'язків в сфері розшуку та реєстрації повій та довели, що поліція до своїх функцій ставилася несумлінно, часто перевищуючи свої повноваження у виконанні розпоряджень вищих органів влади.

Безрукова Тетяна

РЦДЮТ (керівник клубу «Краєзнавець», почесний член
Національної спілки краєзнавців України)

**Екскурсійне краєзнавство — важливий компонент
у роботі клубу «Краєзнавець» районного центру дитячої
та юнацької творчості Харківської районної ради**

Актуальність дослідження полягає в тому, що на сучасному етапі розвитку позашкільного краєзнавства великого значення набуває розвиток місцевого туризму. Розширюються напрями туристичного краєзнавства, і в його системі виокремлюється екскурсійне краєзнавство. Його впровадження в освітнянському краєзнавстві має значне історичне підґрунтя, активізується сьогодні і має всі умови для перспективного розвитку.

Тему дослідження розглянуто в загальному контексті історичного краєзнавства в науковій праці під редакцією академіка П. Т. Тронька в контексті освітянського туристичного краєзнавства її розглядали науковці «Центру краєзнавства імені П. Т. Тронька» ХНУ імені В. Н. Каразіна, педагоги Харківської облСЮТур та інших інституцій.

Мета роботи — проаналізувати сучасні напрями позашкільного екскурсійного краєзнавства і його значення у навчально-виховному процесі.

На сучасному етапі розвитку позашкільної освіти значна увага приділяється формуванню у вихованців краєзнавчих знань — вагомого підґрунтя майбутнього громадянина з активною життєвою позицією. Через це прослідковується тенденція значного поширення такого важливого напрямку освітянського краєзнавства, як туристичне. Визначна заслуга в його становленні та розвитку належить видатному вченому П. Т. Троньку, який велику увагу приділяв взаємодії краєзнавства і туризму.

Екскурсії у роботі клубу «Краєзнавець» РЦДЮТ Харківської районної ради на базі Будянського ліцею є важливим і значним компонентом туристичного краєзнавства, яке практично реалізується у формі активних подорожей. Вони поглиблюють краєзнавчі дослідження туристичних походів, розширюють загальний краєзнавчий кругозір у пізнанні селища Буди, Харківського району, міста Харкова, при освоєнні місцевих і далеких маршрутів.

В основі екскурсійного краєзнавства закладено процес наочного пізнання навколишнього середовища. Основоположене значення полягає в тому, що вихованці не просто побачили краєзнавчий об'єкт, а отримали вичерпну інформацію і відчули значущість історичних подій. Наприклад, на екскурсії «Пам'ятки місцевого значення селища Буди» керівник клубу на основі окремих деталей розкриває особливості розвитку керамічної промисловості, житлового та промислового будівництва у країні в період кінця XIX початку XXI ст. На екскурсії «Мікротопоніми селища» вихованці клубу отримують інформацію про природні, етнографічні, військові, історико-суспільні, культурні та інші пам'ятки. Вони прийшли в наше сьогодення з різних сторіч,

оповиті думами, переказами, народними піснями і легендами. Як наслідок екскурсій є складання туристичних маршрутів: «Оповите легендами селище Буди», «Туристична привабливість селища Буди», «Військові поховання селища», «Поважні ювілеї освітянських закладів» і т. і. Крім того, на основі багаторічних досліджень у 2012 р. було укладено «Довідник по вулицям селища Буди». Освітньо-вихована функція екскурсійного краєзнавства сприяє патріотичному вихованню молоді.

Отже, маючи значний освітянський, функціональний, науковий потенціал, екскурсійне краєзнавство у позашкільній розширює свою векторність з подальшим перспективним розвитком.

Безсмертна Юлія

ПНПУ імені В. Г. Короленка (аспірантка)

**«Служителі» й «робітники» в облікових джерелах
та повсякденній практиці середини XVIII ст.: проблема
термінології**

Вивчення соціуму Гетьманщини не буде повним, якщо залишити поза увагою досить чисельну міжстанову професійну групу, яку узагальнено називають «слугами», а в облікових джерелах Гетьманщини II пол. XVIII ст. — «служителі» й «робітники». Зосередження уваги на цій проблемі важливо не лише тому, що пояснення терміну — це необхідний методологічний крок у дослідженні теми, але й через те, що поняття «слуга», що використовувалося в минулому, не завжди корелюється з сучасними уявленнями.

Дана робота має на меті дослідити різні тлумачення терміну «слуга» та особливості позначення ним окремої міжстанової професійної групи. Українські історики опосередковано торкалися цього питання, однак вузькоспеціалізованих розвідок на українському матеріалі не проводилося. Поодинокі спроби аналізу стосуються обмеженого кола питань. У цьому контексті варто згадати праці Тимофія Бріка та Юрія Волошина.

Цікаво, що під загальне означення «слуга» потрапляли особи з різним набором функцій та легальним статусом. Більше того, вони не завжди походили з нижчих верств населення: дехто з них належав до середніх, а інколи й до вищих прошарків суспільства.

Імовірно, що різні підходи до тлумачення цього терміну в історіографії пов'язані й з різною філологічною традицією, прийнятою в тій чи іншій країні. Найкраще це простежується під час аналізу тлумачних словників. Наприклад, словник української мови за редакцією Бориса Грінченка, ототожнює терміни «слуга», «служиня», «служанець», «служанка», «служебка», «служитель», «служителька», «служба», «служниця». Усі ці слова похідні від слова «служба», тобто «служення по найму» за Грінченком.

«Словник української мови» (радянського видання) пояснює цей термін дещо по іншому: «У поміщицькому та буржуазному побуті — людина для особистих послуг у домі; людина, яка служить кому-, чому-небудь, захищає чийсь інтереси». Майже в незмінному вигляді ця дефініція перекочувала і в українську філологію. Вітчизняна ж історіографія для позначення цієї категорії здебільшого застосовує термін «наймит» який означає — «робітник, що працює по найму у приватного власника, підприємця; батрак».

У джерелах Гетьманщини XVIII ст. — це «служитель» або «работник». Так, наприклад, Румянцевський опис Малоросії (1765–1769 рр.) називає їх «служанки», «служителі», «работниці», «работники». Коли ж говорити про сповідні розписи — там вживається лише термін «служитель». Важко пояснити, чому для значення людей, які займалися однаковою роботою, застосовувалися різні терміни. Можна припустити, що вони перебували у вжитку одночасно та означали одне й теж. Якщо й існували якісь відтінки у значенні, достовірних відомостей про це не збереглося.

Можна припустити, що найбільш близькими за соціально-економічними характеристиками та спільним правовим полем до українських реалій були польські слуги. Великий тлумачний словник В. Дорошевського пояснює термін так: «той, хто займається чиймсь домом, господарством і отримує за це

заробітну плату». На мою думку, це пояснення є найбільш вдалим, адже стосується не лише домашньої роботи, а загалом усього домогосподарства (яке могло бути досить значним), і головне, за службу особа отримує заробітну плату.

Отже, порівняння різних підходів, покликані показати співіснування в контексті історичних досліджень різних визначень поняття «слуги». Вітчизняна історіографія здебільшого застосовує термін «наймит», у джерелах XVIII ст. їх називають «служитель» або «работнік», хоча «служитель» вживається частіше. Зважаючи на значну ідеологізацію, яка продовжує існувати у деякій літературі та відсутність комплексних досліджень із теми вважаю доцільним при подальшому дослідженні застосовувати таке визначення: «Служитель — це особа обох статей, яка знаходиться на службі та займається чиймсь домом, господарством і отримує за це заробітну плату».

Белеля Єлизавета
НТУУ «КПІ» (студентка)

Повсякденність Полісся в Сарненському історико-етнографічному музеї

Постановка наукової проблеми. На сьогодні популярності набувають подорожі, вивчення історії, культури різних народів, країн, зокрема України, а музеї — це одне з джерел вивчення історії. На території м. Сарни Рівненської обл. діє Сарненський історико-етнографічний музей, історія якого почалася ще у 1974 р. Спочатку музей був відкритий як краєзнавчий, 1989 р. змінив статус на «Історико-етнографічний».

Новизна теми полягає в тому, що Сарненський історико-етнографічний музей має невелику популярність серед туристів і дослідників.

Актуальність теми: її розкриття дасть змогу більше дізнатися про музей міста Сарни та повсякденність Полісся.

Мета роботи: характеристика музею як осередку туризму й інформування про повсякденну культуру.

Джерельно-історіографічну базу становлять статті Р. Бричкової, р. Тишкевич «Подих часу береже» (Сарненські новини, 05.11.2009, с. 5.), А. Кардаш «Краєзнавців музей зібрав на ювілей» (Сарнен. новини, 12.01.2009, с. 4.), Р. Тишкевич «Духовні надбання народу — в музейних експонатах» (Сарнен. новини, 14.02.2012, с. 6.), Р. Тишкевич «В ім'я відродження національної культури та мистецтва: до Всесвітнього дня музеїв» (Сарнен. новини, 17.05.2007, с. 3.), Р. Тишкевич «Скарбниця культурної спадщини краю» (Сарнен. новини, 11.11.2008, с. 2.), Р. Тишкевич «Скарбниця пам'яток Поліського краю: 6 листопада Сарненському історико-етнографічному музею виповнюється 35 років» (Сарнен. новини, 5.11.2009, с. 3); Д. Каднічанського «Скансени України» (Краєзнавство. Географія. Туризм № 16 (645), квітень 2010); історико-краєзнавчий нарис Р. Тишкевич «Сарни», (Костопіль: Роса, 2004).

Застосовувалися спеціально історичні (порівняльно-історичний) та загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення) методи.

Висновок. Нині в музеї понад 7000 експонатів основного та 8000 — науково-допоміжного фонду. Це пам'ятки матеріальної та духовної культури Полісся. Відвідавши Сарненський музей, можна побачити колекції сорочок, наміток, свит, літників і речі домашнього побуту. Тут зібрано вироби традиційних ремесел: гончарства, різьблення по дереву, лозоплетіння, бондарства. Також у музеї є колекція поліського бурштину, деякі з включенням комах. Експонують виставки грошей: монети та бони Російської імперії, СРСР, Української Народної Республіки та інших держав. Музей користується переставними виставками комп'ютерних копій Ермітажу, Третяковської галереї, «Клод Моне». Його працівники проводять науково-практичні конференції, свята народного мистецтва, зокрема традиційне поліське свято «Водіння Куста». Отже, сьогодні Сарненський історико-етнографічний музей — це скарбниця пам'яток, значна частка яких є джерелами історії повсякденності Полісся. Щороку заклад відвідують тисячі екскурсантів, туристів із України, Польщі, Франції, Великої Британії, Америки, Ізраїлю. Вони захоплюються рукоділлям майстринь, виробами з соломи, лози, дерева, льону.

Бліндер Степан
НУ «КМА» (студент)

Бенкет як один із способів репрезентації корпоративності Замойської академії (третя чверть XVII ст.)

Вивчаючи соціо професійні групи, дослідник неминуче стикається із проблемою «пояснення». Йдеться не про пояснення як таке, а про набір «лінз», через які треба дивитися на минуле. У такого роду роботах проблема вдвічі складніша: доводиться не лише синхронізувати процеси з часом і простором, але й шукати «лінзи», через які слід розуміти самі процеси. Досліджуючи університетські корпорації, механізми, які на перший погляд виглядали прагматичним способом врегулювання академічного життя, насправді несли в собі складне символічне навантаження, значно важливішим для професорату. Тож проблемою дослідження є співвідношення «прагматичного» і «символічного» у академічних практиках університетів Речі Посполитої другої половини XVII ст.

Говорячи про актуальність дослідження, слід підкреслити, що українських науковців «університет пограниччя» досі взагалі не цікавив: як виняток, можна згадати ознайомчий короткий нарис Наталі Яковенко у 2-му томі «Історії української культури» та статтю Петра Кулаковського у збірнику статей з нагоди 415-ліття Замойської академії.

Новизна роботи полягає в тому, що досі вивчення Замойської академії з такої точки зору не проводилося: істориків більше цікавила подієва історія Академії і правові засади функціонування. У цій роботі відбувається відхід від звичного для історіографії Академії дискриптивного методу, і зосереджується увага на вичленуванні й аналізі знакових систем, що несуть у собі академічні практики.

Історіографія, яка б дотикалася даної проблематики Замойської академії, відсутня. Є кілька праць історика Генрика Гмітерека, який згадує про бенкети лише в контексті опису академічних практик, але не звертається до глибшого їх аналізу.

Джерельна база дослідження: щоденник професора і кілько-разового ректора Академії Василя Казимира Рудомича, який вів поденні записи протягом 1656–1672 рр.

В ході дослідження було зроблено наступні висновки:

- Корпорація професорів Замойської академії, яка на другу половину XVII ст. була уже чітко окреслена, виробила не лише корпоративну «культуру», але й способи її репрезентації. Ці практики, сформовані на хвилі трансформації правового припису в неписану традицію, наскрізь проймали усе академічне життя, унормовували його і робили його «правильним».
- Умовно академічні бенкети можна поділити на «приватні» та «публічні». Не зважаючи на такий поділ, оскільки у XVI–XVII ст. не існувало поділу на «приватне» і «публічне», бенкети в Замойській академії в обох випадках були способом репрезентації приналежності до корпорації і підкресленням солідарності із нею.
- Поряд із правничим уявленням про Академію як спільноту «своїх», формується товариська ідентичність, яка не лише злилася із професорською, але й стала її засадничою основою. У такий спосіб, по-перше, відбувається репрезентація «цілісності» корпорації в рамках професійної ідентичності, а по-друге, «цілісність» в рамках товариських стосунків.

Бондаренко Катерина
НТУУ «КПІ» (студентка)

Повсякденність мандрівників автостопом

Постановка наукової проблеми: у сучасних умовах подорожування автостопом поступово стає частиною повсякденного життя. Саме тому важливо правильно трактувати всі його переваги та недоліки. Новизна теми полягає ще тому, що цей напрям поки ще зовсім не досліджений, адже почав набувати популярності нещодавно.

Проблема подорожування автостопом стає все актуальнішою для дослідження, адже все більше людей обирають саме цей спосіб пересування. Саме тому важливо чітко розуміти всі сторони такої подорожі. Їх вивчення дасть змогу більш повно розглядати історію сучасної повсякденності.

Мета дослідження: виявити переваги й недоліки мандрування автостопом по світу, роль такого виду пересування в історії подорожей.

Джерельною базою дослідження стали книга-посібник для майбутніх автостоперів А. Кротова «Практика вільних мандрівок», а також статті-розповіді мандрівників-автостопників, таких як А. Русакович (укладач путівників, журналіст), Р. Івасевич, Д. Афанасьєв та ін. Специфіку жіночого автостопу віддзеркалюють статті В. Кравець, Т. Яшнікової та ін.

Використано загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення) методи дослідження.

Висновок. Основною відмінністю мандрівки автостопом є те, що її суть не в тому, щоб якнайшвидше прийти до мети подорожі, а в тому, щоб якнайбільше побачити в дорозі.

Однією з найбільш суттєвих переваг є можливість відвідати безліч міст по всьому світу, витративши відносно мало коштів. Не потрібно купувати путівки, квитки на поїзд/літак/автобус, або ж витрачатись на паливо, як у разі подорожі власним автомобілем. з появою численних додатків для мандрівників автостопери отримали змогу знайти «попутку» й тимчасове житло

за прийнятною ціною або ж узагалі безкоштовно.

Подорожування автостопом — це мобільність, адже є можливість вирушити в подорож, не плануючи її заздалегідь. Також можна обрати маршрут «під себе», відвідуючи лише ті іста та населені пункти, котрі хочеш. Це є значною перевагою порівняно, наприклад, з автобусним туром, де мандрівник слідує програмі, описаній у путівці.

Але в таких подорожах є низка недоліків. По-перше, вони досить небезпечні: історія знає чимало випадків, коли автостоперів грабували, гвалтували, викрадали, навіть убивали. По-друге, важко точно розрахувати тривалість подорожі, бо немає чіткого графіку пересування. Ці причини зумовлюють незручність такої мандрівки для певних категорій людей. з іншого боку в мандрівників періоду інформаційного суспільства виникають усе нові можливості обмінюватися досвідом, аби запобігати проблемам. Одним з найважливіших недоліків є те, що комфортність такої подорожі зазвичай значно нижча, аніж у мандрівки «за путівкою». Наступним «мінусом» є те, що спонтанна поїздка можлива лише в країни, куди не потрібно заздалегідь оформлювати візу. В іншому разі доведеться витратити час, сили й гроші для оформлення візи.

Попри всі проблеми, роль автостопа в повсякденній культурі мандрівок зростає, а отже, переваги такого виду подорожування відчутні.

Будзанівська Наталія
НПУ імені М. П. Драгоманова (пошукач)

Повсякденне життя інтелігенції України в світлі листування В. І. Вернадського та А. Ю. Кримського

Перебуваючи на теренах України в роки української революції (1917–1921) Володимир Вернадський спілкувався з багатьма українськими вченими. Після створення Української академії наук, яку В.Вернадський очолив, А. Кримський обійняв посаду неодмінного секретаря. Відтак В. Вернадський та А. Кримський дістали нагоду тісного спілкування. В подальшому листування цих двох відомих вчених дає уяву, як жила інтелігенція того часу.

В. Вернадський і А. Кримський познайомилися восени 1904 року на квартирі в Москві у В. Вернадського, де відбувалися збори представників всіх вищих шкіл Москви з приводу вищих шкіл і їх страйків. Після наради А. Кримському було запропоновано залишитися на обід з родиною. В. Вернадський належав до ліберальної російської інтелігенції, тоді як А. Кримський був представником української демократичної інтелігенції. В листопаді 1918 р. було відкрито УАН, яку очолив В. Вернадський, а А. Кримський став неодмінним секретарем УАН.

Часті зміни влади давалися взнаки. Чи не всі владні сили починаючи з Директорії і закінчуючи більшовиками входячи до Києва серед перших кроків виказували своє негативне ставлення до Української академії наук. В. Вернадський, А. Кримський та інші науковці як могли захищали своє дітище.

У 1920 році вчений вирушив до Криму, де розпочався його новий період життя. В цей час А. Кримський лишався неодмінним секретарем УАН. В. Вернадський переписуючись з ним, постійно цікавився справами Академії.

24 квітня 1921 р. А. Кримський написав листа В. Вернадському, в якому розповідав про реформу Академії. Також він повідомляв В. Вернадському, що той залишається академіком УАН без платні, так як вчений на той час вже не жив у Києві, а перебував у Петрограді, і говорив, що В. Вернадський може повернутися до Києва коли забажає і «вступити в усі свої права вже з платнею».

Вже 11 травня 1921 р. В. Вернадський з Петрограду надіслав листа А. Кримському, написаного українською мовою. В ньому вчений скаржився на важкі умови життя — «Тут дуже сумно і найближчі часи будуть смутні. Ніхто не знає як буде можливо провести зиму...» і казав, що працює над роботою усього життя.

18 жовтня 1930 р. А. Кримський надіслав листа В. І. із Звенигородки. з нього маємо змогу дізнатися про тяжке становище вченого. «Я в катастрофічному становищі, і не кожен день обідаю, а на білет грошей ... не можна дістати». В цей час А. Кримського спіткала доля багатьох вчених, що звинувачувалися в справі «СВУ», якої, як тепер доведено, не існувало. Було заслано його названого сина, доля якого А. Кримському була невідома. Тяжке становище представників інтелігенції описано в цьому листі. Цвіт нації, люди, що попри все слугували науці та її розбудові не мали, що їсти.

Вже 7 жовтня А. Кримський пише із Звенигородки листа В. Вернадському в якому пояснює чому так довго не відповідав. з нього маємо змогу дізнатися про повсякденне життя інтелігенції. Так, А. Кримський називає своє життя «принизливим» через нестачу коштів на звичайні потреби себе і своєї родини «що я міг би продати, щоб полагодити взуття і лахміття, не забираючи їжі з рота в себе і своїх домашніх?». Продовжує вчений писати про п'ять років злиднів, в яких він жив. В цей час академікам підвищили зарплатню — «мені надіслано 600 руб. за півмісяця...» і А. Кримський перелічував В. Вернадському яку «розкіш» міг тепер собі дозволити: «купив на зиму картоплю... куплю і метри 2 дров... Розкіш!»

В. Вернадського дуже цікавила доля А. Кримського, який зник. Вчений сподівався, що А.Кримський виїхав в Уфу, куди в липні 1941 року було евакуйовано Академію наук, проте «він виїхав, але нікуди не приїхав». В інституті архівознавства НБУВ в документі згадується, що помер А. Кримський «... на 72 році життя... 25 січня 1942 року. Даних про місце поховання КДБ не має».

Підсумовуючи можемо сказати, що В. Вернадський і А. Кримський залишили по собі величезний внесок у скарбниці культури і науки. Познайомившись у 1904 році вони все

життя зберігали теплі стосунки підтримуючи одне одного. Їх самовіддана праця увінчалася відкриттям Української академії наук у 1918 році. Вони мали різні світогляди, проте в одному були однакові — на місце науки в суспільстві.

Булавин Максим

ХНУ имени В. Н. Каразина (ст. лаборант)

Повседневность профессора Харьковского императорского университета середины XIX века (на материалах биографии Дмитрия Ивановича Каченовского)

1850–1860-е годы в жизни Харьковского университета по меткому замечанию его выпускника М. де Пуле слились с жизнью преподавателя и декана юридического факультета Дмитрия Ивановича Каченовского (1827–1872).

Аудитории на лекциях молодого профессора по международному и государственному праву были переполнены студентами всех факультетов университета. По воспоминаниям выдающегося харьковского врача Л. Л. Гиршмана, лекции Каченовского приводили его в восторг. В течении первого года преподавания многие студенты медицины, в том числе, и Л. Л. Гиршман, неоднократно пропускали занятия на своем факультете (что было делом рискованным) чтобы послушать лекцию Дмитрия Ивановича. «Каждая прослушанная нами у Каченовского лекция вызывала у нас новые мысли, побуждала к обсуждению новых для нас вопросов из чуждой нам области наук, давала материал для оживленных бесед и прений на наших студенческих кружках».

Приход Каченовского на кафедры международного и государственного права вызвал небывалый интерес и воодушевление студенчества. Много путешествуя по Европе, Каченовский впитал в себя мысли и опыт лучших юристов. Студентов привлекала в Каченовском его молодость и беспредельная доброта. Двери кабинета профессора всегда были открыты для каждого учащегося университета, желавшего с ним посоветоваться о занятиях. Пользуясь уважением студентов,

Каченовский не искал популярности среди них, поблажек никому не делал. Он был очень требовательным экзаменатором. Студента не спасало даже заступничество других преподавателей университета. Однако, несмотря на всю его строгость, любовь студентов к Д. И. Каченовскому была теплой и искренней.

Молодой профессор был, кроме того, приветливым хозяином. Гости чувствовали себя хорошо и уютно. Как вспоминал Л. Л. Гиришман «этому способствовало приветливость и радушие его матери...и царившие у них теплые семейные отношения». Вечерами в его бедной квартире во дворе Рождественского переулка (современная улица Энгельса) собирались и молодые профессора, и студенты, часто из разных факультетов, проводя время то в ученой беседе, то слушая трио и квартеты классической музыки. Дмитрий Иванович являлся ценителем «изящных искусств». Своим гостям он часто показывал свою коллекцию редких гравюр и рисунков.

Помимо университетских лекций, Каченовский исполнял обязанности присяжного заседателя, на которые смотрел как на честь. На судебные заседания он являлся почти с благоговением, в праздничной одежде. Яркую, но короткую жизнь декана юридического факультета в 1872 году оборвал туберкулез легких. Но, даже находясь при смерти, Дмитрий Иванович не забывал о своих студентах. Будучи членом общества помощи бедным студентам, назначил до тысячи рублей на пособия для студентов.

Таким образом, повседневность Дмитрия Ивановича Каченовского была почти без остатка подчинена выполнению профессионального и гражданского долга. Это-то и сделало его имя известным и уважаемым в университетских кругах.

Буланий Микола
ДНУ імені Олеся Гончара (студент)

**«Emblemata Sacra» Д. Крамера як джерело з історії
повсякдення Німеччини початку XVII ст.**

Актуальність. Проблема дослідження полягає у поясненні динамічних зразків людського сприйняття оточуючого середовища за допомогою специфічної дискурсивної включеності певних образів у зображенні емблем на релігійну тематику й таким чином врахувати їх відкритий і текучий характер. Розглядаючи емблеми як своєрідне джерело для історії повсякдення, створюється нове розуміння уявлень, в яких формувався автор залежно від його зв'язків із оточуючими його об'єктами. Осягнення взаємовпливів автора та середовища дозволяє дослідити й трансформації його ідей щодо образу одних і тих об'єктів середовища, в залежності від подальшого ознайомлення автора з ними. Тому охарактеризування «Сакральної емблемати» Д. Крамера в якості історичного джерела не тільки з точки зору історії ідей, але й історії повсякдення буде чи не першою спробою в вітчизняній історіографії з історії Німеччини XVII ст.

Джерела та історіографія. Безумовно основним джерелом дослідження виступає «Сакральна емблемата» Д. Крамера. Проте залучено також джерела біографічного характеру, до яких можна віднести повідомлення Г. фон Бюлова чи Й. Зедлера. Що ж до зразків історіографії, то тут слід виділити здобутки сучасної німецької науки, які пов'язані з питаннями філософського значення емблем (Х. Кат), пошуку біографічних мотивів їх створення (В. Хармс, М. Шилінг), дослідження впливу релігійних ідей (С. Мьодершейм, А. Бауман-Кох). Непересічну роль у дослідженні пошуку буденного в емблемах Д. Крамера відіграють роботи Ф. Вагніца.

Методи роботи. При дослідженні використовувались загальнотеоретичні методи наукового пізнання (аналіз, синтез, порівняння, зіставлення, узагальнення), а також методи герменевтики та верифікації.

Висновки. Оскільки зображувальні засоби, використані Д. Крамером при створенні емблем повинні були бути зрозумілими для більшості освіченого населення, то для них використовувались найбільш буденні засоби: зображення різних верств населення, їх професійні заняття, речі домашнього вжитку, покарання. Непересічним також займав в повсякденні тогочасної Німеччини образ «чужого», яким виступали турки. Цікавою деталлю твору Д. Крамера також є осягнення елітами поняття дитинства, анатомічних уявлень будови тіла людини, відношення до держави та інших конфесій, до різниці між містом та сільською місцевістю. Тож вивчення «Сакральної емблемати» дозволяє наочно дослідити аспекти буденного життя німецького населення XVII ст., в якому жив і творив видатний теолог.

Булгакова Оксана

Інститут історії України НАН України
(молодший науковий співробітник відділу історії України
другої половини XX ст.)

Повсякденне життя наукової інтелігенції АН УРСР середини 1950-х рр.

Кількість працівників АН УРСР (включаючи всі її заклади і організації) в цей період складала 6997 осіб, з них науковців було 1759, науково-допоміжних і бібліотечних працівників — 1914. Якісний склад науковців АН УРСР на 1 липня 1955 р. був наступним — 84 дійсних члена, 103 член-кореспондента, 215 докторів наук та 907 кандидатів наук.

Складними залишались матеріально-побутові умови життя наукової інтелігенції в 1950-і роки і в цій сфері відбулися зрушення. Так, 15 жовтня 1955 р. Президент Академії наук УРСР академік О. Палладін офіційно звернувся до секретаря Київського обкому КПУ П. Т. Тронька з приводу надання співробітникам АН УРСР житла. Було конкретно поставлено питання про поліпшення умов життя всім категоріям наукових співробітників з науковим ступенем, які працювали в системі Академії,

надаючи їм в щойно збудованому будинку окремі квартири замість кімнат у «комуналках».

Слід зазначити, що 237 родин наукових співробітників АН УРСР не мали власного житла, а тому орендували кімнати, жили в службових приміщеннях інститутів, у гуртожитках, у підвалах і інших малопридатних для життя приміщеннях. з них — 11 докторів наук, 160 кандидатів наук, в тому числі більше 100 колишніх офіцерів-фронтовиків. Крім того, велика кількість родин із 3-5 осіб жили в кімнатах площею 8–12 м² і вкрай потребували розширення житлової площі.

Постановою Президії АН УРСР від 5 лютого 1957 року було офіційно затверджено розподіл житлової площі між інститутами і установами АН УРСР. Зокрема, в гуртожитку аспірантів АН УРСР другий і третій поверхи (48 кімнат) було відведено для заселення співробітниками АН УРСР, четвертий і п'ятий поверхи залишено за гуртожитком аспірантів АН УРСР (кількістю 120 місць). Управлінню справами АН УРСР було заборонено заселяти у гуртожиток сімейних аспірантів. Цією ж постановою директорів інститутів і установ АН УРСР було зобов'язано першочергово надавати житло тим співробітникам, які зовсім його не мали. Квартири ж у квартирному блоці будинку аспірантів надавалися тільки науковцям АН УРСР. Квартири тут склалися з двох кімнат площею — 33 м², або з трьох кімнат площею — 45,5 м².

АН УРСР почала більше дбати також і про медичне обслуговування своїх працівників. Рішенням ЦК партії та Ради міністрів УРСР з метою поліпшення медичного обслуговування працівників науки, літератури та мистецтва була створена поліклініка для вчених у місті Києві. Її роботу фінансував уряд УРСР.

Послугами поліклініки користувалося понад двадцять тисяч осіб, але при цьому не було стаціонару і бракувало приміщень. Відтак у липні 1955 р. Президія АН УРСР передала доповідну записку Раді Міністрів УРСР щодо надання поліклініці АН УРСР відповідного приміщення, яке й було у подальшому надано.

Слід підкреслити, що в цей період у державі була прийнята низка важливих постанов, що безпосередньо торкалися й наукових працівників. Підвищувався передбачений постановою Ради Міністрів СРСР від 22 січня 1955 року мінімальний розмір допомог з тимчасової непрацездатності і встановлювалось, що ці допомоги робітникам і службовцям, у тому числі і тим, які не є членами профспілки, не можуть бути менше 300 крб. на місяць в містах і робітничих селищах і 270 крб. на місяць у сільських місцевостях. Таке ж правило передбачалося застосовувати при видачі допомог за час відпустки при вагітності і пологах.

Відбувалися зміни і в системі оплати праці наукових працівників. В цей період постановою Президії АН УРСР від 31 січня 1957 р. було офіційно встановлено нову оплату праці Президенту АН УРСР, віце-президентам АН УРСР, головному вченому секретарю Президії АН УРСР, академікам-секретарям Відділів АН УРСР та членам Президії АН УРСР. Так, оклад Президента АН УРСР становив 20000 крб., двох віце-президентів — 15000 крб. Зарплатня директорів інститутів, академіків складала — 4500 крб. або 6000 крб.

Таким чином, бачимо, що з середини 1950-х рр. в Україні були запроваджені окремі соціальні реформи, спрямовані на покращення рівня життя і праці її громадян, які безпосередньо стосувалися й представників наукової інтелігенції. Як зазначає український дослідник Віктор Крупина: «Саме рівень посади визначав обсяг пільг і привілеїв, давав соціальний статус». Так, чим вищою була посада представника наукової інтелігенції, тим кращими відповідно були рівень і якість його життя.

Отже, є всі підстави констатувати, що протягом розглянутого історичного періоду умови життя і праці науковців України в цілому покращувалися, проте, були зовсім недостатніми, щоб забезпечувати високі темпи зростання наукового потенціалу країни. Матеріальні умови життя і праці вчених, тотальний ідеологічний контроль суттєво стримували розвиток науки в Україні.

Вакулко Іванна
НДУ імені Миколи Гоголя (студентка)

Соціальний феномен неповнолітніх правопорушників як віддзеркалення повсякденності періоду застою

На сучасному історичному порозі з'явилась потреба у новому баченні історії. Логічно, що історики-методисти перейнялись цією проблематикою, адже потрібно було в історичному аналізі досліджувати не те, що звикли: видатні діячі, громіздкі події, а й зрозуміти сутність історії як такої, де можна через повсякденність зрозуміти людину, а значить і суспільство [6, с. 120]. Ось чому через досить незвичну, навіть делікатну тему, я вирішила дослідити радянське повсякденне існування конкретної категорії населення, та тим самим показати, поглибити наші знання про соціальну політику радянського уряду у період правління Л. Брежнєва.

Мета роботи полягає у дослідженні проблематики повсякденного життя неповнолітніх міста Ніжина у 1965–1982 роках, та аналізу соціально-економічної політики радянської влади на місцях.

Зовсім недавно вітчизняна наука збільшила інтерес до молодого напрямку — історії повсякдення. Доволі значні та цікаві праці з даного питання розробляються відомими діячами науки. О. Удод, відзначає — буденність це не лише житлово-побутові умови, це сходинка до розуміння ставлення людини до держави, суспільства в цілому [7]; В. Даниленко, Л. Ковпак та І. Карівець — їх праці гарно ілюструють методологію та практику повсякденного життя українського суспільства.

Основу джерельної бази складають архівні документи: відділу державного архіву Чернігівської області в місті Ніжині, фонд Р 5293, опис № 1.

Оброблена статистика міста Ніжина дає можливість побачити реалії радянської системи. Головною установою у місті був Виконавчий комітет Ніжинської міської Ради депутатів, який і займався вирішенням питань неповнолітніх правопорушників

[1, с. 39]. Можна провести паралель між 1965 роком та кінцем 80-х і проаналізувати діяльність установ. Якщо дослідження роботи Виконавчого комітету дають досить таки непоганий результат: 17 засідань, де розглянемо 76 справ і вирішено: повернути до навчання — 38 неповнолітніх; працевлаштовано — 10; направлено до спецшкіл та виховних колоній — 6 осіб [4, с. 20]. По роботі з дитячим безпритульством активно залучались громадськість міста, поширювалась практика роботи з важко вихованцями. Плюс створювались комсомольсько-оперативні загони. Серйозної ваги заслуговує позитивний досвід роботи дитячої кімнати Ніжинського приміського колгоспу імені Суворова [2, с. 57].

Що ж стосується останніх років правління Брежнєва, то початок 80-х видався насиченим: при перевірці комісією освітніх і культурних установ виявлено, що в організації марксистсько-ленінського навчання недостатньо врахувались особливості творчості та ініціативи молоді, не найвищому рівні розвивалось комсомольство, кожен 4-й не мав суспільно-державного доручення [3, с. 20]. На останні роки «застою» на профобліку стояло близько 70 неповнолітніх правопорушники: 35 направлено на суспільні роботи, 45 відправлені до виховних таборів.

Взагалі, якщо взяти до уваги 1980-й рік, то статистика дає змогу порівняти: на облік поставлено 53 підлітка. Комісія хоч і збільшувала масштаб роботи, але ефективності не спостерігалось: кількість правопорушників значно збільшилась, недостатньою була профілактична робота із сім'ями, і нововведення з форм боротьби з «трудними подростками» не покращувала ситуацію [5, с. 17]. Можливо така статистика була пов'язана з тим, що всі сфери буденності населення не досить дієво регулювались, недостатнім чином проводились профілактичні роботи у всіх установах. Якщо реально подивитись на все функціонування комісії, то напрашується висновок — слабкість системи соціальної політики «зверху» унеможливила реалізацію роботи на місцях.

Отже, ми можемо констатувати той факт: саме крізь призму повсякденності досить легко прослідкувати окрему сферу і в колі її проблематичності визначити, як відбувались більш масштабні процеси.

Список використаної літератури

I. Джерела

1. Відділ Державного архіву Чернігівської області в місті Ніжині (далі — ВДАЧОН). — Ф. Р 5293, оп. №1, спр. 1145 Звіт роботи комісії по справам неповнолітніх, арк. 39.
2. Там само, спр. 1094 Протоколи засідань по комісії по справам з неповнолітніми, арк. 57.
3. Там само, спр. 1785 Отчет по работе комиссии по делам несовершеннолетних исполкома Нежинского городского Совета депутатов трудящихся, арк. 45.
4. Там само, спр. 1809 Річний звіт роботи комісії по справам неповнолітніх за 1973 рік, арк. 20.
5. Там само, спр. 2003 Звіт про роботу Ніжинської міської комісії по справам неповнолітніх за 1980 рік, арк. 17.

II. Наукова історична література

6. Коляструк О. Історія повсякденності як об'єкт історичного дослідження: історіографічний і методологічний аспекти. — Харків., 2008. — 120 с.
7. Удод О. Історія повсякденності як методологічна проблема // Доба. — Черкаси., 2002. — № 3.

Вус Надежда

Змиевское научное краеведческое общество
(зав. Первомайским отделением)

Повседневность тыла Первой мировой войны на примере Змиевского госпиталя

Первая мировая война остается слабо изученной темой в нашей истории. Если общие вопросы и ход военных действий изучены в исторической литературе, то жизнь отдельных граждан, вовлеченных в этот конфликт, освещена еще очень слабо. Поэтому изучение повседневной жизни Змиевского госпиталя для солдат Первой мировой является актуальным для изучения истории Харьковщины и Украины в целом.

В Змиевском уезде наиболее удобными для приема раненых были земские больницы, расположенные около железнодорожных станций, но они могли принять только 44 человека. Для принятия большего количества больных и раненых с поля боя, Змиевская Управа рекомендовала устроить вблизи железнодорожных станций госпитали общим числом на 400 коек. Это требовало значительных затрат со стороны губернского земства, которое проигнорировало прошения Змиевской Управы.

Под госпиталь был переоборудован винный склад, затраты составили всего 200 руб. на устройство перегородок и ремонт полов. Койки для раненных разместили в разливочной, моечной и приемной, в столовой, в помещении конторы (всего 85 коек). Эти помещения имели паровое отопление, электрическое освещение и мусоросжигательную печь. В здании располагались операционная, предоперационная, ванная, служительская, кабинет врача, аптека, кухня и прачечная, которая помещалась в паровичном отделении. Переустройство госпиталя провели за 10 дней, финансирование за обще земский счет.

Змиевской госпиталь был открыт 1 ноября 1914 года, рассчитан на 110 коек. но уже к 7 мая 1915 года Змиевская уездная земская управа подавала прошение в Харьковскую губернскую земскую управу о расширении госпиталя на 25 коек. В этом ходатайстве было отказано. Раненых с поля боя старались эвакуировать по месту жительства. Но из-за огромного количества раненных и малого количества коек (235 на весь уезд), приходилось отправлять раненных в другие уезды и даже губернии. Кроме обычных для госпиталя медицинских нужд, в нем удовлетворяли и духовные нужды раненных. Так было уплачено за проезд священника для проведения богослужений. Наряду с лекарствами покупали и музыкальные инструменты: гармонь, балалайка и струны.

Кормили солдат разнообразно: кроме обычных капусты и столовой свеклы по 70 копеек за ведро, закупали и вишни по цене 6 рублей 65 копеек за пуд, вермишель, рис (риса покупали больше), сахар и соль, пшено, кроме того покупали клюкву и чай.

Штат Змиевского госпиталя на 21 апреля 1915 года состоял из заведующего госпиталем, двух врачей, шести сестер милосердия, смотрителя госпиталя, пяти служителей, трех сиделок, двух

поваров, трех прачек и одного кочегара. Зарплата персонала варьировалась от 8 руб. (повар) до 150 руб. (врачи).

Труд наемных рабочих тоже оценивался неодинаково: мужской труд ценился выше, чем женский. Чистка клозета стоила 4 рубля 50 копеек, а стирка белья — 50 копеек в день. Подвоз одного раненного от станции до госпиталя или обратно 20 копеек, а починка 10 рубак, 17 «споднего» (нижнего белья) и 8 фартуков — 1 р. 55 копеек.

Для экономии на закупке продуктов, был издан приказ о разведении свиней при госпиталях. В Змиевском госпитале держали всего двух. Кроме того было приказано развести при госпиталях огороды и собирать кости для приготовления мясного бульона.

Таким образом, изучение Змиевского госпиталя показывает, как жили обычные солдаты времен Первой мировой войны, как оплачивался труд медицинских служащих и простых работников.

Гела Оксана

ХНУ імені В. Н. Каразіна (студентка)

**Повсякденність радянських громадян в умовах
антирелігійної пропаганди в УРСР у 1953–1964 рр.
на сторінках журналу «Перець»**

Журнал «Перець» (1927–1991) — один із найпопулярніших в УРСР сатирично-гумористичних журналів, тираж якого у хрущовський період сягнув півмільйонної позначки. Журнал був друкованим органом ЦК КПУ і мав підпорядковуватися офіційній ідеологічній лінії Радянської держави, яка проводила пропаганду серед населення, в тому числі і атеїстичну. Відзначимо, що наявність в журналі «Перець» сюжетів на атеїстичну тему була досить високою.

В історіографії проблеми можна виокремити наступні рівні: 1) роботи на тему антирелігійної пропаганди радянських (В. А. Куроедов, В. А. Саприкін, Р. П. Платонов та інші) і сучасних авторів, у тому числі зарубіжних (Н. Шліхта, Г. А. Муквич, В. В. Войналович, D. Powell, B. Coste, P. Kenez); 2) дослідження в галузі політичного гумору в радянському суспільстві (М. В. Покотило, М. Б. Столяр та ін.); 3) література з особливостей створення карикатур в Радянському Союзі (праці І. О. Смірнова, та ін.); 4) роботи, безпосередньо присвячені журналу «Перець» (Ю. Івакін, В. В. Костюк, І. О. Занога).

Головним джерелом є журнал «Перець» у 1953–1964 рр., однак для повноти дослідження також використовувалися журнали як за попередні, так і за наступні роки. Серед інших джерел — офіційна документація (постанови пленумів, програми партії), газети («Правда» та ін.), журнали («Крокодил»), плакати тощо.

Журнал «Перець» мав опосередковано впливати на населення, діяти за принципом «вчися на своїх помилках». Для цього в плані антирелігійної пропаганди було використано 3 найбільш уживані персонажі: 1) священнослужителі (попи, дяки); 2) звичайні радянські громадяни (на яких була направлена атеїстична пропаганда); 3) партійні працівники (ті, хто її проводив).

Так, служителі культу частіше за все несли в собі негативну конотацію, їх намагалися зобразити мерзенними, відштовхуючими (зовнішньо — коренастий, бородатий чоловік, поведінка — аморальна, найчастіше — напідпитку). Радянських громадян зображували або в якості жертв (ошукані матеріально, ображені тощо), або як «блюстителів», що виражалося в їхньому суспільному осуді не комуністичної поведінки богословів. Так, для контрасту цих героїв-антагоністів художники намагалися зобразити в одній карикатурі. Партійні працівники також часто виступали з негативного боку, адже провину в малій ефективності пропаганди намагалися «скинути» на них, наприклад, їх повсякденною практикою було ховання партквитка за іконою тощо. Крім того, слід відзначити, що повсякдення радянських громадян намагалися зобразити більш практично — вони ходили в клуби на лекції, святкували радянські свята (замість старих — Великдень, Різдво), не тримали вдома атрибутів віруючої людини (свічок, ікон).

Таким чином, журнал «Перець» відіграв значну роль у поширенні антирелігійної пропаганди серед громадян. Завдяки йому ми можемо дізнатися не тільки про засоби поширення атеїстичних практик серед населення, але й їхній побут в умовах радянського буття.

Гнатюк Лика

НТУУ «КПІ» (студентка)

Особенности празднования свадьбы в среде украинских байкеров

Постановка научной проблемы. В наше время скоростью и крутым рёвом на трассе никого не удивишь. В наше время все знают кто такие байкеры, и никто их уже не опасается. Они такие же люди, живут, любят женятся и ведут семейный образ жизни, пускай немного непривычный, который требует исследования.

Новизна темы: особенности байкерских свадеб не исследовались с исторической точки зрения.

Актуальность: раскрытие темы даст возможность расширить круг проблем, исследуемых в сфере этнологии города.

Цель работы: выделить основные особенности байкерских свадебных традиций на примере современной Украины.

Источниками послужили сообщения о свадьбах байкеров на новостных ресурсах, интервью с их участниками, записи телепередач на соответствующие темы. Охвачены все регионы Украины.

Были использованы такие методы исследования: синтез, анализ, обобщение, сравнительно-исторический.

Выводы. Украинские байкеры преимущественно используют во время свадьбы своих «железных коней», на которых чаще всего едут и молодые, и гости из их среды, остальных везут в автобусах. Иногда для родственников и друзей не-байкеров проводят отдельную церемонию или байкеры просто ненадолго заезжают колонной на свадьбу, а потом она продолжается по традиционному сценарию (в его части, например, в выкупе невесты, они могут даже поучаствовать). По возможности стараются проводить торжество на природе, с шашлыками, пивом, песнями под гитару. Часто байкеры женятся во время слетов, даже международных мотофестивалей. Тогда свадьба становится частью общего праздника. В Ужгороде на байкерском слете 2013 г. молодожены и их гости переоделись в исторических персонажей и провели «Свадьбу батьки Махно».

Популярна традиция длинных мотокортежей (рекорд — 105 мотоциклов). Современная свадебная атрибутика не отрицается, но более или менее модифицируются. Так, вместо бокалов с шампанским выбирают скорлупы кокосовых орехов, кольца стилизуют под протекторы, а на свадебный рушник могут постелить вышитый лоскут кожи. Отказываются прежде всего от «престижных» элементов свадьбы (подарки в виде сервизов, ковров и золота), скучных избитых сценариев и дресс-кодов (фата невесты чаще остается). Одеваются в байкерском стиле, хотя добавляют патриотическую символику, элементы торжественности. Байки жениха и невесты могут быть, соответственно, черным и белым. Вместо марша Мендельсона используется, например, музыка «Океана Эльзы». По фото и видео заметно, что даже

байки во время свадьбы могут (возможно, даже для «стеба») воздушными шариками, цветами, сердечками и т. д., иногда жених и невеста остаются в традиционных нарядах.

Также намечается тенденция, когда обычным женихам и невестам предлагают позаимствовать идеи байкерской свадьбы, наряду со сценариями в стиле хиппи, кантри, пиратском и т. д. Это свидетельствует о том, что байкеры впечатляют своей креативностью широкие круги современных украинцев.

Горбатенко Марина
НТУУ «КПІ» (студентка)

Православ'я в повсякденності сучасної української молоді

Постановка наукової проблеми. В умовах, коли декілька поколінь підряд переважно не мали зв'язків з церквою та релігією, в нашому суспільстві відбувається повернення до релігійних цінностей. Зокрема важливо розглянути, наскільки це стосується молоді.

Новизна теми полягає в характеристиці ролі православ'я в побуті сучасної української молоді.

Актуальність теми: її розкриття дасть змогу глибше зрозуміти, наскільки сучасна молодь орієнтована на відвідування храмів, дотримання релігійних канонів та обрядів.

Мета роботи: визначити, наскільки релігійно-церковний вимір вписується в контекст повсякденного життя сучасної української молоді (на прикладі православної віри).

Джерельно-історіографічну базу становлять видання «Як створити християнську сім'ю? Про Таїнство Шлюбу», «Преподобные Старцы Оптиной Пустыни. Жития — Чудеса — Поучения», а також матеріали інтернет-ресурсів <http://www.stationline.org.ua>, <http://eprints.ua.edu/2680/1/6.pdf>, тематичних форумів та груп у соціальних мережах.

Висновок. Раніше молодь відвідувала відкритті богослужіння мінімальною мірою. В перехідний період, коли країна переживає глибоку кризу, духовність у суспільстві починає заповнювати

релігія. Молоді люди отримують релігійну інформацію в сім'ї, через особистий інтерес і бажання, проповіді священиків, літературу, друзів, з газет, телебачення, в школі, зокрема й вищій.

При відвідуваннях богослужінь суспільство керується різними мотивами: передусім чергу на релігійну службу людей веде віра, проте іноді переважає прагнення дотримуватися традицій. Повсякденне життя вірян відбувається поза межами церкви, але віра в Бога допомагає не зійти з обраної дороги, дає орієнтири поведінки, надає сенсу життю, заспокоює в горі, допомагає звільнитися від самотності, відчувати себе членом великої християнської сім'ї. Всі ці чинники сприяють зростанню інтересу до воцерковлення серед молоді.

Можна відзначити, що сучасна молодь досить часто молиться. Молитва — одна зі складових релігійно-церковного виміру повсякдення. Перш за все молоді люди звертаються до молитви «в горі, в небезпеці, в церкві при богослужінні, на початку важливої справи», вранці, перед сном, перед складанням іспитів. Також релігійна поведінка проявляється через участь у таїнствах і обрядах. Серед студентів, зокрема, поширені таїнства сповіді та причастя. Також нині в суспільстві поширюється такі церковні обряди: вінчання, хрещення, відспівування померлих.

На прикладі Свято-Троїцького Іонівського чоловічого монастиря в Києві помітно, що багато молоді почало відвідувати обитель не тільки під час богослужіння, а й просто у вільний час, з бажанням працювати та допомагати в догляді за монастирем.

У наш час значна частина студентської молоді підтримує розвиток і зміцнює релігійно-церковний сучасний спосіб життя, очікуючи при цьому на більш ефективну й жорстку політику держави в духовному оздоровленні сучасного українського суспільства.

Гринь Аліна
НТУУ «КПІ» (студентка)

Порівняння свят Водохреще та Івана Купала. Їх святкування зараз і раніше

Постановка наукової проблеми: Здавна українці приділяли велику увагу релігійним святам, дотриманню відповідних обрядів. Показовими щодо збереження (чи зміни) традицій є Водохреще й Івана Купала.

Новизна теми полягає в тому, що дослідники не приділяли окремої уваги проблемі відзначення названих свят у контексті сучасної української повсякденності.

Актуальність теми полягає в тому, що її завдяки її дослідженню можна глибше розкрити механізми адаптації святкування до нових умов.

Мета роботи: визначити, наскільки й за рахунок чого «осучаснювалися» Водохреща й Івана Купала в повсякденності міст незалежної України, порівнюючи ці свята.

Основну інформацію взято з електронних ресурсів (зі сценаріїв, повідомлень про свята, порадами щодо участі в них тощо). В цих джерелах яскраво віддзеркалюються сучасні уявлення про перебіг Водохреща й Івана Купала.

Використано такі методи дослідження: аналіз, синтез, узагальнення, але передусім — порівняльно-історичний.

Висновок. Отже, обидва свята надзвичайно колоритні й цікаві. Святкуються в різні пори року, але і Водохреще, й Івана Купала пов'язані з водою. Раніше, багато українців, а особливо в селах, дотримувалися усіх традицій та обрядів. Мало з них збереглися до сьогодні, а більшість з них — модернізувалася. Зрозуміло, що в сучасному світі важко уявити стрибки через багаття посеред міста, але незважаючи на ці складності, навіть у Києві знаходять змогу та організовують Івана Купала і Водохреще для всіх охочих. У невеликих містах організовують концерти з народними піснями та іншими виступами, іноді влаштовують тематичні вечірки на сучасний лад. У великих містах на Івана Купала святкування відбуваються в деяких

парках, але переважно їх проводять на природі за містом, щоб люди могли відпочити від міського шуму цього літнього дня.

Водохреще святкують менш розгорнуто, бо це екстремальніше й, на відміну від наших предків, не так багато людей хочуть лізти в холодну воду при морозі з вірою в те, що це зцілить від усіх хвороб і очистить душу. Водночас ворожіння залишилися, як і на Івана Купала, звісно, модернізувавшись. Зараз популярними серед тих, хто відзначає це свято є ворожіння на випічці, на кавовій гущі, на желе та інші. Також на Водохреще, як і раніше, прийнято освячувати оселю, захищаючи від усього недоброго. Вірування у різноманітні прикмети також осучаснилися і мають символічний зміст, на відміну від тих, що існували раніше.

Тож українська культура та обряди не забуті. В плані розваг більше традицій збереглося на Івана Купала, а в релігійному — на Водохреще. Важливо відзначити, що їх нині відзначають переважно молодь і літні люди.

Звичайно, ці свята вже не такі грандіозні, як раніше. Але вже їх існування свідчить про те, що сучасна міська повсякденність України спирається на давні традиції. Приємно, що давні обряди не забуваються, а лише модернізуються та змінюються на новий лад, відповідно до ритму сучасного життя.

Гуменяк Андрій

ДВНЗ «ПНУ ім. Василя Стефаника» (аспірант)

Повсякденність літургійного обряду домініканського ордену в Галичині в кінці XIX – на початку XX ст.

Літургійне життя було одним із напрямів діяльності домініканського ордену протягом усього періоду його існування. Понад усе ставилася літургійна служба Божа та публічна молитва. Домініканці все своє життя присвячували літургії. Відданість традиціям обряду була однією із головних рис представників ордену проповідників.

Дана робота передбачає розгляд порядку обряду домініканської літургії. Визначено структуру проповідей, місце літургії у духовному житті ордену. Вказано особливості літургії домініканців у порівнянні із обрядом римо-католицької церкви.

Джерельну базу даної проблеми складають домініканські церковні проповіді та розпорядження щодо богослужінь. Вони дають можливість огляду порядку проведення літургії, аналізу реформ богослужінь та редагування літургійних текстів. Принцип науковості помітний уже в праці Болеслава Правдоти, де підкреслюється відданість домініканців старохристиянським літургійним традиціям. Реформування обрядів богослужінь розглянуто у працях Бонівелла. У період Польської Народної Республіки вийшла «Католицька енциклопедія», де літургія виділена в один із найважливіших напрямів діяльності домініканців. На сучасному етапі дана проблема доповнилася статтею Й. Равського, що розглядає особливості домініканського літургійного співу [1, арк. 34].

Орден продовжував виконувати основну функцію — проповіді Святого Письма та вчень святих згромадження. Вони оголошувалися наприкінці кожного богослужіння. Проповіді переважно стосувалися сюжетів Нового Завіту і оголошувалися у недільні та святкові дні. Вони торкалися філософських, повсякденних та теологічних питань. Проповіді мали форму повчань, оповідей, звернень, похвал тощо. Вони оголошувалися у відповідності з вимогами літургійної реформи Римського папи Пія X 1911 р. [2, арк. 49].

У хорі домініканці відспівували 7 канонічних годин: утрєню та вечірню або вночі, приму як першу молитву дня, наступну терцію, біля полудня сексту і нону, після полудня вечірню, ввечері завершальну (вечірню). Не завжди було можливо відспівати кожну з тих годин у приписаній порі; нерідко випадало кілька молитов відразу. Але у всіх домініканських кляшторах сходились на молитву принаймні тричі на день: перший раз на утрєню, другий раз на години (прима, терція, секста, наона), третій раз на вечірню [3].

Взагалі вставання на утрєню та переривання сну належить до дуже вичерпних практик. Домініканські статuti вимагали

тільки, щоб у найбільших кляшторах утрєня відправлялася вночі по можливості раз на тиждень. Фактично виконувалося набагато більше, ніж вимагали приписи. Польська провінція мала у великих кляшторах утрєню щоночі, за винятком періоду від св. Трійці до 1 вересня. У краківському кляшторі нічна утрєня відправлялася щотижня. Святий Домінік був знаний своїми нічними молитвами [3].

Кожна із тих годин починається після короткої вступної молитви. Відразу видно різницю зі звиклим обрядом, яким є в катедрах та колегіатах. Домініканці мали власний обряд, що відрізняється від римського та бере початок від періоду реформ Пія V з погляду на більш, ніж 200-літню традицію та старожитність. Обряд містив ряд старохристиянських рис, які себе вичерпали у католицькій традиції. Виконання обряду представляється наступним чином: представниці поділені на дві хори, які вимовляють вірші псалмів та гімнів. Домініканки під час співу псалмів накривали голови каптурами, причому один хор сидів, а другий стояв, змінюючись при кожному псалмі [4, с. 335].

Завершальна служба — остання канонічна година дня. Там, де утрєню відмолювали вночі, вона завершувала день молитви та праці і є вечірньою піснею. Де утрєня відправлялася увечері, там завершальна служба з кінця дня перенесена на годину, встановлену раніше. Завершальна служба займала у домініканській літургії виняткове місце: орденські устами вирізняли її у двоякий спосіб, а саме улаштування, на які мали право деякі категорії представників ордену, зокрема професори та проповідники в період виконання об'ємних робіт — а другий наказ, щоб по можливості усі співали [5, с. 24].

Обряд домініканської завершальної служби мало відрізнявся від церковної. Так само, як римо-католицька, вона починається з короткої лекції з листа св. Петра та сповіді. Навіть ті, хто з якого-небудь приводу на завершальній службі бути не могли, старалися прибути на її завершення (*Salve Regina*). Послідовність цілого обряду наступна. Коли пріор оголосив після завершальної служби кінцеве благословення, цілий хор піднімався і вклякав. Потім виходили парами із запаленими свічками до вівтаря Матері Божої. Всі, що прийш-

ли до вітваря, вклякали та співали, а священник кропив братів та парафіян свяченою водою. Потім вставали, співали гімн про св. Домініка і вислуховували кінцеву проповідь. Кожної суботи вклякали перед образом і співали. Процесія повторялася щоденно без змін [6, с. 19].

Отже, реформування літургії не передбачало ліквідації традицій обряду. Вона увібрала в себе елементи римо-католицького богослужіння та виконувалася згідно із канонами домініканських статутів. Невід'ємними її частинами були молитви, проповіді та хоровий спів. Незважаючи на повсякденність, домініканським літургіям була притаманна масова участь, урочистість та займала важливе місце у духовному житті ордену проповідників.

Література:

1. Державний історичний архів м. Львова, ф. 851, оп. 1, од. зб. 27, 44 арк.
2. Державний історичний архів м. Львова, ф. 851, оп. 1, од. зб. 807, 138 арк.
3. Bonniwell, W. Historia liturgii dominikańskiej 1215–1945 [Електронний ресурс] / William Bonniwell OP; Wydanie drugie poprawione i powiększone. — New York, 1945. // Режим доступу: <http://rytdominikanski.pl/historia-liturgii-dominikanskej/historia-liturgii-dominikanskej-1215-1945-o-william-bonniwell-op/>.
4. Encyklopedia katolicka. Tom IV. Decent — ezzo / pod redakcja Romualda Lukaszuka, Ludowika Bienkowskiego, Feliksa Gryglewicza. — Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 1983. — 1486 s.
5. Prawdota, B. O liturgii dominikańskiej / B. Prawdota. — Lwow: Wydawnictwo oo. Dominikanow, 1930. — 52 s.
6. Rawski, J. Tarnobrzskie chory koscielne / J. Rawski, Z. Piatkowski // Dzikovia. Pismo spoleczno-kulturalne. — 2007. — S. 18–21.

Гуцол Ольга
НТУУ «КПІ» (студентка)

Вплив скіфської культури на сучасну українську повсякденність

Постановка проблеми: Скіфська культура (VII ст. до н. е. — III ст. до н. е.) є однією з найяскравіших за період Залізної доби. Скіфи були вмілими майстрами в прикладному мистецтві. У виробках вони поєднували образи та силуети, що мали не лише естетичне, але й символічне значення [1].

Новизна теми полягає в тому, що впливи скіфів на сучасну повсякденність мало досліджувалися.

Актуальність теми: дослідження глибше розкриває фактори, котрі впливають на формування сучасної української культури.

Мета роботи: окреслити основні сфери впливу скіфської культури на сучасну повсякденність українців.

Джерельна база: матеріали, котрі стосуються поширення скіфських елементів в різних сферах.

Дослідження базується на методах аналізу, синтезу, узагальнення, ретроспективному, порівняльно-історичному.

Висновки. Сучасні художники та дизайнери, на яких певною мірою вплинула культура стародавнього народу, запозичили у скіфських майстрів багато традицій. Так, елементи скіфської культури в одязі використала дизайнер Олеся Теліженко. Це «звіриний стиль» в орнаментуванні [2]. Професійні художники з південної України успадкували в сучасному емальєрному мистецтві традиції скіфських ювелірів, що вперше на території України використовували емаль [3]. Скіфські ножі — це незвичайний сувенір, котрий можна придбати на сучасному ярмарку.

Татування в стилі «етніка» — теж своєрідний відгомін культури предків, що раніше міг як позначати досягнення та статус людини, так і бути прикрасою [4]. Ювелірне мистецтво стародавніх народів було відоме тим, що в ньому для створення прикрас використовувались лише природні матеріали: метали, кістки, мінерали, рослини та каміння. Спадок традицій ювелірних майстрів у сучасному мистецтві — виготовлення етнічної біжутерії [1; 5].

Отже, скіфська культура впливає на сучасних українських ювелірів, художників і модельєрів. Можливо, завдяки тому, що відповідні напрями були розвинені в самих скіфів, а також достатньо добре досліджені й популяризовані на сьогодні.

Література:

1. Інтернет-магазин біжутерії «Скіфська Етніка»: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://skifska-etnika.com/ua/>
2. Володимир Щербина: «Скіфське золото» на сучасному одязі, 2007: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ar25.org/article/skifske-zoloto-na-suchasnomu-odyazi-foto.html>
3. Сучасне емальєрне мистецтво півдня України: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=13507&chapter=1>
4. Татуювання в стилі Етніка, 2015: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ua-tattoo.tk/стили/татуювання-в-стилі-етніка/>
5. Ювелірне підприємство «Золото скіфів»: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zolotoskifov.ub.ua>.

Дерев'янюк Лариса

ОНУ імені І. І. Мечнікова (студентка)

Реконструкція образу життя носіїв сурської культури на поселенні Кам'яна Могила 1

Археологічні дані свідчать про те, що на поселенні Кам'яна Могила 1, що знаходиться на території Мелітопольського району Запорізької обл., виявлені рештки Сурської культури. Це неолітична культура, яка поширилась на території Надпоріжжя та Приазов'я у VI–IV тис. до н. е.

Стратиграфія поселення Кам'яна Могила 1 показує, що у західному Приазов'ї першою неолітичною культурою, що мала кераміку, була Сурська. Кераміці притаманний різноманітний домішок до глини, зокрема товченої мушлі. Здебільшого посуд тонкостінний, поверхня стінок піддощена. Був знайдений горщик

гостродонний та уламки декількох невисоких круглодонних чашеподібних посудин. Можливо у цьому горщику варили їжу, а для розподілення застосовували чаши.

Середній та верхній архаїко-неолітичний шар представлені великою кількістю відкритих вогнищ та археологічним матеріалом біля них, у вигляді скупчень раковин *Unio*. Отже, можна казати про відносну осілість населення та перевагу наземних жител.

У найнижчому архаїко-неолітичному шарі представлені скупчення кісток, таких як: зубр, олень, кінь та кабан, тому ми можемо зробити висновок, що мисливство було одним із занять давніх соціумів. Це підтверджують знайдені вкладиші кістяних вістер по типу дротиків. Домашні тварини дещо розширилися і виявляли вже кістки не тільки великої рогатої худоби, а й дрібної — кози. Серед інвентарю є кістяний важіль, який застосовували для рибальського гачка. Ця знахідка характеризує те, що населення займалося рибальством.

Знаряддя праці Сурської культури, як правило, виготовлені із кременю, але трапляються з каменю та кістки. Із притаманних знарядь праці на поселенні виділяють скобели, що вироблені на пластинках. Зустрічаються пластинки, ретушовані з черевця, так звані вкладиші кукрекського типу, їх використовували як пилки.

Також слід зазначити, що характер розташування матеріалу, мабуть вказує на потужні динамічні процеси, які відбувалися у час формування культурних слоїв. Фактично, великі скупчення кісток та кременю формує особисті мікрогоризонти, що у давнину виявилися швидко перекритими. Важко зрозуміти, чи пов'язана така геоморфологічна особливість формування тераси с фазами заселення або залишення пам'ятника. Матеріали поселення Кам'яна Могила 1 свідчать, що перша кераміка в Україні з'являється ще у носіїв привласнюючої економіки — мисливців, збирачів та рибалок, знайомих за відтворювальними галузями — принаймні скотарством, але в яких воно ще далеко не відігравало провідної ролі. Відповідно корисність від впровадження такої інновації, як керамічний посуд, слід вбачати у контексті способу життя мисливців-збирачів-рибалок. Часто вказують, що керамічний

посуд корисним стає за осілого способу життя, який в свою чергу пов'язують із землеробством та скотарством. Ймовірно, Кам'яна Могила 1 доводить, що привласнююче господарство могло бути достатньо ефективним, щоб забезпечити осілість в долині р. Молочна.

Донець Анна

НДУ імені Миколи Гоголя (студентка)

**Соціалістичні змагання 1953–1964 рр.: «економічна
раціональність» чи «політичне волевиявлення»
(на матеріалах Відділу державного архіву Чернігівської
області у м. Ніжин)?**

Сучасний етап розвитку історичної науки в Україні характеризується виникненням такого нового напрямку досліджень як історія повсякденності. Він покликаний розкрити багатовекторність історичного процесу, розглядаючи відносини між такими його складовими як «звичайна людина — суспільство — влада». Тому метою дослідження стало прагнення прослідкувати динаміку та статистику соціалістичних змагань на підприємствах Ніжина, а також з'ясувати реальні цілі партійної верхівки, що були реалізовані в ході їх розгортання. Потужні дослідження з розкриття різних сторін життя суспільства у роки хрущовської «відлиги» були здійснені такими науковцями як Н. Лебіною, Р. Медведєвим, О. Прудниковою, Р. Майєром та ін.

Джерельна база статті представлена матеріалами Відділу державного архіву Чернігівської обл. у м. Ніжині.

У липні 1955 р. Пленум ЦК КПРС прийняв постанову «Про завдання по подальшому піднесенню промисловості, технічного прогресу й поліпшенню організації виробництва», який зобов'язав партійні організації покращити керівництво промисловістю, всебічно підвищувати технічний рівень розвитку виробництва. Тому це призвело до розгортання соціалістичних змагань трудящих, основне призначення яких полягало в мотивації праці за допомогою організаційних й, безперечно,

пропагандистських заходів.

Реалізація основних пунктів вказаної постанови у м. Ніжин розпочалася з 1957 р. Масовим стало змагання на підприємствах, присвячене 40-річчю Жовтневої революції. Їхні керівники зобов'язалися «...привести в дію всі невикористані сили виробництва, забезпечити використання нової техніки, досягти значного збільшення продуктивності праці, знизити собівартість та покращити якість продукції» [1, арк. 13]. Наступні роки були часом подальшого розгортання соціалістичних змагань, що зумовило у 1962 р. випуск валової продукції на 107,3%, товарної — на 104,4%, а випуск понадпланових виробів приніс бюджету додатково 881 тис. крб.[2, арк. 1].

Для стимулювання роботи та пробудження духу суперництва в місті поставили Дошки пошани, на які були занесені директор машинобудівного заводу — Т. Р. Трубник, а також бригадир бригади комуністичної праці консервного заводу Ф. О. Тірковський, токар механічного заводу М. Ю. Кокош та ін. [2, арк. 134]. Також підприємствам-переможцям у соціалістичних змаганнях надавалися перехідні червоні прапори й передовики забезпечувалися грошовою премією.

З огляду на вказані факти можна зробити висновок, що соціалістичні змагання були покликані забезпечити ефективність виробничого процесу, збільшити обсяги виготовленої продукції шляхом стимулювання природженого в людей духу суперництва. Проте, таке трактування не враховує реальні цілі партійної верхівки, що були реалізовані в ході їх розгортання, а саме формування соціальної опори партії на виробництві в особі нової робітничої еліти. Тому, можемо стверджувати, що впровадження соціалістичних змагань на підприємствах було формою не економічної раціональності, а політичного волевиявлення. Притому, радянське керівництво з їх допомогою ще й прагнуло зменшити увагу населення до тих реальних проблем, які виникали на фоні розрухи й відбудови господарства. Соціалістичні змагання також виступали своєрідною ширмою, що відволікала увагу населення до застосування нових елементів науково-технічної революції на підприємствах, яка поширювалася в західноєвропейських країнах.

Список використаних джерел:

1. Відділ державного архіву Чернігівської області в місті Ніжині (далі — ВДАЧОН), ф. Р-5293, оп. 1, спр. 651 «Выполнение производственного плана по валовой продукции предприятиями и артелями Нежина на 1957 г.», 90 арк.
2. ВДАЧОН, ф. Р-5293, оп. 1, спр. 910 «Звіти й свідчення про роботу й виконання плану підприємствами, установами, організаціями Ніжина, підсумки соціалістичних змагань між підприємствами Ніжина за 1-е півріччя 1962 р. і списки передовиків підприємств і організацій, занесених на Дошку пошани Ніжина», 243 арк.

Євсев'єва Валентина
НТУУ «КПІ» (студентка)

Образ солі у збірці Дзвінки Матіяш «Історії про троянди, дощ та сіль»

Постановка наукової проблеми: «Словник української мови» подає таке тлумачення: «Сіль — це біла речовина з гострим характерним смаком, що являє собою кристали хлористого натрію і вживається як приправа до страв, для консервування і т.ін.» [1]. Дефіцит солі в продажу став приводом для паніки й створення символіки з зображенням солі [2], тож його відчують відразу. Новизна теми полягає в тому, що ставленню до солі в українській культурі, зокрема в сучасній літературі й мистецтві дослідники не приділяли окремої уваги.

Актуальність теми полягає в тому, що її дослідження дасть змогу глибше розкрити значення повсякденних приправ не лише в харчуванні, а й у культурі загалом.

Мета роботи: класифікувати аспекти вираження образу солі на прикладі книги Дзвінки Матіяш «Історії про троянди, дощ та сіль».

Отже, основне джерело — згадана книга. Методику класифікації, розроблену на її прикладі, планується застосовувати щодо інших літературних творів різних періодів.

Використано загальнонаукові (аналіз літератури на наявність у ній інформації про роль солі в українській культурі та класифікація аспектів зображення солі в літературному творі) та спеціальні (контент-аналіз книги Дзвінки Матіяш «Історії про троянди, дощ та сіль» на згадки в ній про сіль і контекст, у якому вони вживаються) методи дослідження.

Висновок: контекст згадування солі поділяється на позитивний і негативний. У позитивному сіль асоціюється з:

а) сімейним затишком — «Тепер ми сидимо на кухні, хрускаємо солоними огірками, ...» [3, с. 159]);

б) коханням — засіб для унаочнення почуттів: «Смак цього імені, терпкий і солоний, перебиває мені смак вранішньої кави. ... Я сьорбаю каву, вона зовсім солона, мабуть, я замість поцукрувати, посолив її» [3, с. 167]; один з атрибутів зображення близькості: «У тебе гарне волосся. і пахне морем». «Це такий шампунь. з морською сіллю. Я собі його недавно купила. Морська сіль корисна для втомленого волосся» [3, с. 142];

в) мудрістю: «А крім того, — веде далі Павлик, — я годувати му коня. Вівсом. а ще цукром і сіллю. Він буде їсти цукор, щоби бути добрим, а сіль — щоби бути мудрим» ... «І своїй свинці не забувай давати трошки цукру та солі, щоби була добра та мудра» [3, с. 154–155].

Негативний контекст пов'язаний з ранами («Піт солоний, кров солона, рани на руках у мене солоні» [3, с. 187]), слізьми («А я плакала, по щоках у мене котилися сльози, я облизувала їх і відчувала на губах солоний смак моря» [3, с. 186]), що свідчить про біль і страждання.

Отже, сіль у книзі — атрибут повсякденності, котрий має як утилітарне, так і символічне значення.

Література:

1. Сіль: тлумачення слова // Академічний тлумачний словник української мови: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/silj>

2. Сіль і гречка біля серця: українцям пропонують замовити одяг із зображенням «дефіцитних» продуктів: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/fashion/2015/02/27/190006/>
3. Матіяш Д. Історії про троянди, дощ та сіль / Матіяш Дзвінка. — К.: Темпора, 2015. — 204 с.

Загаюк Софія

НТУУ «КПІ» (студентка)

Повсякденність у творах Катерини Білокур

Катерина Білокур — приклад справжньої сильної жінки, яка незважаючи ні на що, за допомогою свого таланту творила прекрасне, помічаючи його буквально у кожній дрібниці. «Хочу бути художником!» — автобіографічна цитата і життєве кредо творця. Ця фраза є певною межею, що повністю змінила життя молодій жінки, яка була змушена пожертвувати своїм особистим щастям заради того, щоби займатись мистецтвом. Людина, яка не отримала навіть початкової освіти і жила у примітивних умовах українського радянського села, Білокур пережила усі найжахливіші сторінки української історії минулого сторіччя: революцію, Голодомор, Другу світову війну, і, попри все, змогла реалізувати свою зухвалу мрію стати художницею. Ще у 20-ті роки ХХ сторіччя, молода жінка прийняла самостійне і мужнє рішення присвятити себе живопису, і цей крок став могутнім протестом проти консервативного патріархального середовища, де пройшло все життя Катерини Білокур.

На мою думку, Катерина Білокур як художниця могла б органічно існувати зі своїми картинами у будь-яку епоху. Ніколи не ходила до школи, ніде не вчилася малярству. В маленькому селі Богданівці (нині Київська обл.) вона провела усе життя, свідомо витративши його на те, щоб її, сільську жінку-самоуку, просто визнали за художницю. Є представницею так званого «наївного мистецтва» — групи художників, що не здобули академічної освіти, проте стали частиною загального художнього процесу.

Час, в який жила ця людина, зовсім не був лагідним до неї — роки її життя: 1900–1961, — але в своїх картинах вона ніби знаходить притулок від тих бурхливих подій, що вирували в Україні на початку та в середині ХХ ст. Роботи Білокур ніби промінчик сонця в похмурий день, надихають та вчать бачити гарне у кожній дрібниці.

Катерина Білокур сама себе вчила живопису, малюючи квіти а шматку доморобного полотна вуглиною або саморобним пензликом спочатку рослинними, а потім олійними. Вона відрізнялась від свого сільського оточення, була закритою в собі дівчиною, ніколи не мала своєї сім'ї, дітей.

Розкривають натуру цієї жінки її картини та листи, які писала до друзів та знайомих. Картини справляють незвичне враження — в них є відчуття свободи та тепла. Може тому, що не мала ніякої школи, то була вільна в своїх фантазіях та манері втілення їх на полотні.

Особливо характерними для Катерини Білокур є великі композиції без визначеного сюжету. Квіти — за поодинокими випадками — єдині мешканці її полотен, їх зображення — за межами класичного натюрморту чи пейзажу. Художниця старанно копіює рослини з натури і водночас інтерпретує по-своєму світ, в якому вони мусять існувати. Вона ніби аранжує стани природи — присмерки, світання, спекотний полудень.

Декілька разів зверталася до сюжету лелеки, котрий приносить дитину, але відмовилася від цієї ідеї через подив і нерозуміння оточуючих, котрі чекали від неї лише квітів.

Аквареллю й олівцем працювала мало. Художницю більше приваблювали олійні фарби. Сама робила пензлі — вибирала з котячого хвоста волосини однакової довжини. Для кожної фарби — свій пензлик. Самотужки опанувала техніку ґрунтування полотна.

Отже, я вважаю, що неможливо не захоплюватися талантом та самовідданістю цієї величної жінки, яка на початку шляху до «святого малярства» працювала, приховуючи свої картини, наче гріх, але, перемігши долю, дійсно довела, що народжена бути художницею з ліричним і дуже індивідуальним даром.

Звілінський Сергій
ЗНУ (аспірант)

**Військово-політичні сили української революції
1917–1921 рр. в сприйнятті селянства південної України
(на основі мемуарних джерел сучасників)**

Досить стрімке збільшення в останній час корпусу наративних джерел та їх залучення до різноманітних історичних досліджень, значно розширюють коло пізнання тих чи інших сторінок історії України. Завдяки джерелам даного виду відкриваються нові поля для досліджень, зокрема, вони відображають ментальні особливості сприйняття сучасниками тих чи інших подій вітчизняної історії, що не доступні нам через ретроспективу джерел документальних.

В даному випадку, нашою метою є з'ясування специфіки сприйняття селянством південної України протиборчих військово-політичних сил громадянської війни в Україні, що були представлені в 1917–1918 рр. на означеній території. Дане питання буде розкриватися через аналіз джерел мемуарного характеру (щоденники, спогади, власне мемуари) учасників та сучасників громадянської війни в Україні 1917–1921 рр.

В радянський період, основи теоретизування над мемуаристикою як джерелом з історії революції 1917 р. та громадянської війни були закладені в працях Голубцова В. С., Стрельського Г. В., однак вони спирались лише на формалізовані тексти, що писались в межах радянського дискурсу.

В незалежній Україні варто відмітити роботи Малика А. О., який досліджує мемуарну спадщину представників українського націонал-демократичного табору.

Ми будемо робити акцент на автокомунікативних селянських текстах, які все ширше вводяться до наукового обігу, із залученням ранніх зразків (1920-х рр.) радянського мемуарописання з означеної тематики, як менш заідеологізованих в порівнянні з наступними роками.

Тож, від початку революційних подій 1917 р. (зречення Миколи II, утворення Тимчасового уряду та української Центральної Ради) події, що протікали в столицях сприймалися селянством південної України досить мляво та пасивно.

Як правило, на сторінках рукописів фіксувалися лише окремі відголоски подій, що відбувалися в центрах революційних рухів. Низька ступінь інформування населення (агітація через пресу, агітаторів) до певної міри стала визначальною в низькій підтримці українських національно-демократичних сил в особі Центральної Ради. Цілком протилежною ситуація складалася з відношенням до більшовицького табору української революції. У потужному в промисловому плані півдні України, де був сформований міцний пролетарських прошарок як носій комуністичних ідей, вони в значній мірі поширювалися і на інші прошарки населення, зокрема на селянство.

Широка мережа агітаторів від партії більшовиків охоплювала більшість населених пунктів регіону, де ідеї виголошені прихильником даної партії ставали чи не єдиним алгоритмом подальшого бачення власного майбутнього для селянства. Варто відмітити, що основна маса агітаторів від більшовиків в 1917–1918 рр. були колишніми фронтовиками, матросами, робітниками, де отримали ідеологічну підготовку від професійних агітаторів. Частина була підпільниками зі стажем від революції 1905 р., тому мали досвід в проведенні подібних інформаційних кампаній.

Можемо констатувати, що українські національно-демократичні сили в 1917–1918 рр. багато в чому програли інформаційну війну більшовицькій партії, що підкріплювалось контрагітацією в результаті грабіжницьких дій союзних австро-німецьких військ. В даному контексті, основною силою як альтернатива більшовизму, була набираюча оберти махновщина, що з одного боку протистояла австро-німецьким грабункам населення, та органічно витікала з селянського середовища.

Калюжна Тетяна
НТУУ «КПІ» (студентка)

Гра як зв'язок між ритуалом та повсякденністю в працях С. З. Агранович

Постановка наукової проблеми: Багато з традицій, що сягають корінням у сиву давнину, збереглися до сьогодні, але, на жаль, втратили першу мету. Люди, що їх виконують, почали по іншому їх трактувати, видозмінювати, і в результаті ми забули їх значення. Традиції народу — це його культура, історична цінність, яка має бути збережена, як унікальна особливість общини, що існувала сотні, тисячі років тому, і передала свої знання через покоління до сучасників.

Новизна теми полягає в тому, що ставленню до історії дитячих ігор сучасний українець не приділяє уваги.

Актуальність теми полягає в тому, що її дослідження дасть змогу розкрити значення тих речей, які для нас стали звичлими, і втратили свою першородну мету.

Мета роботи: виявити, які традиції наслідували наші предки в сучасних дитячих іграх.

Основне джерело — книги та лекції Агранович С. З., в яких вона досліджує міфологію, казки та звичаї слов'янських народів.

Використано загальнонаукові (аналіз літератури та наявність у ній інформації про роль міфу та віри в житті людини) та спеціальні (контекст-аналіз лекцій та книги Агранович С. З. «О смыслах сказки и мифов в народной традиции») методи дослідження.

Висновок: контекст ігор має на увазі звернення до потойбічного світу. Наші предки вірили в потойбічне життя, і в те, що існує можливість з ним взаємодіяти. Взаємодіяли вони з ним за допомогою ритуалів, які на сьогодні для нас є звичайними дитячими іграми:

а) Гра «в квача». Одне з правил цієї гри — не можна застукатись у двері. Дії, що відображались у грі, були у печері, а як відомо, в печерах двері існували як наскрізний отвір. Тому в двері не застукувались, бо їх не існувало. Ця гра віддзеркалила

давні уявлення про те, що двері — це портал через світи, а також, що через поріг не можна спілкуватися (колись у давнину під порогом ховали предків). «Двері» ті уявлялись нашим пращурам мерцями, що простягали руки зі стін. Також одне з правил гри — бити долонею в стіну та кричати «цур мене, цур!». «Цур» — то пращур, мрець. Його потрібно кликати, щоб він просунув до нас через печеру, пічку долоню і передав магічну силу, допомогу, мудрість [2]. Чому бити в стіну? Бо на стінах існувала печатка. Перша печатка — відбиток людської руки [2].

б) Хороводи, що ми водимо зараз навколо ялинки — віддзеркалення моделі світу. а якщо водять хоровод навколо людини — це модель жертвоприношення. Коли ми йдемо праворуч — ми йдемо в бік життя, а коли ліворуч — у бік смерті [2].

с) «Ладушки». Це була гра зі смертю. То було спілкування з мертвими людьми, долоня до долоні [2]. Також це була гра в смерть та печаль. Це гра в живого, який сумує, жадає спілкування з мертвим[1]. Життя та смерть весь час ідуть поряд, і у свідомості людей завжди існували світ живих та світ мертвих. Ми завжди маємо надію на те, що не зникнемо з цього світу назавжди, а перейдемо до іншого, ліпшого, де возз'єднаємось з тими, хто колись від нас пішов. а коли ми когось втрачаємо, то хапаємось за будь-яку ниточку, щоб отримати з ним зв'язок.

Ось таким чином і з'являються всілякі екстрасенси, які ніби є медіаторами між світами, і здатні передавати між ними інформацію за допомогою ритуалів, так і не стираються деякі елементи обрядів та дитячих ігор, які іноді вже навіть самі учасники не завжди можуть пояснити.

Джерела:

1. Конспекты лекций Агранович С. З.: [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://nekele.ru/forum/index.php?topic=1058.5;wap2>
2. Лекция С. Залмановой «О смыслах сказки и мифов в народной традиции»: [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://www.youtube.com/watch?v=hIrQgCS7ii0>.

Климчук Андрій
ІП «Віртуальна Польща» (головний редактор)

Учнівські квартири Рівненської гімназії: штрихи до щоденного життя вихованців

Здобування гімназійної освіти в навчальних закладах Київського учбового округу в XIX — на початку XX ст. було під жорстким контролем з боку керівництва навчального закладу, поліції та інших органів. 23 квітня 1840 року вийшов указ, який ще більше обмежив особисту свободу гімназистів. Якщо раніше вони могли жити на приватних помешканнях, то тепер мали жити на учнівських квартирах. Контроль тут був надмірним, тому не даремно їх називали не квартирами, а «в'язницею»

Самі квартири розділялися на кілька розрядів в залежності від плати, яка стягувалася з учнів за проживання. В Рівному вони ділилися на 3 розряди: учні, що розміщувалися в квартирах 1 — го розряду вносили за своє утримання 115 руб. в рік, другого — по 95 руб. і першого — по 70 руб. Квартири першого розряду розміщувалися в головному корпусі гімназії, 2-го і 3-го в сусідній з гімназією будівлі — будинку Рільке. Пізніше, в 1843 р. за думкою директора гімназії Аврамова і при сприянні попечителя Парчинського були відкриті квартири и 4-го розряду для бідних учнів, де плата складала всього 35 руб. в рік.

Для обслуговування загальних учнівських квартир керівництво гімназії укладало відповідний договір з підрядчиком. Він мав забезпечувати освітлення, опалення квартир та харчування дітей.

Щоб змалювати харчування гімназистів подамо меню 3-го відділення. Тут замість сніданку передбачався чай з молоком і білим хлібом. Обід мав складатися завжди з чотирьох страв, наприклад: суп, шматок м'яса, печеня і лагомина або борщ, соус, печеня і лагомина. У святкові дні і в неділю на обід мала готуватися печеня з телятини або птиці чи з молодой свинини. На полудень учні мали отримувати хліб з маслом або молоком, свіжими ягодами або з чимось іншим, наприклад, повидлом. Вечеря завжди мала складатися з 2-х страв, наприклад: із зразів і каші.

На кожного учня передбачалося не менше півтора фунта телятини. М'ясо, як і інші продукти, які постачалися для приготування страв учням мали бути найвищої якості. Контроль якості продуктів покладался на інспектора і наглядачів. Якщо якийсь продукт вони бракували, то підрядчик мав його замінити без будь-яких претензій і суперечок. Приготування їжі здійснювалося у відповідності із меню, складеним директором. Таке меню складалося відповідно до пір року, тому воно змінювалося кілька разів на рік.

Безкоштовне харчування також надавалося репетирам з числа учнів старших класів і наглядачам відділень. Чергові наглядачі отримували чай з молоком і білим хлібом зранку і ввечері.

Хворих учнів підрядчик харчував за меню директора. Окрім того підрядчик забезпечував освітлення і опалювання лікарні, при чому лікарня мало опалюватися увесь час, навіть, якщо в ній не було хворих учнів. На трьох учнів могла бути одна свічка, але світла мало бути достатньо як для вечірніх, так і для ранкових занять учнів. До обов'язків підрядчика також входило прання білизни.

Підрядчик також забезпечував прислугу учням. На 10 учнів мав бути лакей, а на все відділення один старший лакей, який також виконував обов'язки буфетника і один гардеробник. Лише у 3-му відділенні посаду буфетника і гардеробника дозволялося поєднувати одній особі. Для всіх відділень також призначався один екекутор. Харчування екекутора, старших лакеїв і гардеробників здійснювалося безкоштовно.

Квартири при Рівненській гімназії проіснували до 1858 року, допоки не було видано наказу про їхню ліквідацію.

Кронгауз Владислав
ЧНУ імені Богдана Хмельницького (студент)

Громадський транспорт у повсякденному житті харків'ян в першій половині XX ст.

Проблема історії повсякденного життя людей виступає альтернативним підґрунтям соціально-політичного напрямку дослідження. Це сприяє формуванню методологічної бази з історії повсякденності. За таких умов починають досліджуватися соціально-демографічні процеси в українських містах.

Об'єктом вивчення виступає населення, його окремі групи. Однак, незважаючи на низку робіт з історичної урбаністики проблема міського середовища та його впливу на життя людини потребує подальшого і глибшого вивчення. Зокрема, це стосується теми «Громадський транспорт у повсякденному житті харків'ян в першій половині XX ст.».

У сучасному науковому просторі України значна кількість дослідників зацікавлена проблемами історії повсякденного життя міської громади, зокрема, М. Борисенко, Р. Любавський, Д. Чорний, В. Бондар, В. Даниленко, О. Вільшанська щодо. Однак на сьогодні відсутня праця, яка б розкривала повсякденність міського життя через призму функціонування громадського транспорту.

Тому метою даної статті є комплексна характеристика і обґрунтування ролі міського громадського транспорту у житті харків'ян.

Об'єктивною основою для розвитку міської транспортної мережі протягом 20-х років стала низка ознак: проголошення Харкова столицею УРСР, створення широкої агломерації, збільшення частки міського населення, розвиток промислових підприємств і, відповідно, кількості робітників [1].

Провідним видом транспорту залишався електричний трамвай. Графік курсування обмежувався з 6 ранку до 7 вечора, що дозволяло розвантажувати стандартний потік пасажирів (тих, що їхали з роботи додому і навпаки), однак, задовольнити потреби у перевезеннях пізніше бралися лише візники і таксомотори.

Відчувався також брак вагонів. Яскравим прикладом цьому стали регулярні тисняви в салонах, перевезення пасажирів зовні трамвайних вагонів (чіплялися за вікна, двері, стояли на підніжках або ж сідали на «ковбасу») і часті нещасні випадки [3].

Окрему групу пасажирів складали робітники, що діставалися робочих місць шляхом пересадок з приміського поїзда на трамвай і таким чином витрачали на дорогу понад 7 годин на добу. Їх проблема частково була вирішена у 30-х роках, коли активно почали виникати нові трамвайні лінії до Новоселівки, Новожанове, Холодної Гори та ін. частин міста. Однак проблема облаштування зупинок міського транспорту, а також коригування графіку його руху довгий час залишалася проблемним питанням [2].

Існувало в Харкові і автобусне сполучення. Його метою було розвантаження трамвайного пасажиропотоку і розвезення пасажирів тими вулицями, де не було прокладено трамвайну лінію. Цю ж місію в 1939 р. почав виконувати тролейбус.

Таким чином, міський транспорт відігравав у повсякденному житті харків'ян стратегічне значення. Наявне сполучення координувало центральні райони із передмістям і забезпечувало життєдіяльність громади.

Список використаних джерел і літератури:

1. Борисенко М. Міський транспорт у контексті житті городян України 20 — 30 років XX ст.: [згадки про Харків] / М. Борисенко // Пам'ять століть. — 2008. — №3. — С. 224 — 232
2. Кронгауз В. Транспорт Харкова в системі соціально-економічного розвитку міжвоєнного періоду // Двадцять шоста наукова сесія Осередку Наукового товариства ім. Шевченка у Черкасах, Черкаси. — 2014. — №26. — С. 12 — 14.
3. Кронгауз В. Базис економічного розвитку України в умовах прискореної індустріалізації на прикладі промислового комплексу Харкова / В. Кронгауз, Ю. Пархоменко // Умань. — 2015. Наука. Освіта. Молодь, Умань. — 2015. — 14 травня. — С. 38 — 41.

Лепська Анастасія
НТУУ «КПІ» (студентка)

Язичницькі традиції в сучасній повсякденності: історіографічний аспект

Постановка наукової проблеми: Після прийняття християнства населення Київської Русі задля мінімального збереження «рідних» вірувань створило змішання двох релігій, а саме християнської (православної) і язичницької. Будучи змалку вихованими в християнських традиціях, більшість мешканців слов'янських країн не ознайомлені з походженням того, що вони святкують. Нині також простежується поширення язичницьких традицій і взагалі язичницької віри серед слов'ян.

Новизна теми полягає в характеристиці внеску А. Опаріна, Д. Гаврилова й А. Наговіцина й П. Кампанеллі в дослідження християнських свят як частини повсякденності.

Актуальність теми: її розкриття дасть змогу систематизувати корені православних свят та причини їх утворення. Мета роботи: охарактеризувати внесок А. Опаріна, Д. Гаврилова й А. Наговіцина й П. Кампанеллі в дослідження язичницьких коренів християнських (зокрема православних) свят.

Джерельну базу становлять книги про язичницькі традиції й культи: Опарин А. А. у разбитых водоёмах. Археологическое исследование книг Исход и Иисуса Навина (Харьков: Факт, 2002); Гаврилов Д. А., Наговицин А. Е. Боги славян. Язычество. Традиция (М.: Рефл-Бук, 2002); Кампанелли П. «Возвращение языческих традиций» (М.: Крон-Пресс).

Використано загальнонаукові (логічний, аналіз та узагальнення) та спеціальні (порівняльно-історичний) методи дослідження.

Висновок. Можна зробити висновок, що досліджувані автори як одну з основних причин забуття язичницьких традицій у відзначенні свят виділяють виховання в «іудейсько-християнських» традиціях, притаманне більшості мешканців слов'янських країн. Автори цих робіт висвітлюють приховані язичницькі традиції, що протягом віків тісно вплелися в православні свята. Вони підкреслюють, що це потрібно, адже для церковної

верхівки було не вигідно «оголювати» правду, щоб уся налагоджена система святкувань не зникла й не втратила б сенсу. В історичних роботах згадуваних дослідників обґрунтовується версія про те, що навіть у ХХІ ст. язичницькі традиції повернулись до слов'янського населення й набувають усе більшої популярності, адже перед населенням представлені безліч вір і традицій, які заплутують і відводять людський розум від істини. Тому дослідники зауважують, що подібні питання потрібно порушувати, досліджувати й обговорювати на суспільному рівні, заради ознайомлення соціуму з проблемою підвищення рівня знань про історію свого народу.

Отже, автори праць, зазначених у джерельній базі роботи, виступають не лише як дослідники, але деякою мірою і як пропагандисти поширення язичницьких традицій у сучасній повсякденності.

Леснича Пауліна

СНУ імені Лесі Українки (аспірантка)

Повсякденне життя міського населення Російської імперії другої половини ХІХ — початку ХХ століть крізь призму музейних експонатів (за матеріалами Волинської губернії)

Проблема повсякденного життя міського соціуму Російської імперії другої половини ХІХ — початку ХХ століть включає цілий спектр дослідницьких завдань, серед них і вивчення побуту як однієї з найбільш значних частин щоденного буття. Його вирішення передбачає залучення широкої джерельної бази. Саме тому з'ясування інформаційного потенціалу музейних експонатів як можливих засобів до візуалізації повсякденності є важливим завданням для дослідників.

Наразі не існує спеціальних методологічних напрацювань щодо узагальнення проблеми залучення та класифікації музейних експонатів як джерел історії повсякденності. О. Коляструк веде мову про роль фотографій, які зберігаються в музеях та становлять вагомий пласт візуальних свідчень. Інформаційну

цінність колекцій меморіальних музеїв, що дозволяють відтворити інтер'єри міських помешкань, вивчає О. Вільшанська.

Сьогодні на Волині існує розгалужена мережа краєзнавчих, історичних, меморіальних, літературно-меморіальних, літературних музеїв. Найбільш затребуваними для історика повсякденності є музейні установи, колекції яких розкривають життя та діяльність громадсько-культурних діячів досліджуваного періоду. Так, літературно-меморіальний музей Лесі Українки у Новоград-Волинську зберігає у своїх фондах особисті речі родини Драгоманових-Косачів. Його колекції дають змогу відтворити побут української інтелігенції кінця XIX — початку XX століть. Для візуалізації окремих аспектів повсякденного життя містян зазначеного періоду інформативною є експозиція музею «Лесина вітальня» у Луцьку, де реконструйовано кімнату поетеси та представлені фотографії міста на межі століть.

Варто також згадати Житомирський літературно-меморіальний музей В. Короленка, два перших зали якого розповідають про житомирський та рівненський період життя письменника. Тут представлені окремі предмети побуту сім'ї Короленків другої половини XIX століття, зокрема особиста бібліотека родини.

Тематичні колекції Літературного музею у Житомирі присвячені окремим діячам літератури та мистецтва, тим чи іншим чином пов'язаних з містом. Так, одна з експозицій представлена предметами інтер'єру початку XX століття, що колись належали родині композитора М. Скорульського. Також тут зберігаються документальні свідчення перебування у Житомирі у 1897–1898 роках М. Коцюбинського, зокрема фотографії місць, пов'язаних з його життям та діяльністю.

Краєзнавчі та історичні музеї також експонують тематичні колекції, присвячені реконструкції побуту населення України в зазначений для дослідження період. На жаль, щодо проблеми міської повсякденності вони є менш цінними, адже зазвичай не виокремлюють побут міст в окрему експозицію.

Унікальні знімки Луцька початку XX століття зберігає у своїх фондах Музей історії кінематографії та фотомистецтва Волині. Ці документи дозволяють відтворити не лише окремі картини міського простору, а й проілюструвати моду тогочасного соціуму.

Загалом, музейні експонати є цінними джерелами у відображенні побутових аспектів повсякденності населення міст другої половини XIX — початку XX століття. Будучи безпосередніми свідками тогочасних подій, вони разом з іншими документальними свідченнями дозволяють відтворити цілісну картину минулого. Однак слід зауважити, що в колекціях музеїв представлені, як правило, предмети повсякденного вжитку вищих верств суспільства, тоді як щоденність пересічних містян не отримала такого детального висвітлення.

Лихота Оксана

ІСiМВ «Харківський колегіум» (студентка)

**Повсякденна робота політико-економічного відділу
Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства в контексті
розвитку народного господарства УРСР у 1926–1930 рр.**

У СРСР розвиток сходознавства був одним із головних пріоритетів державної політики в галузі історичної науки. А вже у СРСР проживали східно-азіатські народи, а кордон на півдні та сході проходив між країнами Середнього, Близького та Дальнього Сходу. УСРС, котра мала у якості південного сусіду найбільшу державу Близького Сходу — Туреччину, також була залучена до політико-економічного співробітництва із східними країнами. У цих умовах найголовнішою ціллю стало вивчення як східних мов так і політико-економічного устрою країн Сходу. Для вирішення цієї задачі у 1921 р. була створена Всеросійська наукова асоціація сходознавства (ВНАС), котра у 1924 р. стала всесоюзною організацією.

В УРСР формування центрів сходознавства йшло у той же час, що і у РСФСР. Розширення економічних зв'язків УРСР із Туреччиною у часи НЕПа обумовило створення у 1925 р. у Харкові Українсько-Східної торгівельної палати із представництвом у Києві та Одесі. Згідно із рішенням Раднаркому УРСР перед палатою ставалися суголбо прагматичні задачі: встановити бізнес-контакти із підприємствами східних країн, сприяти

торгівельно-економічній діяльності господарюючих суб'єктів УРСР у державах Сходу.

Наступним кроком у розвитку українського сходознавства було об'єднання політико-економічного та науково-дослідного напрямів під егідою організації. Нею стала Всеукраїнська наукова асоціація сходознавства (ВУНАС), відкриття якої відбулося 10 січня 1926 р. у Харкові. Ініціаторами та організаторами створення ВУНАС стали високопоставлені чиновники Українсько-Східної торгівельної палати та ряду наркоматів УРСР. Повсякденну роботу асоціації очолив професор Харківського інституту народного господарства, фахівець з міжнародного права О. М. Гладстерн (1887–1937).

Господарсько-практичний і політики-правовий напрями у дослідженні східних країн зосередилися у політико-економічному відділі ВУНАС, який складався із двох секцій (політика та економіка держав Сходу) головою котрого став А. Н. Гладстерн. У 1926–1930 рр. працівникам відділу були опубліковані праці, котрі були присвячені вивченню національно-визвольних рухів у Східному регіоні. Найбільш відомі з цих: «Движущие силы китайской революции» (В. Броун) і «Полугодовые вопросы экспорта Украины и Ближний Восток» (А. Грушевский). У другій половині 1920-х рр. інтенсивно розвивалися відносини УРСР із Туреччиною, що обумовило переважання тюркологічного напрямку у поточній науково-дослідницькій роботі політико-економічного відділу ВУНАС. У 1927 р. Харків відвідала турецька делегація із метою поглиблення економічних та культурних зв'язків. У 1928 р. українська делегація, яка була під керівництвом із співробітниками політико-економічного відділу ВУНАС О. Гладстерном і В. Зуммером відвідала Туреччину у якості відповіді. У плані наукової праці цього відділу окрім тюркології входило ще й вивчення сучасної економіки Ірану, Монголії й Китаю, зокрема, аграрного сектору, а також оцінка перспектив та можливостей зовнішньої торгівлі із цими країнами. Краєзнавча робота відділу полягала у збиранні й систематизації законодавчих актів східних держав.

У працях співробітників політико-економічного відділу ВУНАС був досить слабо виражений ідеологічний підтекст, що із завершенням НЕПу і згортанням лібералізації повсякденного життя у СРСР стало причиною для розформування ВУНАС. Частина працівників політико-економічного відділу перейшла до Українського науково-дослідницького інституту сходознавства (УНДІС), який було створено на основі ВУНАС. Таким чином спадкоємність традицій в українському сходознавстві на рубежі 1920-х — 1930х рр. була збережена.

Лобенко Сергей
НТУ «ХПИ» (аспірант)

Повседневность ученого-геолога второй половине XIX — начале XX века (на примере А. В. Гурова)

Геология всегда относилась к дисциплинам не только (и не столько) теоретическим, но и практическим, прикладным. В условиях торжества позитивизма как философско-методологической основы научного знания во второй половины XIX века практическая деятельность ученых-геологов имела особое значение.

Одним из наиболее ярких представителей геологии рассматриваемого нами времени в Украине был профессор Харьковского императорского университета Александр Васильевич Гуров (1843–1921 гг.). Вся его деятельность — это сплав теории и практической деятельности. Именно благодаря А. В. Гурову в повседневную жизнь геолога-исследователя вошли геологические экспедиции, разведки и экскурсии. Весь теплый период времени года он проводил в разъездах, которые предшествовали его научным выводам или же, наоборот, он на практике получал (или не получал) подтверждения своим построениям. После А. В. Гурова его последователи и приемники (П. П. Пятницкий и другие) уже не могли иначе строить свою научную карьеру, не участвуя в геологических поисках. А. В. Гуров путешествовал не один, его спутниками по Украине, Кавказу и другим регио-

нам империи часто оказывались студенты.

Таким образом, университетская молодежь приобщалась к романтическому, но тяжелому труду геолога. А. В. Гуров вел научные и учебные экспедиции в повседневность университетской жизни в этом его большая заслуга. Еще одной новацией, изменившей повседневную работу геологов, стало применение микроскопа, который стал неотъемлемым атрибутом ученых занятий преподавателей и студентов. Именно А. В. Гуров был среди пионеров использования микроскопа при анализе минералов, конкреций и др.

Наше представление о повседневности академической жизни как о лекциях и семинарских (практических) занятиях должно быть пересмотрено включением в этот перечень экспедиций. Вслед за геологами такие формы работы стали активно практиковать археологи, этнографы, архивисты и представители других областей науки, но приоритет превращения поездок в необходимый атрибут в учебном процессе — несомненная заслуга А. В. Гурова. Знаменитый геолог и географ, защитивший докторскую диссертацию в Харьковском университете, писал: «Геолог, прекрасно знающий геологию, — ценный человек, а знающий, кроме того, географию, химию или ботанику, — возможный изобретатель». Таким образом, объединение теории и практики, использование междисциплинарных связей, что вошло в повседневность научного сообщества во второй половине XIX века стали прочным фундаментом замечательных открытий отечественных ученых.

Ломоносов Михайло
НДУ імені Миколи Гоголя (студент)

**Дозвілля студентів 60-х — 70-х рр. ХХ ст. на прикладі
Ніжинського державного педагогічного інституту
імені Миколи Гоголя**

Все частіше привертає увагу науковців вивчення повсякденності радянської людини, адже той період має широкий спектр проблем і багату джерельну базу, а головне — залишилися живі свідки епохи. Нас цікавить насамперед, такий вимір повсякденності, як дозвілля студентів, соціальної групи, світоглядні орієнтації якої, не є досить сталими і можуть зазнавати змін, особливо в суспільствах тотального контролю. На нашу думку вивчення дозвілля студентів на прикладі окремо взятих закладів і установ, у даному випадку вищих навчальних закладів, як окремих культурно-звичаєвих осередків з власною традиційною специфікою, здатне реалізувати об'єктивний підхід до проблеми.

Питання дозвілля радянських студентів різних періодів вивчали Н. Хоменко, Ю. Кузьменко, О. Рябченко та ін. Для висвітлення проблеми студентського дозвілля в НДПІ імені М. Гоголя, було залучено архівні матеріали Ніжинської філії державного архіву Чернігівської області, свідчення колишніх студентів, мемуарну літературу, фундаментальну працю з історії інституту О. та Г. Самойленків.

Ніжинський державний педагогічний інститут імені М. Гоголя у 60-х — 70-х рр. ХХ ст., це провідний педагогічний вуз Радянської України, що був удостоєний промовистої відзнаки — ордена Трудового Червоного Прапора. У вищі склалися особливі види формального — ініційованого державою та неформального — продукovanого самими студентами, дозвілля. Не дивно, що у 60-ті — 70-ті роки прогресувало саме офіційне дозвілля. На кожному факультеті інституту, а їх було 5, діяло по 3–5 гуртків, і всі вони знаходились під «ковпаком» у комсомольців та навіть КДБ, яке мало своїх інформаторів у середовищі прогресивної літературної студії, де часто лунали «не правильні» вірші, приїздили скандальні письменники. Постійними були

колективні екскурсії по місцях бойової слави. Невід'ємною рисою тодішнього дозвілля студентів стала самодіяльність. На 1975 рік в інституті нараховувалося 27 різноманітних колективів. Цього ж року відбулося 150 дозвіллевих заходів. Завдяки постійній пропаганді, розвивалося трудове дозвілля. Будзагони у цей час стали традиційними для НДПІ. Їх направляли розбудовувати Батьківщину, як в межах УРСР, так і в інші республіки Союзу.

Неофіційна частина дозвілля студентів напряму залежала від матеріальних можливостей молодих людей. Більшість студентів була сільською молоддю, тому навчання у вузі розглядала як спосіб «спробувати нові розваги». Відпочивали переважно у гуртожитку. Там відзначалися дні народження, державні свята, студентські весілля. Особливою формою неформального відпочинку студентів НДПІ були зустрічі Нового року разом з викладачами у аудиторіях навчального корпусу. Неформальна частина відпочинку студентської молоді, ясна річ, не залишалася поза оком адміністрації, діяла злагоджена система інформування, тому характерним для студентського дозвілля того часу було природне бажання «сховатися».

Дозвіллева карта студентів НДПІ 60-х — 70-х рр. не була надто насиченою, незважаючи на існування великої кількості варіантів офіційного дозвілля. Популярністю користувався саме неофіційний відпочинок, що розглядався самими студентами, як «справжній». В той час як офіційний поставав, немов «зобов'язання». Скутість і регламентованість формального відпочинку породжувала різні дивіації серед студенства — найчастіше алкоголізм і тютюнопаління.

Ломоносов Михайло, Стахурська Анастасія
НДУ імені Миколи Гоголя (студенти)

Усні свідчення як джерело дослідження історії повсякденності

Історія повсякденності відносно новий, але безмежно перспективний напрямок для вітчизняної історичної науки. Завдяки вивченню повсякденної складової життєдіяльності людей можна вибудувати повноцінну історичну картину. Недаремно чимало дослідників вивчають загальнонаціональні події «великої історії» через призму повсякденної історії. Разом з тим, певна новизна цього напрямку історичних знань для вітчизняного наукового історичного простору зумовлює проблему залучення нових методів та джерел дослідження.

Теоретико-методологічні аспекти історії повсякденності вивчали такі дослідники як В. Бабюх, О. Коляструк, Н. Лебіна, А. Кур'янович, Д. Урсу та ін. Проте, як справедливо констатує український історик О. Удод, на сьогодні в науковому середовищі ще не викристалізувалася чітка методологія щодо вивчення проблем повсякденності. Та ж проблема існує у питаннях стосовно історичних джерел вивчення повсякденності, як відзначає вітчизняна дослідниця проблем повсякденності О. Коляструк, розмитим є навіть саме поняття історичного джерела в історії повсякденності. До категорії джерел відносять все, що має інформаційну складову про предмет дослідження.

Таких джерел дослідження повсякденності минулих епох як архівні документи, мемуари, музейні експонати та інші речові джерела є замало для висвітлення проблеми. Вони зазвичай не забезпечують цілісної картини минулого, не дають можливості відчувати усю палітру емоційних переживань, що вирували в суспільстві, зрозуміти ментальні структури минулих поколінь. Або ж просто необхідно є перевірка чи інший погляд на проблему. В таких випадках на допомогу досліднику приходять методи усної історії, зокрема інтерв'ю біографічного характеру, що фіксують суб'єктивний досвід особи про певну епоху, в якій вона жила. Спогади людей постають як повноцінний історич-

ний матеріал, що не поступається ступенем інформативності відомостям, здобутим з інших джерел.

Ставлення до усних свідчень на сьогодні є неоднозначним серед науковців. Їх часто не вважають за повноцінне історичне джерело, звинувачуючи в суб'єктивності. Але разом з тим вітчизняні дослідники Д. Гринь, Ю. Кузьменко, Н. Хоменко, і багато ін. активно й успішно використовують усну історію, як повноцінне джерело у своїх працях.

Досліднику повсякденності необхідно розуміти специфіку роботи з усними свідченнями. Доцільним вважається використання аудіо- чи відеозапису інтерв'ю респондентів. Адже джерелами вони стануть за правильної фіксації та збереження. Слід зазначити, що на сьогодні в Україні не існує чіткого алгоритму роботи з усними свідченнями очевидців та оформлення їх у науковому апараті. Однак від того інтерес до цього методу та інформації здобутої за допомогою нього не згасає, а навпаки збільшується. Історики застосовують його саме до проблем не надто віддалених хронологічно від сучасної нам епохи.

Популярною усна історія є під час вивчення проблематики *homo sovieticus*, повсякдення конкретних історичних подій (наприклад, колективізації, Голодомору, Другої світової війни) та окремих епох («відлиги», «застою», «перебудови», «буремних дев'яностих») тощо. Слід відзначити, що даний метод був апробований авторами пропонованої розвідки при вивченні проблематики ставлення пересічних мешканців провінційних містечок та сіл до офіційної політичної лінії Л. Брежнєва, іншими словами — віддзеркалення епохи «застою» у рецепції пересічної людини того часу.

Отже, на сьогодні напрям усної історії та його методи переживають процес становлення, набуваючи аргументів на свою користь та здобуваючи концептуальності. Особливо гостро наразі стоїть проблема вироблення чітких правил фіксування, використання та зберігання усних свідчень, що має значно вдосконалити наукові дослідження, які здійснюються в межах студій з історії повсякденності.

Макміллан Олександра
ОНУ імені І. І. Мечникова (аспірантка)

**Повсякденне життя наукової еміграції у Софії
у 1920–1940-х рр.: приватне листування як джерело
до реконструкції буденної біографії М. Г. Попруженка**

На початку 1920-х років багато одеських вчених були змушені виїхати за кордон, та протягом десятиліть їхні долі залишалися поза увагою дослідників. Зараз імена науковців повертаються до вітчизняної історіографії. При цьому, увагу дослідників переважно зосереджено на вивченні їхнього наукового доробку та професійного аспекту біографій. Разом з тим, для всебічного дослідження життя вчених, що опинилися у новому для себе культурному середовищі, необхідно також залучення джерел про їхнє повсякдення та побут.

Одним із центрів наукової еміграції на початку 1920-х років стала Софія. Тут жили і працювали колишні професори Новоросійського університету Н. П. Кондакова, П. М. Біцилли, О. Е. Янішевський та інші. У Софії опинився і Михайло Георгійович Попруженко (1866–1944), який до еміграції був професором на кафедрі слов'янської філології Новоросійського університету і директором Публічної бібліотеки. На початку 1920 року він був змушений разом із родиною залишити Одесу і емігрувати до Болгарії, де обійняв посаду викладача на кафедрі російської літератури Софійського університету. Його наукові здобутки були визнані у Болгарії: незабаром Попруженка обрано членом Болгарської академії наук, а згодом проголошено почесним доктором Софійського університету.

Однак, це лише офіційна частина біографії. У повсякденному житті вчені мали вирішували багато побутових питань. Особливістю емігрантського повсякдення було питання адаптації у нових культурних та мовних умовах, вливання у нове наукове середовище, налагодження побуту, вирішення квартирних питань тощо.

Цінним джерелом для реконструкції повсякденного життя вченого є його приватне листування. У особистому фонді А. В. Флоровського у Архіві РАН містяться 15 листів М. Г. Попруженка з Софії. Вони адресовані його рідному племіннику Антонію Флоровському, теж історику-слов'янознавцю, який виїхав з Одеси у 1922 році і після недовгого перебування у Константинополі, Софії і Белграді, оселився у Празі.

Хронологічно листування охоплює 1922–1943 роки. Ці матеріали служать джерелом інформації про життя М. Попруженка у Болгарії, оскільки показують його погляди на перебування у еміграції, настрої і особисті хвилювання, дозволяють прослідкувати стан здоров'я вченого, виявити коло його спілкування у Софії, місця проживання. Інтерес представляють також листи сестри А. В. Флоровського Клавдії, яка, також проживала у Софії і часто повідомляла братові про і чи інші моменти з життя дядька — М. Г. Попруженка. Листи Клавдії Василівни до брата містять інформацію про наукову та викладацьку роботу Михайла Георгійовича, відомості з історії родини та життя окремих її членів в умовах, коли рідні опинилися розділені кордонами різних держав, а також дають уявлення про особисті та побутові моменти з життя вченого.

Отже, листування А. В. Флоровського із сестрою Клавдією і дядьком, професором Софійського університету М. Г. Попруженком, є важливим джерелом для вивчення повсякденного життя останнього протягом «болгарського» періоду його біографії.

Медведенко Оксана
НТУУ «КПІ» (студентка)

Фактори зростання інтересу до туризму в Чорнобильській зоні

Постановка наукової проблеми. 26 квітня 1986 р. вибухнув четвертий енергоблок Чорнобильської атомної електростанції. Чорнобильську катастрофу вважають найбільшою за всю історію ядерної енергетики як за кількістю загиблих і потерпілих, так і за економічними збитками. Нині інтерес до Чорнобиля не зменшується, а, як це не дивно, росте. Люди хочуть побачити на власні очі місто-легенду Чорнобиль і все більше прагнуть потрапити до Чорнобильської зони, що є специфічною сферою повсякденності українського туризму.

Новизна теми. Причини популярності зони серед туристів практично не досліджувалися.

Актуальність теми. Тема заслуговує на особливу увагу, оскільки її розкриття.

Мета роботи: розглянути туристичне освоєння зони Чорнобиля та тенденції розвитку туризму в зоні відчуження.

Джерельно-історіографічну базу становлять матеріали, опубліковані на таких ресурсах:

- http://www.stejka.com/ukr/trip/o_poezdke_v_zonu_ot4ujdenija/; <http://www.ukrainiantour.com/ua/tours/tury-v-chernobyl/>;
- <http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Local/ChornobylTourism.html>;
- <http://www.umoloda.kiev.ua/number/416/175/15048/>;
- <http://vorobus.com/2010/04/turyzm-u-chernobyli.html>;
- <http://news.tochka.net/ua/63695-strashnye-mify-chernobylya-goroda-prizraki-i-zveri-mutanty-foto/>.

Використано загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення) та спеціальні (порівняльно-історичний) методи дослідження.

Висновок. Популярність 30-кілометрової зони з кожним роком росте. Цю тенденцію, перш за все, можна пов'язати з новизною і специфічністю місця та, беззаперечно, з легендами

про Чорнобильську зону, випуском книг, комп'ютерних ігор і т. ін.

Почувши словосполучення «Чорнобильська зона» більшість людей уявляють величезну територію, яка містить масу цікавого й таємничого, тож вони зважуються на поїздку до всесвітньомісної зони відчуження, щоб на власному досвіді відчувати, яким є насправді це незвичайне й подекуди небезпечне місце.

Будь-яка людина, яка має бажання побачити Чорнобильську зону на власні очі, відчувати атмосферу 80-х рр., в котрій завмерла ця місцевість, та оглянути місце катастрофи може скористатися послугами туристичних агенцій, яких на сьогодні з'явилося чимало.

Зона приваблює наших співвітчизників та іноземців своєю атмосферою, унікальними пам'ятками та можливістю отримати незабутні враження й самостійно вивчати це особливе місце. Таке бажання призводить навіть до спроб проникнути до зони нелегально.

Це свідчить про розвиток туристичного напрямку в Чорнобильській зоні та заінтересованість спільноти в цьому місці. На нашу думку, такий вид туризму в Україні сприяє усвідомленню наслідків, до яких призвела ця катастрофа, масштабів згубного впливу, формуванню в людей серйозного ставлення та небайдужості до цієї трагедії.

Отже, туристичне освоєння Чорнобильської зони продовжує набирати обертів і стає все більш популярним з кожним роком. Для України це — позитивна тенденція, яку потрібно розвивати й використовувати для ознайомлення туристів з Чорнобильською катастрофою.

Миславський Інокентій
Харківська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів №162
(учень)

**Діяльність та освіта студентів юридичного факультету
Харківського Імператорського університету
після Судової реформи 1864 р.**

Дослідження охоплює зміни в навчальному процесі, діяльності студентів юридичного факультету Харківського Імператорського університету, позитивні та негативні аспекти юридичної освіти другої половини ХІХ століття, питання працевлаштування та практичної діяльності випускників юридичного факультету, процес отримання вищої юридичної освіти.

Актуальність дослідження полягає у тому, що ґрунтовні зміни в юридичній освіті в другій половині ХІХ століття виникли після Судової реформи, дозволили підготувати нове покоління юристів, які вплинули на розвиток теорії та практики тогочасної юриспруденції.

Новизна обраної теми полягає у тому, що зміни в юридичній освіті після Судової реформи 1864 року з точки зору освіти та діяльності студентів юридичних факультетів є малодослідженою.

Деякі аспекти даної теми вже досліджувалися в наукових працях. Діяльність спеціалістів з цивільного права — випускників юридичного факультету Харківського Імператорського університету досліджувалась у колективній монографії «Страницы Харьковской цивилистики» (2010). Історія розвитку юридичного факультету, розглядалася у збірці «Юридичний факультет: нариси з історії» (2005).

Основним методом дослідження є аналіз записів, наукових праць та публіцистичних матеріалів юристів Російської Імперії та Харківського Імператорського університету обраного періоду дослідження.

Висновки. Внаслідок Судової реформи 1864 року в Російській Імперії виникла необхідність підготовки нового покоління юристів, які займуть посади в адвокатурі, прокуратурі,

пореформеному суді. Через це відбулося якісне реформування тогочасної юридичної освіти, внаслідок якого нове покоління студентів отримало можливість здобути ґрунтовну підготовку для подальшої практичної діяльності. Вони стали майбутньою інтелігенцією, громадськими та державними діячами. Теоретична підготовка, яку отримували студенти юридичного факультету була однією з найкращих у Європі. Існували різні форми розвитку та заохочення студентів до навчання та саморозвитку. Відчувався істотний конфлікт між теорією та практикою. Харківський університет був єдиним вищим навчальним закладом, який забезпечував студентів ефективною практикою. Покращенню якості юридичної освіти сприяли введення семінарних занять, створення юридичного кабінету та юридичного товариства. Головною запорукою отримання якісної освіти було самоврядування університету. Отже зміни в юридичній освіті були всеохоплюючими, і відіграли значну роль у розвитку юриспруденції. Дана тема залишається не достатньо вивченою, і потребує подальшого дослідження.

Мосорко Мар'яна

ПНУ імені Василя Стефаника (студентка)

Гра у війну: дитячі розваги періоду нацистської окупації (на прикладі Галичини)

Війна має не тільки військовий вимір. Війна — це не лише фронт і військо, а й життя сотень тисяч мирних жителів в тилу, чи на окупованій території. Безперечно, за умов ходу бойових дій традиційний побутовий уклад зазнає змін, вимагаючи пристосувань усіх сфер життя до нової дійсності. Винятком у даному відношенні не виступають навіть дитячі ігри та розваги.

Досліджувана тема майже не розкрита в сучасній історіографії. Відносно окремі аспекти життя дітей за умов війни знайшли відображення на сторінках праці польського історика Г. Грицьюка [2]. Однак, у ній практично відсутня інформація стосовно сфери ігор та розваг, чим і обумовлена актуальність нашої роботи.

Мета дослідження полягає в об'єктивному і всебічному аналізі дозвілля дітей як елемента повсякдення населення Галичини періоду нацистської окупації.

Аналіз особливостей дитячого відпочинку за умов ходу бойових дій варто почати зі слів одного з очевидців подій — мешканця Львова Л. Дзегела: «Світ, який нас оточував, був простором, де точилася війна» [1, с. 133]. Попереднє мирне життя на деякий час відійшло у минуле. Домінуюча у суспільстві атмосфера, пов'язана з постійним обговоренням військових дій, стала визначальною при формуванні характеру дитячих ігор. Популярним вважалося грати у війну, часто з уявним ворогом. Досить звичним явищем були сутички між представниками молоді з різних вулиць чи районів міста [1, с. 134].

Війна спричинилася до значних змін у вихованні дітей. Часто за відсутності або ж зайнятості родичів основним середовищем, яке мало вирішальний вплив на формування дитячого світогляду, була вулиця. з цих причини найпоширенішим відпочинком на перервах між уроками стали бійки, які обов'язково закінчувалися розбитим носом у когось з їх учасників. Війною жили всі, навіть діти з гарним вихованням: колекціонували олов'яних солдатиків, виготовляли моделі літаків, іноді читали різні німецькомовні видання з військовими іграми. Останні ж для них зводилися до настільних [1, с. 128–133].

Військовий характер носили й самі іграшки. Л. Дзегел згадував, що, наприклад, досить популярною іграшкою стали консервні банки з подірявленим дном і прикріпленим дротом, які наповнювали вугіллям та підпалювали. За зовнішнім виглядом та принципом дії вони нагадували кадило. У теплі пори року поширеним вважалося так зване «стріляння з ключа». Перед Великоднем 1942 р. у магазинах Львова можна було купити соски із чорної гуми, які наповнювали водою. На той період вони стали найбільш актуальною іграшкою [1, с. 128–129].

Характер дитячих розваг визначався не тільки ходом бойових дій, а й відсутністю іграшок та спортивного реманенту. Рідкісним явищем став футбол чи інші ігри з м'ячем. Мало хто мав дитячі санки, ковзани та лижі. Останні, зокрема, відповідно до прийнятого німецьким законодавством наказу підлягали

конфіскації [3]. Ковзани часом випрошували у своїх ровесників хоча б по одному, взували і каталися на одній нозі по замерзлих калюжах. Водойми перетворилися на басейни тільки для німців, а тому змоги купатися в них не було.

Таким чином, найбільш характерними рисами дитячих розваг періоду нацистської окупації в Галичині слід вважати їх військовий характер та відсутність спортивного реманенту і самих іграшок. У зв'язку з дефіцитом коштів їх виготовляли, у кращому випадку, з підручних матеріалів, у гіршому ж — іграшками служили небезпечні для життя залишки боєприпасів.

Література:

1. Dzięgiel L. Lwów nie każdemu zdrow / L. Dzięgiel. — Wrocław, 1991. — 367 s.
2. Hryciuk G. Polacy we Lwowie, 1939 — 1944. Życie codzienne / G. Hryciuk. — Warszawa, 2000. — 432 s.
3. Szybalski W. Wspomnienia ze Lwowa w czasie wojny i w czasie okupacji sowieckiej i niemieckiej / W. Szybalski, [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.lwow.com.pl/julsta/czwojny.htm>

Мотуз Валерія
ЧНУ імені Богдана Хмельницького (доцент)

Соціальний портрет української жінки-солдатки періоду німецько-радянської війни (1941–1945 рр.): гендерний аспект проблеми

Наукова новизна. У зазначеній науковій розвідці вперше створений соціальний портрет української жінки-солдатки часів німецько-радянської війни на основі проведеного усестороннього дослідження напрямків і змісту її діяльності; аналізу методів і форм роботи державних і громадських організацій з українськими жінками-солдатками; багатостороннього вивчення матеріальної сторони їх життя, морально-психологічних основ поведінки. Введено до наукового обігу поняття «солдатка» відносно дружини чоловіка мобілізованого до лав Червоної Армії під час німецько-радянської війни (радянські історики замість нього використовували словосполучення — «дружина фронтовика»).

Актуальність теми. Гіркий досвід виживання українського народу в екстремальних умовах німецько-радянської війни завжди буде значимим для його нащадків.

Всі аспекти зазначеної проблеми дослідження важливі і, перш за все, — місце української жінки-солдатки у цьому всенародному подвигу, адже найбільше навантаження воєнних років несли на собі саме жінки середнього віку, як правило, заміжні, які мали дітей, і, після мобілізації їх чоловіків, залишилися єдиними годувальниками у родині. Ще до початку війни мільйони українських жінок на рівні з чоловіками були зайняті у народному господарстві, однак вже у воєнний період відбулися кардинальні зміни у статевій структурі виробничих сил, які характеризуються кількісним і якісним зростання жіночої праці.

Необхідність поглибленого вивчення обумовлена неоднозначністю оцінок, посиленням теоретичних розбіжностей стосовно проблематики німецько-радянської війни в історичній літературі. Варто не лише фактологічно висвітлити трудові досягнення українських жінок-солдаток та проаналізувати різноманітні

форми їх допомоги фронту, а й виявити глибинні причини героїчних зусиль і мотиви, які спонукали патріоток йти на свідому жертвність.

Історіографія проблеми. Серед наукових робіт із жіночої та гендерної історії існує явний брак досліджень із історії повсякденності «звичайних» українок, які складали більшість жіночого населення. Однією з таких «малопомітних» категорій жіночого соціуму в Україні були жінки-солдатки. Такий ракурс теми «жінка і армія», як в українській, так і зарубіжній історіографії не став предметом спеціального дослідження, оскільки свою увагу науковці зосередили на вивченні становища українок: фронтовиків; оstarбайтерів; медичного персоналу; тих жінок, які перебували в окупації, концентраційних таборах або тилу; партизан і підпільників. Питання відносно соціального портрету української жінки-солдатки під час німецько-радянської війни, якщо і висвітлювались у наукових працях істориків, то розглядались у контексті тем, таких як всенародна допомога фронту і роль комуністичної партії у воєнні роки в роботах Авдеевої Л., Доброва П., Галагана В., Журевського П., Ковалю М., Курносової А., Кондакової Н., Польської А. тощо або державна політика щодо сімей військовослужбовців — наукові дослідження Вронської Т., Добровського А., Есипа І, Загвоздкіна Г., Кажуріної Л., Крищенко Е., Леонтьєва М., Похилію А., Чернявського У. та інші. Найбільш близько у висвітленні досліджуваної нами проблеми підійшли ті вчені, які безпосередньо займалися вивченням ролі жіноцтва у зміцненні соціально-політичної структури Радянського Союзу в 1941–1945 рр., зокрема Волкова О., Мурмамцева В., Коваль М., Козлова Н., Паніна Н.

Аналіз профільної літератури, присвячений жіночому питанню у воєнні роки, дозволяє зробити висновок, що така проблема, як соціальна поведінка української жінки-солдатки у роки німецько-радянської війни на сьогоднішній день є найменш дослідженою, а відповідно і сам феномен їх адаптації до суворих умов воєнного часу, ролі в сім'ї та максимального залучення до боротьби з ворогом до кінця ще не оцінений.

Джерельна база дослідження. Включає комплекс опублікованих та неопублікованих джерел. У відповідності з видовою приналежністю використані в роботі документи і матеріали можна поділити на кілька груп: 1. законодавчі і нормативно-правові акти. Необхідно виділити закони і постанови стосовно охорони материнства. 2. Документи діловодства, зокрема директивні вказівки щодо становища жіноцтва. Найбільш цінна інформація міститься у фондах ЦДАГОУ та ЦДАВОУ, обласних державних архівах у документах державних закладів, профспілкових, комсомольських і жіночих організацій. 3. Статистичні матеріали та довідкова література. Аналіз важливих статистичних матеріалів свідчить про велику кількість жінок у народному господарстві СРСР і дає можливість створити порівняльну характеристику ролі жінки у різних його галузях. 4. Матеріали періодичних видань воєнного періоду містять дані про місце і роль жінок у війні, їх заслуги. 5. Джерела особистого походження — мемуари та листи. В них є цінна інформація про побутові проблеми, умови роботи, психологічний стан трудівниць під час німецько-радянської війни. 6. Інтерв'ю з людьми, що пережили війну. Розповіді очевидців, їх документи і фотографії воєнної доби, нагороди. Таким чином, комплексне використання та критична оцінка матеріалу перерахованих вище груп джерел дозволили з найбільшою повнотою і достовірністю відтворити правдиву картину значимості української жінки-солдатки у вирішенні найбільш злободених проблем воєнного часу.

Методологічна основа дослідження базується на діалектичному розумінні процесу історичного розвитку, визнанні причинно-наслідкових зв'язків подій та явищ, у тому числі важливої ролі суб'єктивного фактору в історії. Надійним фундаментом стратегії наукового дослідження є принцип історизму. В науковій роботі застосовані методи аналізу і синтезу, порівняльно-історичний, статистичний, ретроспективний, психолого-емпіричний, історико-генетичний, герменевтичний методи.

Комплексному, об'єктивному розкриттю теми сприяє також сполучення формаційного і цивілізаційного, системного, ситуаційного підходів. Реалізовані принципи наукової об'єктивності і достовірності. Відповідний підхід дозволив про-

слідкувати складну ситуацію суворого воєнного повсякдення українських жінок-солдаток, різноманітні форми їх допомоги фронту та організаторську діяльність усіх державних і громадських організацій відносно останніх. Дана методологічна база допомагає повніше розкрити і продемонструвати соціокультурний образ української жінки-солдатки, глибинні основи її поведінки.

Висновки. До перемоги над окупантами прагнули українські жінки-солдатки різного віку, освіченості та культури. Основна їх маса продемонструвала унікальне єднання духу. Допомагаючи фронту, кожна з них переслідувала власні суб'єктивні цілі, які в кінцевому підсумку вилилися у одну — допомогти Вітчизні.

Специфіка соціальної поведінки українських жінок-солдаток у період німецько-радянської війни коріниться у самій їх природі, біологічних і психологічних особливостях материнства; в самобутній тисячолітній героїчній історії України; радянському перетворенні жінок у активних робітниць. Тому, коли у воєнні роки з'явилася потреба в кількісному та якісному зростанні жіночої праці, патріотки вже були морально і психологічно до цього готові. Довготривала війна створила умови для розкриття їх особистості, наділивши сміливістю та рішимістю раніше інертних жінок.

Складений загальний соціальний портрет української жінки-солдатки часів німецько-радянської війни (1941–1945 рр.). Найбільше психологічне і фізичне навантаження в екстремальних воєнних умовах несли на собі саме одружені жінки середнього віку, як правило, з дітьми, які свідомо жертвували особистими і родинними інтересами відстоюючи свободу Батьківщини.

Мусатова Юлія
НТУУ «КПІ» (студентка)

Матеріали мережі Інтернет як складова джерельної бази з історії повсякденності

Постановка наукової проблеми. В умовах сьогодення використання інтернету й соціальних мереж для обміну інформацією стало частиною життя великої кількості людей, а отже — це важлива частина побутової культури, а матеріали в мережі можна вважати новим джерелом інформації про повсякденність.

Новизна теми полягає в тому, що науковці не вивчали специфіку становлення й вираження побуту людей в інтернеті та соціальних мережах.

Актуальність теми: її розкриття дасть змогу долучити соціальні мережі, форуми, блоги як першоджерела для вивчення сучасної та новітньої культури, дослідити побут людей за допомогою цих джерел.

Мета роботи: дослідити, як в інтернет-мережі проявляється культура побуту людей у новітній час.

Джерельну базу становлять статті, статистика, матеріали соцмереж і популярних форумів, статистика компанії Adobe, «State of connectivity» за редакцією колективу компанії Inernet.org.

Історіографія: «Жизнь на показ в соцсетях» (Е. Хавроненко), «Контекстная реклама. Основы, секреты, трюки» (А. Яковлев, А. Довжиков, 2012), «Система моды. Статьи по семиотике культуры» (Р. Барт, 2004), «Потребности и поведение людей в социальных сетях» (Д. Соловьев), «Соціальні мережі як форма сучасної комунікації: плюси і мінуси» (Ю. Данько, 2012).

Використано загальнонаукові (узагальнення, аналіз та синтез) методи дослідження.

Висновок. Якщо сучасної людини немає на популярних інтернет ресурсах, то складається враження, що її не існує взагалі. Досліджуючи новинні повідомлення, блоги, форуми, можна дослідити розподіл людей з різними соціальними статусами, потребами, інтересами по інтернет-ресурсах. За статистикою,

соціальні мережі стають усе популярнішими серед тих, хто має до них доступ. У досліджених статтях можна простежити побутуєність уже самого користування мережею як способом передавання інформації, а також особливості вираження життя людей, а отже їхнього побуту в соцмережах.

Звичайно, ставиться під сумнів достовірність деяких матеріалів у мережі як можливої джерельної бази, але значна кількість фото-, відео-, текстових матеріалів є достовірними.

Дослідженням побуту людей в інтернеті вже давно й успішно користуються сайти, пропонуючи користувачам контекстну рекламу, тобто те, що цікавить користувача в повсякденному житті. Вони спираються на інтереси окремої групи населення, насамперед, дізнаючись про її побут, і так можуть отримати більше вигоди від рекламодавця.

Таким чином, за допомогою досліджень матеріалів в інтернеті можна вивчити побут здебільшого прогресивних людей розвинутих країн з поширеною культурою масового використання соціальних мереж та інтернету, як способу передавання інформації загалом. Висловлювання, фото- та відеоматеріали, опубліковані в мережі, можуть стати повноправною складовою джерельної бази для дослідження сучасної побутової культури.

Нарижная Елена

БТЭУ (канд. ист. наук, доцент)

Найм иностранных подданных в имениях Беларуси

Длительное время историография относила памятники усадебно-парковой культуры к наследию эксплуататорского общества, которое не может целиком отвечать потребностям коллектива и духовному развитию личности. Это привело в советское время к незаслуженному фактическому невниманию к судьбе исторических парков при внешней декларированности их охраны. В западной научной литературе акцент уже давно перенесен с разработанной проблемы «когда, как и кто создавал сохранившиеся монастырские и замковые сады, парки дворцов и усадеб,

кладбищенские парки» на исследование влияния социально-политических и экономических факторов в становлении экологической культуры населения.

Изученные архивные материалы XIX – начала XX вв., преимущественно личная переписка, инвентари и финансовая отчетность имений Беларуси, позволяют констатировать численное преобладание среди вольнонаемных садовых мастеров лиц, имевших иностранное подданство, а среди них — лиц, прибывших на территорию Беларуси из немецких государств, прибалтийских и польских губерний. Прием на работу садовых мастеров осуществлялся на основе письменных рекомендаций, подтверждавших их квалификацию. С вольнонаемным садовником заключался договор, в котором оговаривались условия работы и требования работодателей, встречные условия нанимавшегося специалиста. При выборе владельцы имений отдавали предпочтение холостым людям и бездетным семейным парам. Им за счет владельцев имений предоставлялось жилье и полный пансион. Садовник являлся «лицом, принадлежащим ко двору». После ухода с должности по причине преклонного возраста опытным и отлично зарекомендовавшим себя мастерам назначалась пенсия. Оплата их труда состояла из денежных выплат и выплат продуктами продовольствия, а также из определенного числа процентов с получаемой выручки от продажи оранжерейных, тепличных цветов, плодов и растений. Садовники, неравнодушные к алкоголю, вызывали проблемы, однако, их сразу не выгоняли со службы. Не так легко было найти квалифицированного мастера, поэтому наблюдается такая «вынужденная» миграция от одного хозяина к другому некоторых из них даже на склоне лет. В тех случаях, когда личные качества нанимаемых садовников не совсем удовлетворяли их работодателей, для увольнения со службы необходимо было еще привести факты невыполнения условий контрактов. Процесс подготовки собственных кадров садовников из крепостных людей был длительным, вследствие чего, вольнонаемные садовники могли иногда диктовать свои условия.

В годы I Мировой войны и предреволюционное время было трудно найти даже хороших помощников садовников. На эти

места нанимались случайные люди, искавшие любую работу, что приводило к частой сменяемости кадров садовой команды. Негативным фактором выступила и национальная специфика внешней трудовой миграции в сфере садово-паркового хозяйства, ведь преобладали лица, имевшие подданство немецких государств (например, Г. Куфальдт, А. Шаловский, Э. Денблер, К. Бланк, А. Пастаремчак и др.).

Науменко Олександра
НТУУ «КПІ» (студентка)

Реалізація туристичного потенціалу м. Прилуки Чернігівської області

Постановка наукової проблеми. В умовах незалежної України існує проблема використання туристичного потенціалу Прилук — одного з найдавніших міст в Україні — на повсякденному рівні, а також його наукового дослідження.

Новизна теми полягає в тому, що сучасні дослідники не вивчали туристичний потенціал м. Прилуки.

Актуальність теми: її розкриття дасть змогу мешканцям і гостям міста подивитись на нього з іншого боку, а дослідникам — доповнити уявлення про повсякденність сучасних райцентрів України. Мета роботи: дати оцінку туристичному потенціалу м. Прилуки.

Джерельну базу становлять інтернет-статті, вікіпедія, рекламні видання, офіційна інтернет-сторінка міста, матеріали з: <http://ukrmandry.com.ua/index.php?id=606>; http://stezhkamu.com/places/498_pryluky; <http://www.at-ua.com/turistichni-kutochki-chernigivskoii-oblasti/prilyki.html>; <http://www.pryluky.org/>; <http://eukraina.com/news/2008-01-14-1524>; <https://uk.wikipedia.org/wiki/Прилуки>; <http://ua.interestingukraine.kiev.ua/chernihivska-oblast/prylutskiy-rajon/pryluky/>; Прилуки: рекламне видання / укл. Карпильянский Л. М.; газета «Прилуччина».

Використано загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення) методи дослідження.

Висновок. В місті багато пам'яток архітектури й історії (церкви XVIII — початку XX ст., полкова скарбниця XVIII ст., будинки кінця XIX — початку XX ст. в стилі провінційного класицизму). Райдержадміністрація Прилуччини взяла участь разом з районною бібліотекою в створенні маршруту «До Густині через Гать». Густиня — невелике село на Прилуччині, відоме серед паломників і шанувальників старовини Густинським Свято-Троїцьким монастирем.

Втім, загалом ні міська влада, ані відділ з розвитку туристичної сфери міста виявляють великої заінтересованості в залученні до Прилук туристів. Послуги їм надає тільки краєзнавчий музей, зокрема тут відкрито такі туристичні маршрути: «Історія однієї вулиці» (Земської), «Прилуки — місто козацької слави» (з історії Прилуцького козацького полку в 1648–1781 рр., включає споруди доби Гетьманщини), «Прилуки в часі» (оглядова екскурсія містом).

Окрім пам'яток, сприяють зростанню туристичного потенціалу Прилук різноманітні культурні події. Так, з 2001 р. щороку відбувається Воздвиженський ярмарок, він приваблює тисячі підприємців, народних умільців, гостей з усієї України, навіть із ближнього зарубіжжя. Однак найбільш значущою подією в сучасному культурному житті міста є Міжнародний молодіжний фестиваль «Мистецькі барви», заснований 2002 р. як регіональний. 2005 р. фестиваль набув статусу Всеукраїнського, а 2006 р. став міжнародним за рахунок виконавців з Росії. Згодом у фестивалі «Мистецькі барви» брали участь конкурсанти з Росії, Білорусі, Болгарії, Туреччини, Китаю.

Отже, туристичний потенціал Прилук вийшов на якісно новий рівень з початку XXI ст. з того часу він реалізується в повсякденні передусім у напрямі культурних заходів, а ось залучення відвідувачів до пам'яток, хоча й поступово розвивається, потребує більших зусиль і коштів.

Некраса Валерія
НТУУ «КПІ» (студентка)

Український модерн у системі ювелірного мистецтва початку XX ст.

Постановка наукової проблеми: проблема постає через потребу в дослідженні характерних рис українського модерну (к. XIX — поч. XX ст., з 1905 р. на території України) в творах декоративно-прикладного мистецтва.

Новизна теми випливає з недостатнього висвітлення зародження й розвитку українського модерну в прикладному мистецтві.

Актуальність теми: її розкриття дасть змогу збагатити дизайнерський потенціал сучасного ювелірного мистецтва України новими композиційними прийомами й технологічними підходами до обробки біжутерних сплавів, а дослідникам історії повсякденності допоможе осмислити ці аспекти.

Мета роботи: виявити характерні риси українського модерну в ювелірній справі з огляду на культурні традиції й історичні передумови і половини XX ст.

Джерельну базу становлять науково-публіцистичні матеріали музею історичних коштовностей України, матеріали VI міжнародної конференції товариств художників-ювелірів «Ars Ornata Europeana» (Краків, 2000); Винокур І., Якубовський В., Журко О., Мегей В. «Археологія», № 1, 2003.

Використано такі методи: узагальнення, синтез, аналіз, порівняльно-історичний.

Висновок. Основними ознаками модерну були графічність, лаконічність композиції, утилітарність мистецтва, наслідування плавних природних форм. Це було зумовлено переходом країни на ринкові рейки, розширенням контактів з Європою, діяльністю українофілів, «хлопоманів», «Старої громади». На початку XX ст. найбільшим українським центром ювелірного виробництва став Київ. Там на 1913 р. діяло близько 38 середніх і великих ювелірних майстерень. Лідером була фабрика Маршака, що існувала до 1918 р. коли Україна ввійшла до Радянського Союзу,

український модерн, як явище «буржуазного» мистецтва, активно викорінювався, і багато творів пошкоджено за приписом: «не має мистецької та історичної цінності».

Ювелірне мистецтво не зазнало «культурних репресій», але дуже потерпіло з інших причин: це була галузь, яка сама по собі мала риси «елітарності» й «надмірності», тому чітко регламентувалася законами Радянського Союзу. Перш за все, працювати з коштовними металами та каменями дозволялось лише державним підприємствам, підпорядкованим «Союзювелірпрому». Вироби цих підприємств не мали великої художньої цінності, були здешевленими, масовими й серійними. Лише дуже мала кількість виробів мала мистецьку цінність. Невеликі стихійні ювелірні майстерні мали право лише ремонтувати золоті й срібні вироби. Але народні майстри не втратили прагнення створювати унікальні витвори мистецтва. На зміну золоту й сріблу прийшли мельхіор, нейзільбер, титан, а на зміну коштовним каменям — перламутр, дешеві види напівкоштовних каменів, скло, майоліка, навіть дерево. Але не лише матеріали були новаторськими. Лаконічні графічні образи з плавними силуетами, що тяжіють до наслідування природної пластики, були виявом досвіду майстрів старої української школи.

Таким чином, навіть в умовах великого тиску влади й жорсткого обмеження, унікальне українське мистецтво модерну еволюціонувало та розвивалось у ювелірному напрямі.

Нестеренко Вікторія
ХНУ імені В. Н. Каразіна (ст. лаборант)

Використання акторно-мережевої теорії для вивчення історії повсякденності

В сучасному світі спостерігаємо дві тенденції: з одного боку, галузі знання постійно подрібнюються, з'являються нові напрямки, з іншого боку, зростає інтерес до міждисциплінарних досліджень. Історія повсякденності для пострадянського простору є доволі молодим напрямом, який потребує актуальних, в тому числі, міждисциплінарних, методологій.

Одним з можливих варіантів є використання акторно-мережевої теорії (далі — АМТ), яка з'явилась в соціології науки в середині 80-тих років ХХ ст. і наразі використовується в різних галузях гуманітарного знання. Засновниками АМТ можна вважати Б. Латура, Дж. Ло, М. Каллона, серед російсько- та українськомовних дослідників її розвивають А. Кузнецов, В. Вахштайн, М. Єрофеева, Артеменко А. П., Я. І. Артеменко та інші.

Основні принципи АМТ — дослідження будь-якої проблеми як мережі взаємодій між людьми, не-людьми та ідеями. Будь-який об'єкт, який діє (тобто якимось змінює навколишній світ) розглядається в цій теорії відповідно до своїх онтологічних особливостей (тобто враховується різниця між матеріальними та людськими об'єктами). Б. Латур та М. Каллон також змінюють традиційне розуміння стійких понять на кшталт суспільства, класу, групи. Всі ці визначення не є статистичними, а мають розглядатися як «постійне виконання» («ongoing achievement»), як групостворення. Такий підхід відповідає швидким змінам в сучасному світі.

Повсякденність — це також не статичний процес, вона постійно рухається та змінюється. АМТ допоможе не тільки прослідкувати ці зміни, але й виокремити конкретних акторів, які їх провокують. Дослідники АМТ часто порівнюють свою роботу з етнографічними спостереженнями — фактично, все дослідження складається із записів дій акторів, потім об'єднуються у причинно-наслідкову взаємодію. АМТ можна використовувати

як для дослідження локальних моментів, так і для аналізу загальних проблем.

Проводячи дослідження в рамках АМТ ми створюємо мережу взаємодій. Кожен фактор повсякденності занотовується в схему — з чим він пов'язаний та на які моменти власне впливає. Це дозволяє одразу складати цілісну картину. Для прикладу — поява масового електричного освітлення в місті (як на вулиці, так і в оселі) вплинула одразу на тривалість робочого дня, на можливі домашні справи людини, на стиль її відпочинку. Одночасно це теоретично позитивно позначається на криміногенній ситуації (більше освітлених вулиць), що робить життя в місті безпечним, а це в свою чергу відзначається на збільшенні розваг в місті в вечірній час. До цієї мережі мають бути включені представники міської влади, винахідники, інженери та спонсори (купці, підприємці), які фінансували електрифікацію. «Організатор» мережі зв'язує означені сили, надаючи їм потрібного для себе контексту, а в результаті виникає новий актант — електричні ліхтарі, трамваї, телефонна мережа тощо.

АМТ дозволяє відійти від антропоцентричного підходу і, під час дослідження проблем повсякденного життя, врахувати всі фактори, які складають повсякдення.

Нестеренко Лідія

ОПППО імені К. Д. Ушинського (доцент)

**Листи як джерело з історії повсякдення українських
остарбайтерів (на прикладі епістолярію остарбайтера
Анни Мазун)**

Нещодавно Україна відзначила 70-у річницю з часу закінчення Другої світової війни. Проте в історичній науці і нині ще залишаються недостатньо дослідженими окремі аспекти стосовно цієї війни. Одною із малодосліджених до останнього часу була проблема остарбайтерів. В останні роки з'явилося ряд праць, присвячених даній тематиці. Це наукові розвідки Т. Пастушенко, О. Сидоренко та ін. Узагальнюючі матеріали

та свідчення оstarбайтерів окремих районів Чернігівської області опубліковані в роботах автора, І. Харченко та ін.

Метою роботи є: на основі листів оstarбайтера Анни Мазун показати основні теми, які висвітлювались у листах до рідних.

Джерельною базою для даного дослідження є документи Держархіву Чернігівської області (фонд Р-3291), які до наукового обігу залучаються вперше.

При написанні роботи були використані конкретно-пошуковий, історико-аналітичний методи, а також аналізу і синтезу.

Листи було написано на стандартних одинарних або подвійних листівках, які називались німецькою мовою «postkarte» і датовано січнем–липнем 1943 р.

Всі листи оstarбайтера починались із привітання рідних. Як правило, після привітання висловлювалась подяка рідним за листа. «Повідомляю що одного я листа від вас одержала, який читала і сама своїм очам недовіряла, що це листочок з України від рідних. Я так зраділа що й сама незнаю як, стала читати і від радості, а також і горя за слізьми не бачила стрічок», — дізнаємось із листа Анни.

Однією з тем було обговорення новин з дому. «Ви пиште що живите харашо нема вже обох корів і кобили то я знаю яке харашо так як і наше», — знаходимо у листі дівчини.

Про свою роботу в м. Гамбург Анна Мазун написала коротко: «Працюю на заводі 10 годин робота не важка, тиждень дньом, тиждень вночі». У листі за 16 травня знаходимо інформацію про життя та здоров'я. Анна написала: «Живу я по старому не краще не хуже, а на одному рівні. Тільки всього мої рідненькі що здоров'я моє гіршає день з днем, а чому це ви повинні знати. У мене болить в грудях і найбільше у лівій стороні. Була вже декілька разів у лікарні, але хто буде за нас боліти у чужій стороні». Однією з тем у листах стало харчування. «Кормлять нас так: варять 2 рази баланду і дають кожного дня по 300 грам хліба і 18 гр. масла та два рази в тиждень ковбаси, а ранше давали кожного дня, дають три чашки сахару в тиждень на вісімнадцять душ, оце і всі продукти», — читаємо у лютневому листі дівчини.

Стосовно наявності одягу та взуття, то дівчина повідомила: «Питаєте ви мене про одяг і про обув то я скажу одно: що я ще проти людей не гола і не боса, але й здорово незадоволена, тут хоч би і було в що одітися то куди підеш з лагерь, бо нікуди не пускають».

Одним із питань порушених Анною стала проблема дозвілля та відпочинку. «Нас перевезли в новий лагерь, то живем 750 дівчат, а хлопців близько нема так що прибиратись ні перед ким та й не дуже весело. Правда буває дуже весело грає духова музика, б'ють барабани і чути пісні але нічого після цього обиходилось благополучно», — читаємо у березневому листі Анни.

Таким чином, основними темами, які було порушено у листах Анни Мазун стали обговорення українських новин, роботи, харчування, здоров'я, відпочинку та дозвілля.

Література

1. Пастушенко Т. В. Остарбайтери з Київщини: вербування, примусова праця, репатріація (1942–1953) / Т. В. Пастушенко; Інститут історії України НАН України. — К.: [Б. в.], 2009.;
2. Сидоренко О. Книга життя українських оstarбайтерів / О. Сидоренко, В. Котляр. — Полтава: АСМІ, 2005.
3. Нестеренко Л. О. Остарбайтери Чернігівщини: вербування, умови праці на чужині та життя після повернення / Л.О. Нестеренко // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. — Запоріжжя: ЗНУ, 2015. — Випуск 42. — С. 153–161.
4. Харченко І.М. Доля оstarбайтерів у спогадах очевидців та документах. — Щорс, 2014. — 58 с.
5. Держархів Чернігівської області, ф. Р-3291, оп. 1, спр. 70.

Нижнікова Світлана
ХНУ імені В. Н. Каразіна (аспірантка)

Звичайний день єпархіалки у другій половині XIX — на початку XX ст.

Сьогодні створено низку праць, присвячених повсякденності студентів, семінаристів, гімназисток, інституток в Україні у другій половині XIX — на початку XX століття. Повсякденне життя учениць єпархіальних училищ так і не стало предметом спеціальної розвідки, хоча в працях другої половини XIX — початку XX ст. були накопичені факти, які частково розкривають повсякденні будні вихованок.

Єпархіальні жіночі училища в Російській імперії були створені як закриті навчальні заклади, але у 60-ті рр. XIX ст. в ході реформ вони були реорганізовані в напівзакриті освітні установи. Більша частина вихованок приїжджала на навчання в центральне місто єпархії із усіх куточків краю й проживала протягом усього періоду навчання в гуртожитку при училищі.

Специфіка повсякденного життя закритих навчальних закладів полягала у тому, що цілодобове перебування вихованок у стінах освітньої установи створювало умови для контролю й жорсткої регламентації всіх їх видів занять. Хоча з 60-х рр. XIX ст. Усі єпархіальні училища стали напівзакритими навчальними закладами, зв'язки єпархіалок із «зовнішнім» світом були дуже обмежені. Вихованки виходили за межі училища дуже рідко. Додому учениць відпускали тільки у супроводі батьків чи близьких родичів. Протягом другої половини XIX ст. ізоляція від міського впливу була загальним явищем для всіх єпархіальних училищ, і лише на початку XX ст. під впливом революційних подій 1905–1907 рр. відгородження єпархіалок від «зовнішнього» світу було дещо зменшено.

День вихованки єпархіального училища був організований відповідно до рекомендацій Навчального комітету при Св. Синоді. Єпархіальні училища мали чіткий розклад дня з визначеними годинами підйому, занять, відпочинку, вільного часу. Згідно з настановами Навчального комітету протягом дня

кожна дія учениці мала супроводжуватися молитвою. Єпархіалки навчалися шість днів на тиждень, кожного дня вони мали по 4-5 уроків. Перед початком навчання читалася молитва. Урок починався перевіркою засвоєного, а далі викладався новий матеріал. Після занять вихованки прогулювалися на відкритому повітрі по території училища, потім займалися приготуванням заданих уроків, виконанням письмових робіт, позакласним читанням, рукоділлям. Після вечері починалося приготування до сну. Протягом усього дня вихованки перебували під пильним контролем виховательок, які слідкували за дотриманням внутрішнього розпорядку училища. Виховательки знаходилися поряд з дівчатами цілодобово, навіть спали з ними в одній кімнаті. Відзначимо, що розпорядок дня єпархіалок не зазнав ніяких суттєвих змін протягом другої половини XIX — початку XX ст.

Отже, «звичайний» день учениці єпархіального училища характеризувався наступними рисами: строгою дисципліною, чітким розпорядком дня, замкненістю від зовнішнього світу. Протягом усього періоду існування училищ незмінною залишалася обов'язкова молитва, що передувала кожній фазі дня — пробудженню, початкові навчання, обіду тощо. Єпархіалки опинялися в дуже тісних рамках розпорядку дня, за виконанням якого усі шість років наглядали виховательки, які невідлучно знаходилися поруч з дівчатами.

Ольхомяк Марія
НТУУ «КПІ» (студентка)

**Повсякденність наприкінці ХХ — на поч. ХХІ ст. у романі
Ліни Костенко «Записки українського самашедшого»,
гумористично-політичній книзі Ю. Луценка у записі
М. Найема «По обидва боки колючого дроту» та трагічній
повісті Марка Рудневича «Я з Небесної сотні»**

На сьогоднішній день кожен українець повинен зрозуміти своє місце у житті суспільства. У творах Ліни Костенко та Марка Рудневича зображено причинно-наслідковий ланцюг дій середньостатистичного українця, який намагається не лише вижити, а й жити кожної миті. Також розкрито його психологічний стан та проблеми, які виникають через тотальну депресію. Саме завдяки висвітленню змін у психології людини вище зазначені твори є неймовірно цінними. Адже вони вказують на те, під дією яких чинників змінювався внутрішній світ суспільства.

У романі Ліни Костенко добре відображено той факт, що глобалізація та гласність — не лише рушій прогресу, а й потужна зброя у боротьбі за владу. На превеликий жаль, примарна доступність інформації не працює на користь суспільства, а лише налаштовує його на морально-етичну деградацію. Звідси і виникає проблема втрачених поколінь періоду 90-х і 2000-х рр. — «...від предків ще щось узяли, а нащадкам нема чого передавати». Загальне знецінення моральних принципів, «шлунко-орієнтоване життя», що призвело до впадання нашої культури в анабіоз.

Ще одним з аспектів, які піднімає Ліна Костенко у своїй книзі, є загострення мовного питання. На сьогоднішній день більшість українців не зважає на те, якою мовою спілкуватися, ніхто не боїться переслідувань за україно- чи російськомовність, не зважаючи на те, що вся документація ведеться єдиною державною мовою, згідно зі світовими стандартами. Але на рубежі століть ситуація була дещо іншою. «Я ж не можу кроку ступити, скрізь привертаю увагу, іноді навіть позитивну, але від цього не легше. Людина розмовляє рідною мовою, а на неї озираються».

У свою чергу Юрій Луценко, що не один рік пропрацював у державному апараті, стверджує, що залишки соціалістичного суспільства досі просочуються у повсякденне життя українців. А механізм роботи старого режиму на рубежі століть не дає змоги рухатися далі. «...Всі ми насправді живемо у радянському бараку, який просто пофарбували у жовто-блакитний колір...». Проблема психологічного застою та апатії — наслідок відсутності «піару» національних досягнень. Коли людині нема чим пишатися — вона перестає надіятися на появу будь-якого джерела натхнення.

Головний герой трагічної повісті Марка Рудневича на власному прикладі доводить, що молодь — рушій прогресу. Сучасне суспільство змушує молоду людину, аморфну і аполітичну, перетворитися у сильну відповідальну особистість, для якої «якщо не я, то хто?» стає головним рушієм духовного підвищення. Становлення нової української інтелігенції — доказ відродження цілої нації, яка мислить категоріями свободи, а не сили.

Таким чином, у будь-якому разі людям потрібна надія на краще майбутнє, яку вони вбачатимуть у потужному молодому поколінні та розвитку не лише промислового, а й культурного апарату, адже людина — насамперед, соціальна істота. І від того, наскільки духовно розвинута ціла нація, залежатиме її внутрішній стан, а в подальшому — майбутнє.

Пашнев Роман

ХНУ имени В. Н. Каразина (студент)

Отображение повседневности населения Змиевского уезда Харьковской губернии на страницах газеты «Южный край» (1888–1890 гг.)

На сегодняшний день проблемы посвященные повседневной жизни населения вызывают все больший интерес исследователей. Информацию для своих исследований они находят в разнообразных источниках, начиная от метрических книг и брачных контрактов, заканчивая мемуарной литературой.

Важным источником для изучения повседневной жизни населения Змиевского уезда является периодическая печать- газеты и журналы, на страницах которых отображаются важные сведения по истории данного региона. Особое место среди них занимает газета «Южный край».

Актуальность данного исследования определяется отсутствием работ по данной проблеме.

Цель данной статьи — на основе материалов газеты «Южный край» изучить повседневную жизнь населения Змиевского уезда, установить вклад газеты в формирование источниковой базы по данной теме.

«Южный край» — это русскоязычная газета, которая издавалась в Харькове с 1 декабря 1880 года по 1918 год. За 28 летний срок в газете опубликовано множество статей, которые освящали историю Харькова и губернии в целом. К сожалению, сохранность газеты плохая. Некачественные микрофильмы газеты «Южный край» создают определенные трудности при изучении материалов газет.

В номерах газеты «Южный край» выпуска 1888–1890 гг. Змиевскому уезду посвящено 26 статей. Купянскому-20; Волчанску-16; Валкам-14; Изюму-8. Из 26 статей 14 рассматривают различные аспекты жизни населения Змиевского уезда, а именно:

- личный досуг (охота, рыбная ловля, карточные игры, чтения в библиотеке);

- отдых уездного населения;
- праздничные дни (900 летие Крещения Киевской Руси, два года после крушения поезда царской семьи 17 октября 1888 г.);
- медицинское обслуживание (количество земских врачей и проблема обеспечения уездных участков);
- ярмарки.

Таким образом, газета «Южный край» является важным источником для изучения повседневной жизни уезда. Она позволяет рассмотреть разнообразные стороны жизни жителей Змиевского уезда, от производственного труда до времени отдыха. И несомненно занимает важное место в формировании источниковой базы данной проблемы.

Подлас Мария
ІСiМВ «Харківський колегіум» (студентка)

Історико-етнологічний напрямок в поточній науковій діяльності Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства в 1926–1929 рр.

Радянський Союз, як глобальне територіальне утворення, не міг ігнорувати необхідність вивчення східних народів і відмовитися від співпраці зі східними країнами. Ряд східних народів населяли СРСР, а з багатьма країнами Сходу СРСР мав державний кордон. Базою для організації взаємодії з цими країнами було знання східних мов, розуміння культури та менталітету народів Сходу, вміння враховувати специфіку економічного укладу, політико-державного устрою.

З метою поглиблення науково-дослідної роботи та розширення співпраці зі східними країнами в 1921 році була створена Всеросійська наукова асоціація сходознавства (ВНАС). УРСР не залишилася осторонь від всесоюзних тенденцій і 10 січня 1926 р.

в Харкові була заснована Всеукраїнська наукова асоціація сходознавства (ВУНАС). Ідея створення ВУНАС була висунута секретарем УАН А. Ю. Кримським, який в роки громадянської війни очолював Київську філію ВНАС.

Науково-дослідна робота по вивченню історії, мов, фольклору, мистецтва була сконцентрована в історико-етнологічному відділі ВУНАС. Засновником і керівником відділу був відомий санскритолог І. Г. Ріттер (1872–1939), а секретарем відділу був обраний знаменитий український арабіст А. П. Ковалевський (1895–1969). У коло наукових інтересів більшості вчених відділу входила Тюркологічна тематика, що було обумовлено тісними зв'язками УРСР і Туреччини. У Харкові співробітниками відділу в 1926 р були організовані курси східних мов (турецької, перської, японської). До поточних завдань курсів відносилося поширення знання східних мов, лінгвістичне удосконалення українських учених-сходознавців і співробітників наркоматів УРСР, пов'язаних з країнами Сходу. Навчальною роботою курсів керували І. Г. Ріттер і А. П. Ковалевський, а їхній колега Ф. Д. Пущенко підготував для слухачів «Підручник для вжитку на курсах Східних мов ВУНАС».

Біля витоків вивчення мусульманського Сходу в історико-етнологічному відділі ВУНАС стояли П. Гордєєв (1884–1968) і В. М. Зумер (1885–1970). Основною тематикою їхніх досліджень було мистецтво тюркських народів, його генезис і особливості розвитку. Наприкінці 1928 в історико-етнологічному відділі ВУНАС була організована семітологічна секція, яку очолив професор М. С. Шляпошников. Серед поточних напрямів її роботи варто виділити такі: проблема арабського націоналізму, особливості національно-визвольної боротьби євреїв, історико-релігійні аспекти семітології, походження караїмів, хазар та ін.

Плюралізм думок на засіданнях історико-етнологічного відділу ВУНАС забезпечував участь у дискусіях відомих українських поетів і письменників: П. Тичини, В. Сосюри, П. Панча, які співпрацювали з ВУНАС. Переважна більшість наукових робіт співробітників історико-етнологічного відділу ВУНАС була опублікована в журналі «Східний світ» — друкованому органі ВУНАС.

Перший номер журналу вийшов на початку 1927 р., останній — в 1931 році вже після закриття ВУНАС в 1929 році. Історико-етнологічний напрямок досліджень в українському сходознавстві було продовжено в Українському науково-дослідному інституті сходознавства (УНДІС), створеному на базі ВУНАС в 1930 році.

Попович Вадим

ХНУ імені В. Н. Каразіна (студент)

Морально-психологічний стан вояків Вермахту та Червоної Армії в Барвінківсько-Лозівській наступальній операції

Барвінківсько-Лозівська наступальна операція, яка проходила з 18 по 31 січня 1942 року, залишила помітний слід у історії радянсько-німецької війни. У свідомості людей як на передовій так і в тилу відбулися докорінні зрушення.

На психологічний та моральний стан вояків на фронті впливає безліч факторів. Прослідковуючи за допомогою різноманітних джерел моральний стан солдат, та співставляючи його з впливом певних чинників можна дослідити, в якій мірі той чи інший фактор впливає на бойовий дух війська. Кінець 1941 — початок 1942 року ознаменувався крахом міфу про непереможність Третього Рейху. Неозброєним оком було помітно різке зниження дисципліни солдат Вермахту. У свідомості німецьких вояків міцно укорінилися ідеї зневаги до ворога. Ці ідеї були причиною схильності недооцінювати своїх супротивників.

Негативно на бойовий дух німецької армії впливала також безкарність. Кількість випадків жорстокого поводження з місцевим населенням зростала пропорційно з ускладненням ситуації на фронті. Численні акти агресії не засуджувались ідеологами нацизму. Відчуття всюдозволеності підривало дисципліну, сприяло розпаду фронтового колективу, а також було причиною ворожого ставлення до вояків Вермахту місцевого населення. Більшість дивізій німецької армії через брак ресурсів перебували на передовій з перших днів війни, через що їх особовий склад

був морально та фізично виснажений.

Проте, більшість німецьких солдатів не втратило стимулу до боротьби. Хід наступальної операції на харківському напрямку продемонстрував, що бійці Вермахту були готові виконувати свій обов'язок. Тож немає ніяких підстав говорити про ідеологічну і моральну кризу в рядах Вермахту на Східному фронті в контексті Барвінківсько-Лозівської операції, як про системне всеохоплююче явище.

На відміну від німецьких вояків, червоноармійці відчували моральне піднесення. З одного боку, після оборонних боїв та відступів РСЧА перейшла в контратаку. з іншого боку, частини Червоної Армії як правило сприймалися місцевим населенням як визволителі від німецької окупації. Це неабияк підіймало бойовий дух радянських бійців. Але за свідченнями учасників тих подій, можна констатувати, що на Харківщині сформувався прошарок селянства, вороже налаштований по відношенню до радянської влади. І хоча факти співробітництва місцевого населення з нацистами досить численні, все ж таки більшість людей радо вітала червоноармійців-визволителів.

Слід також віддати належне діяльності працівників партії та комсомольської організації. Політпрацівники сприяли консолідації військового колективу. Гріли душу червоноармійцям і новини з інших ділянок фронту, які вони дізнавались переважно з фронтової преси. На сторінках фронтових газет бійці Червоної Армії читали про успішні дії своїх побратимів з інших частин, останні новини про події як на фронті, так і в тилу.

Отже, не зважаючи на підйом бойового духу червоноармійців, покращення психологічного стану солдатів і офіцерів, цілий ряд проблем, які не були вирішені станом на початок 1942 року не дали змоги повністю реалізувати плани жодної з наступальних операцій (Барвінківсько-Лозівської в тому числі), що їх розпочав СРСР зимою 1942 року.

Як окремий фактор слід відзначити погодні умови. Зима 1941/1942 року видалась надзвичайно сніжною і холодною. Цей фактор негативно впливав на моральний стан військ як в наступі, так і в обороні.

Підводячи підсумок, можна констатувати, що моральний стан солдатів воюючих сторін різнився, але не кардинально.

Потьомка Катерина
НТУУ «КПІ» (студентка)

Міфологічна й практична роль котів у повсякденності давніх слов'ян та населення Київської Русі

Постановка наукової проблеми. Нині коти — одні з найпоширеніших домашніх улюбленців, зокрема і в Україні, тож потребує дослідження те, як вони такими стали.

Новизна теми полягає в порівнянні символічної та практичної ролі котів у повсякденності давніх слов'ян та населення Київської Русі.

Актуальність: розкриття теми допоможе глибше осмислити роль тварин на різних рівнях повсякденного життя давніх слов'ян.

Мета роботи: простежити роль символу кішки у слов'янській міфології та фольклорі Київської Русі на тлі поширення котів у повсякденності.

Джерельну базу становлять міфи та легенди України, казки й перекази, в яких фігурує образ кота, а історіографічну — така література: Писаренко Ю. Г. Велес-Волос в язичницькому світогляді давньої Русі (1997); Д. Вишнівська. Екологічні традиції українців: кіт — домашня лисиця (2013); Рибakov Б. А. Язычество древних славян (1981).

Використано такі методи дослідження: аналіз, синтез, узагальнення.

Висновок. За даними археологічних розкопок, перші кішки на Русі з'явилися приблизно в V–VI ст., проте це одиничні знахідки на півдні країни. Решту території коти поступово заселили у VIII–IX ст. Є дослідники, котрі визначили, що в дохристиянський період коти для слов'ян поставали як у ролі творця, так і в ролі руйнівника. Кіт був супутником і священною твариною Велеса, а богиня Прія буцімто їздила на візку, запряженому

кішками. Навіть у пізніших українських легендах і переказах кіт подається як тварина, котру створив Бог. Найяскравішим прикладом ставлення народу до котів можна вважати фольклорні пам'ятки. Хранителем домашнього добробуту кіт виступає в казці «Про kota, вовка, медведя, кабана, зайця й мужика», містичним негативним персонажем — у ролі Кота-Баюна, помічником зла у ролі супутника Баби-Яги, а також ненажерливим і страшним у ролі Пана Коцького. Такі образи, найімовірніше, пов'язані з тим, що люди уважно спостерігали за котами в повсякденному житті й зауважили непередбачуваний характер цих тваринок. Багато повір'їв мають забарвлення, спрямоване на запобігання небезпеці: чорна кішка вважалася супутницею відьми, зустріти її в дорозі передвіщало біду, а іноді навіть смерть. Прикладом є повір'я, що відьма могла накликати на мандрівника чорну кішку, яка лащилась до нього, а потім паралізувала жертву. Проте, якщо чорна кішка прийшла до хати, її слід було залишити у себе, бо вважалось, що вона приходить відводити лихо (практичний аспект — лихо в особі гризунів, котрі все псують). Порада «Не гладь kota проти шерсті, бо в хаті буде марево», можливо, спрямована і на те, щоб захистити (особливо дітей) від гострих кігтів. Про спостереження за котами свідчать і численні передбачення погоди за їх поведінкою.

Отже, паралельно з поширенням у побуті реальних кішок, розвивалась і їх міфологічно-релігійна інтерпретація.

Проценко Михаил
ХНУ имени В. Н. Каразина (соискатель)

Деятельность иностранных консульств в Харькове в начале XX века (повседневные практики)

В начале XX века в Харькове действовало 10 зарубежных иностранных представительств. Наше исследование посвящено типичным для них занятиям, помимо, собственно дипломатических.

Иностранные консульства и представительства, как правило, не строили специальных зданий (видимо, это было для них экономически невыгодно), а ангажировали апартаменты в домах частных владельцев или же в гостиницах. Алгоритм деятельности таких представительств обычно был следующим. Снимался этаж или несколько комнат в доходном доме, часть помещения занимала квартира дипломата, а другая использовалась под офис. Поэтому неудивительно, что в харьковских справочниках, которые выходили в конце XIX — начале XX века, адреса консульств и квартир дипломатов часто совпадали. Обычно зарубежные уполномоченные представители принимали посетителей в будние дни (в течении 3-5 часов в разное время суток). Что касается обслуживающего персонала дипломатических представительств (кухарок, сторожей, кучеров, водителей и т. п.), то его, как правило, нанимали из местного населения.

Распространенная в мире практика нашла свое отражение в Харькове, когда иностранное государство возлагало миссию на кого-либо из местных, конечно же, именитых, граждан. Так, например, представителем Персии (Ирана) долгое время был богатейший предприниматель — Г. И. Рубинштейн (1829–1894).

Консулы, другие дипломаты занимались спортом. Например, британский представитель Блекки был большим любителем футбола, причем любил играть лично. Ему принадлежала инициатива создания при заводе «Гельферих-Саде» любительской футбольной команды, а затем и первой в Харькове футбольной площадки на Старомосковской улице (ныне — Московский проспект).

Консулы в обязательном порядке должны были в соответ-

ствующей дипломатической форме являются на официальные приемы в губернаторский дворец (по случаю годовщины коронации императора) и другим важным, по меркам того времени, событиям. Большинство из Харьковских консулов не оставили заметного следа в истории. Среди них, как считают исследователи, например, Ольга Адам, были людьми случайными и главная их функция заключалась в проталкивании интересов, говоря современным языком, бизнес-проектов своих сограждан.

Таким образом, дипломатическая история Харькова не может быть исследована во всей ее полноте без учета характера и особенностей повседневной жизни дипломатических представительств.

Савельев Микола
НТУУ «КПІ» (студент)

Побутові елементи у східних слов'ян і скандинавів: порівняльний аспект

Постановка наукової проблеми. Обряд поховання — яскравий індикатор належності до певної культурно-етнічної групи. Найдрібніші його деталі вказують на його зміст, походження і, найголовніше, на культурний зв'язок між народами взагалі й усередині самого народу.

Новизна теми — в порівнянні побутових рис поховань ранньохристиянських поховань Київської Русі й тогочасної Скандинавії.

Актуальність в тому, що її дослідження поглибить уявлення про поховання як частину повсякденності.

Мета роботи: виявити причини й закономірності виникнення давньоруських поховань ранньохристиянської доби шляхом їх порівняння з сучасними їм скандинавськими камерними похованнями.

Джерельно-історіографічну базу становлять Повість минулих літ, дані опублікованих археологічних звітів, праці К. Михайлова, О. Рапова, І. Русанової, Б. Тимощука, М. Козлова.

Застосовувався метод порівняльно-історичного аналізу.

Висновок. Обробка наукових праць і досліджень історичних джерел дала змогу встановити кілька цікавих закономірностей у східнослов'янських похованнях. Першим є те, що відновлення жертвоприношень, зокрема дитячих, було пов'язано зі скандинавами на наших землях. Другим є також принесення нового обряду поховання конструкції типу «будиночок» що є своєрідним синтезом християнських вірувань про воскресіння серед русів — імовірно, тих, які служили у візантійських імператорів, та язичницької свідомості, послабленої відривом від скандинавського духовенства. з цих двох суперечливих припущень можна зробити висновок, що відбувалася боротьба між язичництвом і християнством, на переважно язичницькому просторі східних слов'ян. Кажучи більш конкретно, серед скандинавізованих русичів, християнство вже становило панівну позицію; якщо не в прямому сповідуванні, то хоча б у світогляді та світосприйнятті, а язичництво намагалось реабілітуватись, дзеркальна ситуація у тих слов'ян, де християнство вже починало поширюватись, але не ще не претендувало на всебічний вплив. як у скандинавських, так і в слов'янських могилах трапляються поховані разом з господарями коні. Помітною суттєвою відмінністю є відсутність дистанціювання скандинавських поховань одне від одного, на відміну від слов'янських, котрі займали великі могильники.

Жіночі поховання слов'ян, на відміну від скандинавських, ніколи не мають жіночої зброї та обладунків, що говорить про інший стан жінок у суспільстві. Сучасні археологи знаходять значну кількість дитячих кісток у східнослов'янських язичницьких святилищах кінця X — сер. XIII ст.

Таким чином, на нашу думку, більше відповідає дійсності точка зору тих дослідників, які стверджують, що східнослов'янський звичай приношення дітей у жертву язичницьким богам все ж таки мав місце. Побутових речей з християнізацією в похованнях усе меншає як у слов'ян, так і в скандинавів.

Савчук ОлегКатолицький університет імені Івана Павла II в Любліні
(докторант)**Повсякденність у маєтках земельної шляхти
II Речі Посполитої**

У 1921 році на території Польщі знаходилося 19 тисяч фільварків поверхнею більше ніж 50 га., до котрих належало 11,5 млн га ґрунтів, тобто 30% поверхні. Найбільшими латифундистами залишались Радзивіли. На території їх маєтків знаходилися також промислові заклади: гуральні, млини, молочарні, тартаки та багато інших.

Типовий землевласник середньої ланки шляхетської лінії жив і працював у сільській місцевості. Основним джерелом доходів цих родин було сільське господарство та споживча промисловість. Маєток землевласника був свого роду родинним підприємством у сфері сільськогосподарського виробництва. Від способу управління залежали доходи, і тим самим джерела утримання родини. Власники маєтків велику увагу надавали наданню освіти своїм синам — посиляли їх до різного роду аграрних шкіл та університетів, а пізніше на виробничу практику де набувались управлінські навички.

Щоденне життя було підпорядковане природним ритмам і в значній мірі залежало від пори року. Оскільки для весняно-літнього періоду характерна терміновість, то для господаря дому, на якому лежала управлінська відповідальність, ранок починався дуже рано, навіть перед світанком. Після ранкового доїння і визначенню нарядів на працю, був сніданок. Після чого господар верхом на коні об'їжджав поля. Після обіду та післяобіднього відпочинку було традиційним обхід господарських будівель, а також велись господарські записи до бухгалтерських книг. День закінчувався обговоренням з управителем плану роботи на наступний день. Жінки натомість займались будинком та городом, здійснювали контроль за виконанням праці прислугою та найманими працівниками.

Основною фігурою у роботі на фільварку був управитель або адміністратор. Нерідко така особа була випускником аграрної школи, із землевласницької родини. Йому були підпорядковані усі працівники маєтку. Соціальний статус його дорівнював членам родини господаря. Польові справи вів особисто карбій або економ — відповідник нинішнього бригадира. як правило, вони призначались з селян, та не мусили мати відповідної освіти. На подвір'ї відповідником економа був писар, що відповідав за усі справи, що велись на фільварку — мав ключі, видавав пашу, насіння, наглядав за кормлінням тварин та відповідав за збіжжя на складі. Найнижчою ланкою працівників фільварку були форналі — робітники, що жили постійно в окремих приміщеннях — чвораках. У кожному маєтку теж працювали кваліфіковані працівники — ковалі, стельмахи, столярі та інші, що відповідали за добрий стан майна.

Власник відповідав особисто за фінансові та майнові справи. а тому ведення бухгалтерії та творення звітів перед урядовими структурами було на його відповідальності. Він теж узгоджував ціни на продукцію. Засади праці були обумовлені у щорічній угоді з працівником. Винагорода складалась з частини готівки та частини натуральної — збіжжям, картоплею та ін. продукцією. Землевласники трактували існування маєтків не тільки, як джерело утримання родини. Передусім, це була основа дворової традиції, місія перед пам'яттю предків. Також дуже цінувався стиль життя на селі у безпосередньому контакті з оточуючою природою.

Звісно, двори програвали з містами у справі електрики, комунікації, швидкого доступу до інформації, культурного розвитку. Блага цивілізації, як от водопостачання, каналізація, калорифери, довго залишались не доступними на селі. Основна взаємодія між представниками землевласників відбувалась на рівні повіту. Це стосувалось і офіційного і робочого характеру, а також приватного. У східних воєводствах було прийнято зненацька приїздити у гості для розмов і взаємних почастинок. Прийоми стосувались також і місцевої інтелігенції, духовенства, військових. Пересувались головним чином кіньми. Автотранспорт з огляду на його дорожнечу та відсутність доріг могли собі

дозволити далеко не усі бажаючі. У маєтках читали книжки, грали в карти, на фортепіано, робили кінні виїзди, влаштовували пікніки.

Центром кожного маєтку був двір. У кожному дворі наймали до роботи сезонних робітників, «парубків» та форналі. Частина з них працювали постійно і жили у спеціальних приміщеннях або чвораках. Наймані робітники крім винагороди діставали харчування. На сніданок часто давали молочний суп або кашу, хліб з маслом або смальцем і солоджену каву. На обід, як правило частували борщем, гороховим чи щавлевим супом або капустаком. У неділю завжди частунком був шматок м'яса. У часи жнив система харчування кардинально змінювалась. Як правило, ніхто з поля не повертався. А туди господиня дому приносила хліб, сало, бочок, білий сир і городину. Різниця між другим столом для найманих працівників і господарів, головним чином була в тому, що господарі харчувались смачніше, різноманітніше, хоч і без надмірностей. Лише у неділі, свята і в часи гостин столи були прикрашені кращими гатунками м'яса, ковбас і солодоців.

У дворі панував патріархальний уклад, де головною особою двору був батько. Досить часто у родині було багато дітей. Мати займалась вихованням дітей. Щонеділі бричками виїздили до костелу. Найголовніше свято — Різдво. Тоді збирались родинами, їздили в гості, дин з днів святкували разом з найманими працівниками. Не менш великим святом шанованим на Східних землях був Великдень. Тоді теж основою свята було ранкове святкове богослужіння, після закінчення якого, священик освячував хліб, м'ясо, яйця і сіль. Родини збирались на святковому сніданку, пізніше їздили в гості один до одного.

Одними з найбільших свят у дворах були святкування дня народження або іменини господарів. Служба тоді діставала по частунки, а на гостину з'їздились колеги з навколишніх дворів, дотримуючись давньої засади: «гість в дім, Бог в дім».

Великим шановним народним святом у дворах були обжинки. Тривали вони три дні розпочинались увечері, коли на полі було зжато останній сніп збіжжя. Бувало так, що навмисно напередодні залишали невелику частину, щоб наступний день підготуватись

до урочистості і швидше розпочати святкування. Адже крім останнього снопа слід було сплести вінки і паси для снопів із збіжжя та польових квітів. Жниварі засідали при столах збитих з дощок на котрі ставили баранину, миски з картоплею присмаченою укропом та квашені огірки. Подавали багато горілки, охолодженої у льохах. Пи́ли з огранених келишків — мужчини по повній, жінки по половинці.

Дітям було заборонено сідати до столу. Вони бігали по маєтку і прибігали по їжу до батьків. Після головного частування, до столу подавали пироги, мед, білі та жовті сири, огірки та фрукти. Усе свято супроводжувалось танцями. Власник прагнув запросити на обжинки найкращих троїстих музик або духові оркестри. Обжинки були великим святом в повинні були вдатись. Вірилось бо, що якщо б забракло на них їжі або горілки, то це могло б відбитись негативно на наступнорічному врожаї. Під час обжинок відбувалось так зване братання господарів з працівниками. Кожний жнець міг попросити до танцю господиню дому або її дочок, а господар міг досхочу танцювати з жниварками. Після триденного святкування працівники повертались до роботи. Вивозили збіжжя з полів та молотили його. Потім засипали у мішки, важили та звозили на склади на збереження. Часто частину збіжжя давали як плату за роботу, а частину як кредит в роботу на наступний рік. Саме таким чином відбувалось взаєморозуміння між господарями маєтків та селянами, котрі намагались жити у злагоді. Адже нерідко було й так, що у часи кризи, господар був не набагато багатший від селян, а міг і геть збанкрутувати.

Проте, на Поліссі селяни жили набагато убогіше, ніж на південній Волині. Хати під стріхою складались з однієї кімнати з глиняною долівкою. Четверту частину займала піч, що виконувала роль господині дому і була багатофункціональна. На ній готувалась їжа, у ній пекли хліб, обігрівали хату, а на припічку сиділа ціла родина і гріла спину. Під припічком знаходилась заглибина для курей, з яким взимку господарі ділили будинок. а привілейованою частиною печі був запічок — між піччю та стіною, що служив спальним місцем для старших людей і іноді дітей, що лежали тут вкриваючись кожухами. Під вікном стояв

коловороток або кросна з тканиною. На стіні висіли святі образи, а під ним стояв стіл і дерев'яні лави. Обов'язково мала бути скриня для одягу. Спали в будинку на дерев'яних лавах, накритими соломою та домотканим килимом. Усередині підсвічувалось керосиновою лампою.

Площа господарств була у селян різною. Найчастіше від декількох до кількадесят гектарів. Кожний господар мав коня, кілька корів і кілька свиней. Крім будинки у господарстві були стодола, хлів, могли бути склад, возовня, сушарня і т. д.

У II Речі Посполитій, внаслідок розвитку реформування земельної власності, суспільного розвитку, збільшилась роль селянських дрібно капіталістичних господарств. Саме це було одним з факторів, що піднесли і суспільний статус селянина — хлібороба до суспільно-політичного статусу землян. Місцевий селянин був більш мобільний та економічно незалежний ніж великотоварний власник, а тому і економічно і соціально-політично, суспільні стани рільників мали одні і ті ж інтереси.

Селегєєв Сильвестр

ХНУ імені В. Н. Каразіна (студент)

Статистичні огляди як джерело з вивчення повсякденності народних сільських книгозбірень поч. XX ст. (на матеріалах Харківської губернії)

Народні бібліотеки, що почали виникати в Російській імперії у др. пол. XIX ст., розглядалися як необхідна умова успішного поширення освіти серед безграмотного та малограмотного населення. На поч. XX ст. друге місце в Росії за кількістю народних сільських бібліотек (надалі — НСБ) посідала Харківська губернія (в січні 1915 р. на її теренах нараховувалось 871 народних книгозбірень).

Розробкою теоретичних основ та вивченням історії народних бібліотек в загальнодержавному масштабі до 1917 р. займалися переважно діячі громадсько-педагогічного руху (Є. М. Мединський, С. О. Сірополко та ін.). Особливості перебігу

народно-бібліотечної справи в губерніях, в тому числі і Харківській, знайшли відображення в замітках та розвідках місцевих авторів. Не оминули своєю увагою харківські книгозбірні й радянські та сучасні дослідники (І. І. Коропатва, В. В. Сєдих). Проте, джерелознавча складова вивчення історії НСБ Харківської губернії залишилась недостаньо висвітленою.

Серед широкого кола джерел з дослідження сеї тематики чільне місце займають статистичні огляди, проведені губернським земством. «Обстоятельность» їх проведення було визнано ще сучасниками, що й зумовило використання цих оглядів як і дореволюційними вченими, так і науковцями наступних поколінь. Однак, варто зазначити, що здебільшого залучались відомості про кількість бібліотек, склад фонду і т. п. Дані, які відтворюють матеріально-побутовий вимір бібліотечного середовища, мало цікавили дослідників. Подібні студії з'явилися лише нещодавно (С. К. Бондаренко), але й вони мають поодинокий характер. а тому, зважаючи на ріст популярності в українському науковому просторі такого напрямку як історія повсякденності, існує потреба розгляду саме «повсякденного боку» зазначених оглядів. Вирішенню цього завдання і присвяченні дані тези.

Своєю появою та функціонуванням харківські НСБ завдячують, в першу чергу, місцевому Товариству поширення в народі грамотності. З 1907 р. завідування народно-бібліотечною справою на Харківщині бере на себе земство. І в цьому ж році воно проводить своє перше обстеження стану народних книгозбірень, яке й продовжує, починаючи з 1911 р., у вигляді щорічних статистичних оглядів. В якості основного методу статистичного дослідження (з 1911 р.) працівники земської управи використовують анкетування. В середньому кожного року бланки надходять з більше ніж 80% бібліотек губернії.

Структура оглядів зазнавала змін. Загалом, вона складається із змісту, передмови, п'яти розділів («Библиотеки», «Библиотекари», «Книжное имущество», «Подписчики», «Деятельность библиотеки») та додатків. Саме в пунктах «Библиотечное помещение» і «Библиотечный инвентарь», що в хронологічно останніх виданнях включені в розділ «Библиотеки», подані відомості, що до специфіки розташування бібліотечних кімнат, їх розмір,

особливості інтер'єру, наявність та склад інвентаря і т. д.

Отже, статистичні огляди, проведені Харківським губернським земством у 1907, 1911, 1912, 1913, 1914-му рр. та опубліковані окремими виданнями відповідно в 1909, 1913, 1914, 1916 та 1918-му рр., є цінним джерелом з історії НСБ поч. ХХ ст. Завдяки тому, що завідувачі бібліотеками повинні були надавати інформацію, поміж інших, і за такими характеристиками як «приміщення», «інвентар» тощо, ці документи містять цікавий матеріал і для дослідження повсякденного аспекту діяльності народних книгозбірень.

Семененко Елена

ХНМУ (хранитель фондов)

**Труд профессора Н. С. Бокариуса «Первоначальный
наружный осмотр трупа при милицейском и розыском
дознании» — первое практическое руководство
по судебной медицине для судебных экспертов**

В развитии отечественной судебной экспертизы и криминалистики особое место занимает заслуженный профессор Николай Сергеевич Бокариус. Его труды фактически были первыми практическими руководствами по криминалистике для работников органов дознания, следствия, судебных экспертов. Одним из основных направлений научной деятельности Н. С. Бокариуса была работа в области исследования вещественных доказательств.

Целью данной работы является анализ труда Н. С. Бокариуса «Первоначальный наружный осмотр трупа при милицейском и розыском дознании», посвященного исследованию вещественных доказательств, чтобы представить общее значение вклада ученого в разработку одного из важнейших для судебной медицины вопросов.

В 1925 г. Н. С. Бокариус выпустил в свет капитальное руководство «Первоначальный наружный осмотр трупа при милицейском и розыском дознании», изложенный на 542 страницах с иллюстрациями и фотографиями.

В предисловии Н. С. Бокариус писал о том, как важно дать работникам дознания пособие, которое позволит им улучшить исполнение своей задачи при первоначальном осмотре трупа, когда происходит собирание такого ценного для интересов дела материала, который может стать решающим при последующем судебно-медицинском вскрытии.

Это руководство было востребованным среди работников правоохранительных органов привлекло к себе внимание всей советской судебно-медицинской общественности. Такого издания, глубокого по содержанию и постановке оригинальных и важных вопросов в области научного расследования преступлений, не было ни в отечественной, ни в зарубежной литературе. Впервые судебные медики и криминалисты получили исчерпывающие научные советы и указания по методике первоначального осмотра трупа на месте его обнаружения — первого и ценнейшего звена в длинной цепи последующих уголовно-розыскных мероприятий, направленных на раскрытие самого тяжкого вида преступления — убийства. Н. С. Бокариус, сочетая в себе высокие качества судебного медика и криминалиста, тщательно, шаг за шагом, наметил путь, по которому нужно следовать при первоначальном осмотре трупа на месте его обнаружения. Нужно со всей справедливостью признать Н. С. Бокариуса основоположником научных методов изучения важнейшего участка в расследовании — места обнаружения трупа.

Семенова Анастасія
НТУУ «КПІ» (студентка)

Становище жінок у Західній Європі доби Середньовіччя та в Київській Русі: порівняльний аспект

Постановка наукової проблеми. Питання ставлення до жінки, її суспільного статусу і гендерних відносин стояли особливо гостро в усі часи. Її роль варіювалася від приниженої та безправної людини «другого сорту» до поважної дами, що володіла багатьма привілеями та шаном. Сучасна жінка — рівноправна особа в суспільстві, але, наскільки складним був її шлях до незалежності, показує історія.

Новизна теми полягає в тому, що зіставленню ролі жінки на Русі та в західноєвропейських державах часів Середньовіччя дослідники присвятили недостатньо уваги.

Актуальність теми полягає в тому, що її дослідження дасть змогу глибше розкрити значення жінки часів Середньовіччя.

Мета роботи: класифікувати ставлення до жінок на Русі та в західноєвропейських середньовічних державах.

Використано загальнонаукові (аналіз наявної літератури про роль жінки в історії) та спеціальні (порівняльно-історичний) методи дослідження.

Джерельно-історіографічна база: 1. Видатні діячі України минулих століть. Меморіальний альманах. — К., 2001; 2. Стражний О. Український менталітет. Ілюзії — міфи — реальність. — К.: Книга, 2008–2009; 3. Коцин р. Давньогрецька філософія // Антологія феміністичної філософії. — К.: Основи, 2006, с. 33–46; 4. Заруба В. М. Держава і право Київської та Галицько-Волинської Русі: кінець VIII — початок XIV ст. — К.: Істина, 2007; 5. Владимирский-Буданов М. Ф. Обзор истории русского права (1886 г.). — М.: Территория будущего, 2005; 6. Рябова Т. Б. Женщина в истории Западной европейского средневековья. — Иваново: Юнона, 1999.

Висновок.

1. Суспільно-політичне становище жінок на Русі було значно вищим за тогочасне становище європейських жінок.

2. Принизливе суспільно політичне становище жінки в середньовічній Європі було зумовлене політикою й релігією. Значну роль відіграла антична культура, яка лягла в основу європейської, де за жінкою закріпилося клеймо особи нижчої природи та недосконалих розумових здібностей. Велику роль відіграло християнство, що демонізувало жінку як особу, відповідальну за первородний гріх.
3. Порівнюючи ставлення до жінок Київської Русі та західноєвропейських держав, видно, що жінка незалежно від суспільного становища була людиною «другого сорту». Але, на відміну від західноєвропейських держав, де жінка мала лише економічні права та зазнавала жорстокого приниження, уже в ранніх юридичних документах Київської Русі життя, честь і гідність жінки здобули правовий захист.
4. Характерною особливістю давньоруського права, базованого на народних звичаях, було те, що воно, на відміну від західноєвропейського, котре засновувалося на Римському праві, забезпечувало досить широкі майнові права жінки.
5. Помітну роль жінки відігравали не тільки в сімейному, а й у політичному і повсякденно-культурному житті Давньої Русі, що категорично заборонялось у країнах Західної Європи.

Сич Василь
НУ «КМА» (студент)

Повсякдення українців в Райхскомісаріаті «Україна» на основі україномовної німецької преси

Досліджуючи повсякдення українців в Райхскомісаріаті «Україна» на основі німецької україномовної преси, дослідник стикається з двома проблемами: усталеними уявленнями і надзвичайною міфологізацією даного питання; викривленням інформації, що подається в пресі. Задля того, аби витягнути певну достовірну інформацію з джерела, недостатньо очистити її від ідеологічних чи стереотипних нашарувань, потрібно зрозуміти, які цілі ставив перед собою автор статті чи редактор газети, подаючи ту чи іншу інформацію, наскільки вона була доцільною в конкретний момент, в конкретному місці. Дослідивши це, ми зрозуміємо, чим жив читач, що його цікавило, і чого він потребував, а, отже, ми зможемо реконструювати певні елементи повсякдення українця тієї доби. Тож проблемою дослідження є реконструкція повсякдення на основі взаємозв'язку кореспондент — читач, що будується на основі особистих потреб читача і того, що міг надати йому автор статей.

Щодо актуальності даної роботи варто зазначити, що українські науковці не піднімали проблему повсякдення в україномовній німецькій пресі взагалі. Лише Іван Дерейко дещо зачіпав повсякдення, але це стосувалося корупції в Райхскомісаріаті на основі офіційних документів.

Новизна цього дослідження полягає в тому, що вивчення повсякдення не проводилося під таким кутом зору і з такими матеріалами.

Історіографії, дотичної до даної тематики, практично не існує, окрім статей вже вищезгаданого І. Дерейка. Джерельною базою є україномовна преса, що виходила на території Райхскомісаріату «Україна»: «Українське життя» (Бориспіль), «Український голос» (Кіровоград), «Кіровоградські вісті» (Кіровоград), «Українець» (Павлоград), «Волинь» (Рівне), «Рідне слово» (Київ), «Українська думка» (Васильків).

Досліджуючи дану тему були зроблені такі висновки:

I. Відходячи від усталених ще за радянські часи кліше про щоденні страждання українців під окупацією, можна сказати, що люди продовжували жити своїми щоденними проблемами: губили документи, пропонували комусь дресировану вівчарку, прибирали вулиці, прагнули купити збірку творів Л. Толстого;

II. Надзвичайної популярності набули спортивні змагання (переважно гра в футбол), не лише у великих містах, а й в маленьких містечках, де могли організовувати змагання місцеві команди. Грали переважно у вихідні дні, а матчі аналізували на сторінках газет, при чому доволі детально, що свідчить про зацікавленість даною темою, яка відігравала доволі вагому роль у повсякденні;

III. Важливим елементом повсякденності стала проблема оstarбайтерів. Поряд зі статтями про яскраве життя в Німеччині, публікувалися списки заборонених трав, котрі не дозволялося зберігати вдома, і за які було можливе покарання. Проблема полягає в тому, що ці трави переважно використовувалися задля провокування шкірних висипів, через які могли не забрати на роботу до Райху.

Сірик Ліна
НТУУ «КПІ» (студентка)

Традиційна календарна обрядовість в умовах незалежної України

Постановка проблеми: Збереження і розвиток традиційної духовної культури є однією з найважливіших проблем розвитку української цивілізації. Слід вивчати витoki народу, його традиційну календарну обрядовість, елементи якої сьогодні істотно трансформувалися. Без глибокого пізнання народної духовної культури неможливо сформувати нові ціннісні орієнтації в умовах державної незалежності.

Новизна теми полягає в тому, хоча вчені дуже зацікавлені у вивченні традиційної календарної обрядовості в сучасній Україні, проте повної картини еволюції української обрядовості поки, на жаль, немає.

Актуальність теми: глибоке пізнання народної духовної культури дасть змогу сформувати нові ціннісні орієнтації в умовах державної незалежності.

Мета роботи: розглянути традиційну сучасну обрядовість в повсякденності незалежної України, виявити еволюцію української календарної обрядовості в сучасності.

Джерельно-історіографічну базу становлять статті з видання «Обряд — як соціокультурний феномен. Питання культурології: Збірник наукових статей» (К., 2004); Сокіл Г. Українські обрядні календарно-обрядові пісні: структура, функції, семантика (Львів, 2004), матеріали ресурсів: <http://about-ukraine.com/index.php?text=59>; <http://www.info-library.com.ua/libs/stattya/5866-transformatsijni-protsesi-v-kalendarnij-obrjadovosti-ukrayintsiv-v-hh-na-pochatku-hhi-stolittja.html>; <http://bookster.com.ua/seminars/question/2178>; <http://www.ukraine.by/korisna-informacija/tradicii-obrjadi-zvichai>.

Робота базується на таких методах: аналіз, синтез, узагальнення.

Висновок. Розглянувши традиційну сучасну обрядовість та проаналізувавши прочитаний матеріал, можна зробити висновок, що нині багато традиційних календарних обрядів

відходять у минуле. Але, незважаючи на це, в сучасній обрядовості зберігаються їх окремі елементи, які використовуються при святкуванні популярних народних свят. Сучасні науковці зараз докладають багато зусиль для того, щоб відновити українську культуру й відновити ті елементи обрядових дій, які мають первинне глибоке значення, зараз для широкого загалу, на жаль, незрозуміле, часто стають просто розважально-театралізованими діями.

Осмысливши значущість традиційної календарної обрядовості, треба сказати, що зараз, її досвід значною мірою переосмислюється на рівні наукових досліджень відповідних традицій, створення новітніх сценаріїв проведення свят, адаптації їх до умов сучасного життя, особливо міського.

Солобаєва Катерина
НТУУ «КПІ» (студентка)

Реалізація туристичного потенціалу Київщини в повсякденності краю

Постановка наукової проблеми: О. Шершньова слушно відзначила, що кожне мале історичне місто — це окрема сторінка літопису України. Їх велика історико-архітектурна та культурна спадщина, сприятливі природні та кліматичні ресурси є значними передумовами для розвитку історико-культурного туризму.

Новизна роботи полягає в характеристиці історико-культурного потенціалу Київської області як ресурсу в розвитку туризму.

Актуальність теми: її дослідження дасть можливість більш повно оцінити роль туризму в повсякденності Київської обл.

Мета роботи: виявити на Київщині пам'ятки історії, котрі мають найбільший туристичний потенціал, враховуючи сучасну повсякденність.

Джерельну базу становить передусім видання «Київська область. Енциклопедичний довідник» про туристичні ресурси досліджуваної області, «Вибрані праці з історії Києва» Болховітінова, короткий путівник Батушана О. Д. «Пам'ятні

місця Київської області». Історіографія: туристичний потенціал малих міст України, щоправда, без деталізації по областях, розглядали О. Шершньова, К. Діденко, О. Головки.

Використано такі методи дослідження: порівняльно-історичний, логічний, синтез, аналіз, узагальнення.

Висновок. Використання історико-культурних ресурсів Київської обл. надзвичайно важливе для пізнання історії краю, звичаїв його населення та інших культурних цінностей.

Серед великої кількості історико-культурних ресурсів декілька можна віднести до найкращих в області. Це обласний археологічний музей у с. Трипілля (трипільська культура); Яготинський історичний музей, який має 7 філіалів (зокрема етнографічні, мистецькі, археологічні); Музей народної архітектури та побуту Середньої Надніпрянщини (просто неба); Музей історії української православної церкви.

Саме ці музеї обрано, адже багато з них мають розгалужену систему філій, досить велику кількість експонованих об'єктів, серед яких низка унікальних (особливо серед пам'яток архітектури). Вони ознайомлюють з народною культурою, архітектурою, творчістю, звичаями й обрядами українців, представляють твори українського мистецтва (твори народної художниці України К. Білокур) і творчість відомих людей («Флігель Тараса Шевченка»); з видатними діячами православ'я, церковним книгодрукуванням, творами отців і вчителів Вселенської церкви та з пам'яткою дерев'яної культової архітектури козацької доби (тризрубна трибанна церква — музей історії української православної церкви); з пам'ятками археології (палеоліту, доби бронзи, черняхівської, зарубинецької культур, часів Київської Русі).

Всі перелічені музеї входять до Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», що дає змогу більш організовано розвивати їх туристичний потенціал, зокрема підвищувати рентабельність туристичних послуг, організовуючи екскурсії. Самі ці музеї найточніше відображають історико-культурну спадщину Київської області виховують патріотичні почуття, розкривають історичну індивідуальність конкретного населеного пункту.

Трубчанинов Владлен
ХНПУ имени Г. С. Сковороды (аспирант)

**Мемориальные и указательные доски — повседневность
городского ландшафта Харькова второй половины XX —
начала XXI вв.**

Актуальность данной темы обусловлена стремительным ростом мемориальных и указательных досок в городах и других населенных пунктах Украины. Параллельно с этим, весьма позитивным явлением, возрастает количество разнообразных ошибок, неточностей и других погрешностей.

Автор поставил перед собой задачу попытаться проанализировать эти недостатки и не только дать им объяснение, но и провести их систематизацию. Прделанная работа позволила выделить наиболее типичные из них.

Объектом работы являются мемориальные и указательные доски, а предметом — погрешности на них. Основным источником для написания послужили мемориальные и указательные доски Харькова, которых насчитывается не менее 500. Большинство из них — это указательные доски, информирующие о том, когда и в честь кого была названа улица, площадь и т. д.

Работа обладает новизной т. к. в таком ракурсе проблема никогда не ставилась в Харькове, и, как нам известно, в Украине в целом. Историография данной проблемы включает в себя публикации в местной прессе, посвященные открытию тех или иных мемориальных досок. Как правило, это малоинформативные заметки. Некоторую часть литературы составляют труды по краеведению и памятникоохранной деятельности. Отдельные факты были нами обнаружены в литературе биографического характера. Общая оценка литературной базы должна нами характеризоваться как недостаточная. Эту особенность в значительной мере искупает широкая, можно сказать, 100%, источниковая база: в нашем распоряжении имеется большая часть таких досок.

Основной целью авторов было проанализировать комплекс вещественных памятников, представленный мемориальными

и указательными досками г. Харькова с точки зрения корректности их формы и содержания.

Исходя из поставленной цели, решались следующие задачи:

- составить источниковую базу исследования;
- проанализировать полученный материал с точки зрения его оформления и подачи;
- сделать выводы и обобщения, на основе которых предложить меры по уменьшению числа некачественных мемориальных и указательных досок.

Хронологические рамки доклада охватывают вторую половину XX — начало XXI ст. ст., а географические рамки территорию города Харькова в современных границах.

Мы можем сделать вывод о том, что с увеличением интереса к прошлому, памятникам истории и культуры возрастает число туристов, экскурсий и вообще путешествующих людей. Их запросам отвечают музеи и мемориалы, памятники, и памятные доски. Однако с увеличением таких объектов музеефикации наших городов и сел, возрастает число и ошибок связанных с их установкой (в посвяtitельных надписях и др.). Мы попытались проанализировать неточности на мемориальных досках Харькова и предложить группировку наиболее типичных из них.

Уварова Олена
ОНМУ (доцент)

Прохання як джерело для висвітлення повсякденного життя грецьких біженців, які опинилися в Одесі в результаті Грецької війни за незалежність 1821–1829 рр.

У 1820-х рр. у складі одеської грецької громади відбулися зміни, пов'язані з початком у 1821 р. національно-визвольної війни грецького народу від османського панування. Сотні греків, переважно з Константинополя, рятуючись від переслідувань, опинилися в Одесі. Усім вимушеним емігрантам надавалася необхідна матеріальна допомога, для чого восени 1821 р. була створена Одеська грецька допоміжна комісія. Прохання, датовані

1829–1831 рр. на адресу комісії, є цінним джерелом для реконструкції повсякдення цих біженців. Це одночасно торкається декількох актуальних для дослідження тем — міграційних процесів на Півдні України, заступницької політики Російської імперії відносно християнських підданих Османської імперії, місцевої краєзнавчої тематики, благодійності, історії етнічних груп України. Рівень конкретних особистостей — ставлення до влади, психологізація щодення, сприйняття побутових проблем тощо — персоналізує ці загальні процеси. Прохання писалися російською мовою канцеляристами, прохачі ж підписувалися грецькою. Враховуючи певну частку суб'єктивності прохань як джерел, слід наголосити, що ці матеріали за походженням належать самим фігурантам і подають історію з «перших рук». Інформуючи про свої потреби, вони описували свою складну життєву ситуацію, повідомляли родинну історію, починаючи із жахів на батьківщині. Основною метою прохачів було отримання грошової допомоги для переїзду в Грецію та на прожиття, поки не покинули Одесу.

Тривала Грецька революція і російсько-турецька війна 1828–1829 рр. принесли Греції автономію, а у 1830 р. і довгоочікувану незалежність. Ще в перші роки визвольної війни багато біженців поверталось до Греції. Інші почали збиратися до дому у 1828–1830 рр., особливо, коли було повідомлено про закриття комісії і припинення надання грошової допомоги по закінченню 1830 р. Збираючись на батьківщину, біженці стикнулися з наявністю несплачених боргів, які назбиралися через необхідність винаймати квартиру, холодну зиму, подорожання продуктів та епідемію чуми в Одесі влітку 1829 р. Тому змушені були клопотати перед комісією з проханням надати гроші. Родини прохачів були, як правило, багатодітні і навіть отримавши гроші, знов зверталися, бо витрачали їх на їжу та ліки. Біженці, що належали до вищого духовництва та шляхетних родів, отримували на багато більше, але і у своїх проханнях вони повідомляли про складні обставини життя.

У проханнях усіляко підкреслювалося скрутне становище знедолених. Так, один грецький біженець з Константинополя писав, що втратив там усе майно, що він і дружина його хворіють,

а у родині ще шість душ, що «я і родина моя нагі, боси, холодні». Деякі греки намагалися забезпечити собі життя своєю працею, але не завжди вдало і знов зверталися до комісії. Значна частина описаних у проханнях потреб повністю чи частково задовольнялася комісією.

Отже, на підставі прохань, що зберігаються серед архівних документів, пов'язаних з діяльністю Одеської грецької допоміжної комісії, стало можливим частково відтворити повсякденність грецьких біженців, змушених покинути домівки у пошуках порятунку.

Чиренко Маргарита
НТУУ «КПІ» (студентка)

Повсякденність у творах Т. Яблонської

Постановка наукової проблеми. Якщо подивитися на автопортрет художниці, можна побачити глибокий, пильний погляд людини, яка живе змістовним життям і допитливо вдивляється в навколишній світ. Така є Тетяна Яблонська — один з найталановитіших наших живописців. Але чомусь про її творчість так рідко згадують у сучасному мистецтві.

Новизною теми є те, що, розглядаються нові образи повсякденності, які талановита художниця створювала протягом життя.

Актуальність теми: її розкриття розширить уявлення про історію повсякденності в творах мистецтва.

Мета роботи: визначити, наскільки тісно пов'язане життя художниці Тетяни Яблонської з її творчістю, і як це впливає на висвітлення повсякденності в мистецьких роботах.

Джерельно-історіографічною базою є твори (ескізи, зарисовки, закінчені роботи) Т. Яблонської, книга Л. В. Владича «Яблонська Т. Н.» (К.: Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури, 1958) та стаття на сайті «Православ'є в Україні» (http://arhiv.orthodoxy.org.ua/uk/tsey_den_v_istorii/2006/06/16/2468.html).

Застосовано такі методи: узагальнення, порівняння, синтез, аналіз.

Висновки: Попри свою активну громадську діяльність і буремну творчість, художниця добивалася органічного, нерозривного злиття образу людини з образом природи, і це є одною з найхарактерніших рис її творчої вдачі. Під час дослідження ми зіштовхнулися з різними суперечностями. Наприклад, Яблонську зазвичай не вважають пейзажистом. Сталося це, очевидно, тому, що вона рідко звертається до так званого «чистого» пейзажу, але все одно пейзаж займає значне місце в її творчості. Часто на тлі пейзажів зображено жанрові сцени або натюрморти, зокрема декілька зимових. Майстерно втілені деталі повсякденності в таких картинах «Біля дитячого садка» (1960), «Перед стартом» (1947), «Застудилась» (1953), «За вікном весна» (1954). Показовим є «Портрет матері» (1958), де Тетяна Нилівна зобразила матір, заклопотану звичайними побутовими справами. Т. Яблонська однаково майстерно володіла жанрами пейзажу, портрету, натюрмрту, використовували різні графічні техніки, що є прикладом її важкої праці над собою в повсякденності.

Шаповал Яна
ЗНУ (студентка)

Вживання алкоголю на Півдні України у ХХ ст.: норма та девіація (за матеріалами етнографічних експедицій Запорізького наукового товариства ім. Я. П. Новицького)

Тема вживання алкоголю в структурі усноісторичних інтерв'ю виражена не так яскраво як багато інших тем. На нашу думку, це не пов'язано з відсутністю певної традиції вживання спиртного і наявністю осіб які зловживали алкоголем. Певна табуїзованість цієї теми присутня майже в кожному інтерв'ю де згадується ця проблема. Це свідчить про розуміння респондентами певної межі, після перетину якої закінчується «норма» і починається «девіація».

Саме розуміння «девіації» досить розмите, і може навіть не знаходити засудження з боку респондентів. Особливо це чітко простежується по різних вікових групах 1910–20-х і 1930–40-х років народження.

В структурі усноісторичних інтерв'ю вживання спиртних напоїв не становить окремого тематичного пласту. Натомість простежується по багатьох інших блоках: святкування як традиційних, народних, так і радянських свят, толока під час будівництва хати, весілля, похорони, Друга Світова війна, самогеноваріння, антиалкогольна компанія 1980-х років та ін. Єдиним винятком є питання відношення до жіночого пияцтва, коли респонденти чітко відносять його до явного відхилення від норми. Всі інші прояви пияцтва з боку комбайнерів, керівництва, ветеранів, простих селян-чоловіків майже ніколи не знаходять стовідсоткового засудження.

Вживання спиртного є традиційним атрибутом багатьох свят, і відповідно майже в кожному інтерв'ю фіксується подібна практика. Причому якщо мова йде про традиційні народні свята це ще й закріплюється фольклорними атрибутами свят — щедрівками, колядками, де зустрічаються обов'язкове вживання алкоголю в якості народного добробуту.

Традиційним у XX ст., особливо якщо мова йде вже про другу половину пригощання спиртним під час будівництва хати. Причому спиртне виступає головною винагородою за працю.

Особливістю усноісторичних інтерв'ю ветеранів Другої світової війни є згадування ними «наркомівських сто грамів» горілки. Причому з самих інтерв'ю випливає, що відомі всім «сто грамів» дуже часто цими грамами не закінчувалися, і відповідно чоловічий алкоголізм багато в чому і був пов'язаний з цим явищем на фронті.

Не обминають респонденти і питання вживання спиртного під час процесу самогоноваріння. Особливо це простежується в блоках інтерв'ю присвячених 1980-м рокам. Коли пляшка самогону чи горілки стала певним еквівалентом грошей, що навіть за копання могили треба було розплатитися лише подібним чином.

аким чином вживання спиртних напоїв в структурі усноісторичних інтерв'ю дає змогу простежити особливості сприйняття самим населенням межі цього явища. Виокремити певні прояви, які за народним сприйняттям виходили за межі суспільних норм.

Шваб Лариса Петрівна; Шваб Соломія Анатоліївна

СНУ імені Лесі Українки

(доцент кафедри всесвітньої історії)

КНУ імені Тараса Шевченка

(студентка)

Національність за вибором: з історії життя волинської родини Гродзінських на межі XIX і XX століть

У пострадянських країнах наприкінці XX ст. дослідження процесів націотворення пройшло кілька етапів. На першому етапі національні рухи трактувалися як поширення нової політичної доктрини, головним пунктом котрої була вимога формування окремої держави окремою етнічною групою. На другому сформульовано висновок про те, що нації не є «старими, як історія», а порівняно недавніми утвореннями (М. Грох, К. Дойч, Е. Реннан). Саме ця теорія знайшла прихильників в особах С. Єкельчика, Я. Грицака, Б. Кравченка. Нації, на думку цих авторів, є продуктом переходу від аграрного, неосвіченого і маломобільного суспільства до урбанізованого, писемного й змобілізованого. Як вважає Я. Грицак, українське суспільство здійснило цей перехід на межі XIX і XX ст. у роки Української національної революції.

Тож в українській науці виникла й розвивається теорія націотворення, яка говорить, що суттю нації є почуття самоусвідомлення, котре й формує «політичну націю». Українська історія сповнена прикладів, коли під тиском зовнішніх обставин, багато українців переглядали й змінювали свою національну ідентичність.

Висловлену нами думку potwierджує також історія життя родини Карла фон Гродзінського, волинського дворянина польського походження. Онука К. фон Гродзінського Ірина Левчанівська (1913–2010) залишила спогади, в яких знаходимо чимало доказових фактів.

Наприкінці XIX ст. Карл фон Гродзінський купив маєток в селі Линеві у Волинській губернії й перевіз сюди свою багатодітну родину. В двох шлюбах К. фон Гродзінський мав десятеро

дітей. Про долю чотирьох від першого шлюбу нічого не відомо. В другому шлюбі з росіянкою Тетяною Пряхіною в подружжя народилося шестеро дітей — Катерина, Олександр, Лизавета, Антоніна, Олена і Михайло. Катерина померла молодою, про Лизавету І. Левчанівська нічого не згадала, тому йтиметься про Олександра, Антоніну, Олену й Михайла.

Карл і Тетяна Гродзінські були людьми високої культури. Початкову освіту давали дітям вдома, навчали іноземних мов — німецької, англійської, французької, італійської тощо. В родині розмовляли російською мовою. Діти отримали хорошу освіту в Санкт-Петербурзі. Декотрі з них у роки революційних потрясінь були пов'язані з українським рухом, щоправда згодом вони калялися у «гріхах молодості».

Двоє старших дітей, Олександр та Лизавета, овіяні «російським патріотичним духом», залишилися жити в Петербурзі й стали переконаними росіянами. «Росіянка» Лизавета жила в Петербурзі до 1959 р., обмеживши спілкування з українцями, бо «не любила їх».

Старший серед брат Олександр мав переконання своєї сестри. Перебуваючи якийсь час у Линеві (через зацікавлення спадком батьків), дітей навчав у Луцьку в російській гімназії. Його нащадок — Катерина Пілле жила у Франції, дуже любила Україну, але себе вважала росіянкою. Наймолодші з дітей Гродзінських, Михайло й Олена найдовше жили в Линеві. Їх вибір був здійснений на користь «українськості» під впливом середовища, переважно українських селян.

Михайла виховувала українська селянка. В родині говорили, що ця жінка заклала в хлопцеві «нелюбів» до поляків. Після входження Волині до складу Речі Посполитої в 1921 р., Михайло вирішив оселитися в Житомирі, тільки б «не бути під поляками», бо там, «більше України, ніж під Польщею».

На вибір Олени мав вплив її чоловік Олександр Левчанівський, котрий належав до тієї генерації «зрусифікованих» українців, котрі, незважаючи на «чиновницькі чини», зберігали душевне тепло до своєї «малої батьківщини». Молодий, делікатний розум панночки Льолі Гродзінської піддався його «культурному тискові». Олена прийняла принципове рішення розмовляти

українською мовою.

«Українськість» Михайла й Олени була відповіддю на культурний тиск поляків, якому вони чинили опір активною громадянською позицією. Нині незважаючи на етнічні, регіональні, мовні та інші відмінності, українське суспільство виявляє дивовижну внутрішню стійкість, Україна існує й скріплюється як незалежна держава. За двадцять чотири роки незалежності дискусії торкалися політичних особистостей, якості економічних, політичних і соціальних реформ, але ніколи засадничого питання — незалежності Української держави. За винятково несприятливих обставин українці таки дійшли до самоусвідомлення жити єдиним суспільним життям.

Шикунов Максим
НТУУ «КПІ» (студент)

Історія фестивалів «Форпост» і «Хотинфест»: порівняльний аспект

Постановка наукової проблеми. Сучасне культурне життя сучасної України — різнобарвне й різноманітне. Так, у державі відбувалося багато заходів, присвячених давнім традиціям: виставок, концертів, відкриттів музеїв і галерей, написання книжок тощо. Безумовно, помітне місце серед інтерактивних заходів вшанування нашої та європейської історії європейської історії посідають історичні фестивалі. Серед останніх помітне місце займають «Середньовічний Хотин» і «Форпост». Можна впевнено стверджувати, що подібні заходи важливі для історії та культури нашої країни. І, якщо для глядачів це — спосіб вирватися за межі щоденних клопотів, то для учасників і організаторів — також, але в них додається ще й етап цілковито повсякденної підготовки. Новизна теми: історики ще не досліджували ці заходи.

Актуальність: дослідження теми дасть змогу глибше розкрити значення історичних фестивалів у повсякденному житті їхніх організаторів, учасників і глядачів.

Мета роботи: порівняти фестивалі «Середньовічний Хотин» і «Форпост». Основні джерела — офіційні сайти організаторів, форуми з відгуками про події, обговореннями планів на участь чи спостереження. Основний метод дослідження: порівняльно-історичний, також використано аналіз і синтез.

Висновки. У досліджуваних фестивалів, на нашу думку, можна виділити такі основні спільні риси. Обидва вони присвячені історичній реконструкції, причому їх головна родзинка — лицарські турніри, котрі проходять з небувалою віддачею сил і виплеском адреналіну. До програми обох фестивалів входять відтворення масових середньовічних битв; лицарські бої в різних номінаціях; бутурти; лучний турнір; метання списа; показові виступи й майстер-класи з історичних танців; вуличний театр; конкурси костюмів; вогняне шоу. На обох фестивалях створюється автентичний побутовий антураж. Місце і час у них постійні з року в рік — це Хотинська («Середньовічний Хотин») і Кам'янець-Подільська («Форпост») фортеці. і «Середньовічний Хотин», і «Форпост» — фестивалі, що динамічно розвиваються.

Серед відмінностей можемо назвати — масштабність заходів, глибина історії, традицій та проблем, пов'язаних з організацією, що, на нашу думку, залежить від «віку» існування фестивалю, а саме — «Форпост», що триває лише два роки — має більше проблем в організації та меншу історію, є менш масштабним та, на жаль, поки що, менш міжнародним. Так, кількість учасників цього фестивалю — кілька сотень, тоді як глядачів і шанувальників можна рахувати тисячами. «Середньовічний Хотин» об'єднує любителів історичної реконструкції з України, Росії, Білорусі, Молдови, Татарстану, Польщі та інших країн. Учасників тут понад 300, глядачів — десятки тисяч. Серед проблем «Форпосту» можна згадати перенесення його за межі фортеці.

Шнуренко-Щербицька Альона-Ева
НАККМ (аспірантка)

Тема буденності у творчості художника Івана Марчука

Багато митців зверталися до теми буденності у своїй творчості. Кожний із них інтерпретував її по-своєму через зображення певних об'єктів та суб'єктів у просторі художнього твору, користуючись власними виражальними засобами та створюючи різний настрій роботи, відображаючи суб'єктивне відношення до того чи іншого аспекту буденності. Зображення буденності в роботах митців має значну цінність історичного характеру, оскільки за такими роботами можна вивчати будь-яку епоху, її реалії, цінності та пріоритети матеріального та духовного життя суспільства окремого часового проміжку та території. Тому дослідження теми буденності саме в творах художньої культури є актуальним, бо завдяки характерним особливостям, притаманним художнім творам, можна сформулювати уявлення про буденність в усіх її проявах в різні часи.

Дослідження саме цієї теми через художні твори має й етнографічне значення, тому що картини буденності у роботах художників часто-густо мають національне забарвлення, містять певні особливості, що є характерними саме для зображеного у творі народу. Звичайно, з епохою глобалізації національні особливості буденного життя стають вже не так чітко визначеними, оскільки побут та життя людей тепер містять схожі риси у різних країнах, але все одно певний колорит кожного народу завжди присутній у його щоденному житті. Також вивчення буденності є вагомим і для філософської науки, бо у її зображенні акцентується увага на людських цінностях, світогляді конкретної людини, окремої групи людей або ж нації в цілому. Звідси витікає важливість дослідження буденності і для наук, пов'язаних з психологією, оскільки через світогляд, умови та характерні аспекти життя можна робити висновки щодо психологічного стану конкретних соціальних груп та суспільства в цілому в даний часовий проміжок.

Видатний український художник, відомий нині у всьому світі, Іван Степанович Марчук теж звертається до цієї теми в своїх творах. Він зображує і інтерпретує її настільки вдало, що у глядача не виникає відчуття нудьги та сірості. Багато в чому це досягається завдяки тому, що митець наповнює картини глибинним духовним змістом, передаючи через зображення звичних речей споконвічні людські цінності, через минуле і буденне показуючи вічне, використовуючи яскраву символічну мову і знакові акценти. Прикладами можуть бути такі полотна як «Моя земля, моя твердиня» (1966), «Біля джерела життя» (1973), «Дарунки осінь роздає» (1976), «Сільська ідилія» (1978), «Вечірня молитва» (1977), «Ритуал» (1980)¹. Зазначенні твори Марчука сповнені споглядання, тихого милування звичайним життям простого люду, через зображення якого він передає любов до своєї країни, висвітлює споконвічні людські цінності, особливості ментальності українського народу. Цікавою особливістю майже всіх зазначених картин є присутність поруч з людьми тварин, до яких митець відноситься з повагою, любов'ю, наділяє їх таким значенням у площині полотна, що можна впевнено стверджувати, що Марчук вважає, що кожна жива істота рівна людині. Крім того, тварини в його роботах несуть і певне сакральне значення, виступаючи символами вічних цінностей. В картинах майстра людина і тварина рівноправні істоти, які співіснують у цілковитій гармонії. Також привертає увагу те, що буденні речі митець возвеличує, наділяючи певним ритуальним значенням.

Марчукова буденність тиха, пронизлива, філософська. Художник заглиблює свій погляд у суть речей, кожна з яких ніби має свою душу, оживаючи в його полотнах. Саме тому через призму неординарного бачення Івана Марчука і завдяки авторській техніці живопису дослідження буденності в його роботах набуває ширшого значення, оскільки стає джерелом вивчення витоків формування національної культури, філософії, духовності.

Використана література:

1. Іван Марчук: Альбом-каталог. — К.: ТОВ «Атлант ЮЕмСі», 2004. — 519 с.: іл.

Юзьвак Дмитро
НТУУ «КПІ» (студент)

Повсякденність на прикладі циклу «Силуети» збірки «Вибране» Ліни Костенко.

Роль генія у повсякденному житті.

На всіх етапах розвитку суспільство потребувало не лише політичних, а й духовних вождів — людей, на яких слід рівнятися, у яких можна перейняти найкращі морально-етичні цінності, моделі поведінки. Часто такі люди ставали геніями в тій чи іншій сфері, створивши нові надбання для людства.

Ліна Василівна Костенко у циклі «Силуети» показала значимість таких людей у повсякденному житті.

На будь-яких етапах розвитку суспільства людство завжди потребувало вождів не лише в сфері політики, а й мистецтва. Людина відома, талановита, людина, якою захоплюються, поважають, яку хочеться наслідувати, завжди привертала неабияку увагу. Генії завжди мали вплив на людство, але і людство впливало на генія, що нерідко призводило до складних внутрішніх конфліктів.

Прикладом протистояння генія та суспільства може слугувати вірш «Чи зрікся Галілео Галілей», в якому поетеса творить глибокий образ італійського мислителя, засновника класичної механіки, геніального філософа. Авторка захищає талановиту людину від суспільства, яке постійно цькує генія навіть після його смерті:

О, не тривожте, люди, його прах! чи знали ви, до осуду охочі, — якщо він навіть зрікся на словах, які тоді були у нього очі?..

Л. Костенко — майстер психологічної деталі. Відтворюючи конфлікт науковця з церквою, вона однією фразою про вираз очей в момент зречення своїх переконань описує його внутрішній стан. і фраза ця стає основною для розуміння ідейного змісту поезії.

Все це однозначно впливає не тільки на церкву чи наукові підрозділи, а й на стан людей, котрі і пишуть історію на сторінках повсякденності. Геній — це не просто людина, яка створила щось нове. Геніальність дана Богом для того, аби донести вогонь Прометея, навчити людей чомусь незнаному.

Не всі люди готові до того, аби гордо носити звання генія. Деякі можуть зрадити. Тоді вони не будуть значимими у повсякденності суспільства Ліна Василівна стверджує, що зрада генія не пробачається. Це можна довести на прикладі вірша «Високий норвежець, фіорди чистого розуму» про Кнута Гамсуна — норвезького письменника, лауреата Нобелівської премії миру за 1920 рік. Поетеса звинувачує генія у фашизмі. Вона знає, що твори письменника, які раніше радували око читачам: «Осяяла Ваші книги північна якась чистота», здаються неприйнятними: «прийняти фашизм і визнати...». Ліна Василівна наголошує на тому, що Кнут Гамсун ошукав людей, зрадив їх довіру, і вони тепер не пробачать йому цього. з вищесказаного можна зробити висновок: зраду звичайної людини можна виправдати якимись особистісними чинниками, зраду генія — ні, бо він є виразником суспільних думок і почувань:

Пробачте їм, пане Гамсун. Вас надто любили люди, а Ви їх так ошукали, вони не зможуть простити.

Отже, встановлено, що генії часто є авторами тих правил, котрим змушені коритися люди, а отже, можна стверджувати, що генії впливають на повсякденність людства у різних сферах.

Якуба Альона
НФаУ (викладач)

Аптеки Харкова: ретроспектива

Фармацевтична галузь є потужною ланкою системи охорони здоров'я, що демонструє динамічний розвиток у будь-якій державі світу. Наша країна не є виключенням: Україна, що має власну фармацевтичну освіту, науку, виробництво, контроль якості, аптечну мережу, інформаційне поле, традиційно вважається фармацевтичною державою. Так само традиційно вітчизняною фармацевтичною столицею є Харків. і цей факт зобов'язує нас цікавитися і знати історію центра Слобожанщини, зокрема, у контексті розвитку аптечної справи.

Отже, кінець XVIII ст. Харків розвивався, розбудовувався, зростала кількість його населення, а це обумовлювало необхідність відкриття певних закладів, в тому числі й аптек. Відомо, що у 1768 році імператрицею Катериною II був підписаний указ про заснування в Харкові першої «казенної» аптеки. Її відкриття відбулося в 1778 році. Першим керівником першої «казенної» аптеки в Харкові став гезель Іван Лідерс, а у 1780 р. медична колегія призначила її керівником українця Петра Пискуновського, який до цього був гезелем Петербурзької нижньої аптеки. Аптека обслуговувала жителів міста, також на неї покладалося влаштування і утримання лікарень, притулків для інвалідів, сиріт міста Харкова і 15 повітів Харківського намісництва.

Кінець XIX століття позначився динамічним ростом у Харкові кількості населення, і діюча аптека вже не могла задовольнити потреби міста. Необхідність відкриття аптечних закладів спонукала ініціювання створення «вільних», аптек у Харкові, що посприяло поліпшенню лікарського забезпечення городян.

Управління здійснювалося на основі «Аптекарского статуту», який був виданий 20 вересня 1789 р. та складався із 23 статей, основні положення якого не втратили актуальності й зараз.

Першу приватну аптеку очолив іноземець Георг Венцель, якого у квітні 1808 р. затвердили в аптекарському званні й надали дозвіл на відкриття приватної аптеки. Варто зауважити,

що 27 вересня 1813 року Г. Венцель отримав дозвіл на відкриття ще однієї «вільної» аптеки — в Охтирці. 19 травня 1819 р. від провізора Григорія Фідлера надійшло прохання стосовно дозволу на відкриття власної аптеки в Харкові. Оперуючи численними проханнями медичних чиновників та жителів міста, у грудні того року він отримав дозвіл та відкрив другу «вільну» аптеку. Територіально вона розмістилася в кам'яному будинку за рікою Лопань на Великій Катеринославській вулиці у 3-й, Залопанській, частині міста.

Як свідчать архівні дані, відтоді зростає кількість бажаючих відкрити аптеку. Однак існуюча система отримання жаданого документа являла собою складну процедуру. Власники «вільної» аптеки неофіційно були зобов'язані виконувати певні вимоги, насамперед, надавати добродійні знижки у придбанні ліків від 20 до 40% училищам Харківської губернії, Харківському колегіуму, Харківському інституту шляхетних дівчат та ін.

Про виконання умов надання знижок на медикаменти «вільними» аптеками звітувала адміністрація відповідних установ та закладів. Так, за свідченням архівних даних від 11 лютого 1841 р. директор Харківських училищ звітував Харківському громадському губернатору Семену Смірному, що для вихованців гімназії утримується ліків із «вільної» аптеки Ейзелера на суму 1000 асигнаційних рублів, і з кожного рубля надано знижку по 30 коп. Ректор Імператорського Харківського університету 11 березня 1841 р. доповідав, що «казеннокоштным» студентам надавалися ліки відповідно до контракту, підписаного провізором Карлом Ейзлером 10 лютого 1840 р., в якому зафіксовано зобов'язання відпускати ліки як для студентів, так і для клінічних інститутів при університеті з поступкою проти «Аптекарської такси» зі «сложных» медикаментів 40%, а з «простых» — 20% з рубля. Ця сума склала у 1838 р. — 657 руб., у 1839 р. — 1388 руб., у 1840 р. — 1450 руб. «Вільні» аптеки починають відкриватися все частіше, хоча траплялися і відмови. Так, провізор А. Копер у 1822 р. зробив невдалу спробу відкриття третьої «вільної» аптеки, а провізору Е. Нельдіхену наприкінці 1827 рр. вдалося отримати дозвіл на відкриття — у січні 1829 р. нова «вільна» аптека почала працювати в Захарківській частині

міста. Згодом провізором Г. Сартісоном було відкрито четверту «вільну» аптеку, яку він невдовзі продав. Власником став К. Ейзелер.

22 березня 1841 р. аптекар Отто Фрейндлінг звернувся до медичного департаменту з проханням про дозвіл відкрити в Харкові п'яту «вільну» аптеку, обіцяючи при цьому, що протягом 10 років буде відпускати ліки на 40% дешевше, ніж зафіксовано в «Аптекарській таксі» як «для арестантовъ гражданского ведомства, находящихся в Харьковском тюремном замке», так і для всіх існуючих казенних закладів у Харкові. Цей приклад цікавий тим, що став чи не першим прикладом конкурентної боротьби: одночасно із Фрейндлінгом зробив спробу отримати дозвіл купець Август Шепп. Останньому було відмовлено на основі ст. 185 «Зводу законів лікарських статутів», яка забороняла надавати право власності на відкриття аптек особам без звання фармацевта. У червні 1841 р. прохання аптекаря О. Фрейндлінга було задоволено з умовою виконання запропонованих ним умов знижок. Починаючи з 1850 р. прагнув відкрити шосту «вільну» аптеку провізор П. Давиденко, і тільки в грудні 1861 р. Міністр внутрішніх справ задовольнив його прохання. Але власники діючих аптек всіляко чинили опір стосовно місця розташування нової аптеки, намагаючись не допустити конкурента до центру міста. У грудні 1862 р. аптека відкрилася на Театральному майдані.

Сьома «вільна» аптека була заснована в Харкові 1870 р. На початку 1880-х років у місті було вже 10 «вільних» аптек, десятиріччям потому відкрилося ще три. У 1900 р. в Харкові функціонувало 19 «вільних» аптек, у 1902 р. їхня кількість досягла 23, у 1904 р. — 24, 1910 р. — 35; аптечних магазинів у 1904 р. працювало 32, а в 1910 р. — 42. При цьому в 1902 р. одна «вільна» аптека (без урахування двох гомеопатичних) обслуговувала 9776 жителів міста, у 1904 р. — 8596, у 1910 р. — 6710. Однак існуюча вибаглива регламентація цін на лікарські засоби, обумовлена новою «Аптекарською таксою» від 23 січня 1851 р., конкурентна боротьба між власниками та майбутніми власниками «вільних» аптек, постійна загроза зменшення прибутків та товарообігу ускладнювала забезпечення населення лікарськими засобами.

Зародження аптечної справи на Харківщині потребує подальшого вивчення з метою використання власного історичного досвіду під час реформування сучасної фармацевтичної галузі.

Ільїн Вадим

ХНМУ (асистент кафедри суспільних наук)

Анкетування як метод оцінки якості стаціонарного медичного обслуговування в радянському Харкові 1945–1991 рр.

Анкетне опитування для визначення якості медичного обслуговування в повоєнному радянському Харкові обумовлено необхідністю розширення джерельної бази, враховуючи неповноту архівних документів і періодики радянської доби. Новизна проблеми визначається слабким ступенем дослідження історії охорони здоров'я в радянській Україні в повоєнні часи.

Визначаючи групу опитуваних, тип та об'єм вибірки, ми керувалися набором вимог-фільтрів, які обумовлені територіальними і хронологічними рамками дослідження: опитувані в минулому — це пацієнти харківських лікарень до 1991 р. Таким чином, ми цільову вибірку, яка формується відповідно до цілей дослідження і передбачає відбір одиниць виміру згідно заздалегідь визначених критеріїв. Така вибірка не враховує принципів теорії вірогідності, неоднаковою є можливість різних груп населення потрапити до неї, отже вона не репрезентує загальну сукупність об'єктів вимірювання. Тому, на відміну від вірогідної вибірки, в цільовій ми не можемо оцінити ступінь помилки, а з нею й значимість отриманих результатів, які оцінюються суб'єктивно.

Разом з тим, цільова вибірка є доступною, оскільки опитування проводиться за принципом «сніжного кому» — починається зі знайомих і продовжується шляхом розширення контактів. В даному випадку групою, з якої почалось дослідження, були переважно студенти Харківського національного медичного університету, які опитували своїх родичів і пацієнтів лікарень.

Через те, що визначення групи-об'єкта дослідження за певними критеріями передбачає її гомогенність і повторюваність інформації, цільові вибірки є невеликими (до 200 осіб). Пред-

ставлена вибірка нараховує 41 анкету, інформація яких була закодована за допомогою програми MAXQDA. Подана інформація репрезентативно відображає стаціонарну мережу м. Харкова, охоплюючи 30 найважливіших закладів. Більшість респондентів – харків'яни (37). Госпіталізація 22-х осіб припадає на 80-ті рр., 11-ти – на 70-ті, 8-х – на початок 90-х, 5-х осіб – на 60-ті й однієї людини – на 50-ті рр.

В результаті спостерігається повторюваність наступних кодів: достатність терміну лікування (33 респонденти з 34-х, що відповіли, відмітили достатність терміну лікування); матеріальні витрати пацієнта, пов'язані з госпіталізацією (22 особи вказали на відсутність матеріальних витрат, 8 платили за медикаменти та послуги, 8 оплачували лікарняний лист); наявність корупції (34 респонденти вказали на відсутність корупції, 6 чітко зазначили, що стикалися з нею); недоліки лікування (29); позитивні сторони (36).

Аналіз анкет дав цікаві протиріччя, зокрема, щодо визначення хиткої межі між корупцією і «подякою». Так 10 респондентів, які вказали, що не пам'ятають проявів корупції, в той же час згадали про подарунки медперсоналу з власної ініціативи. І якщо окремі респонденти пояснюють це протиріччя символічністю недорогих подарунків, інші випадки вочевидь свідчать про дуалізм сприйняття явища респондентами, традиційність практики «подяки»: «Взяток как таковых не было. Просто в конце лечения хирургу принести «пакет» в благодарность и то он не хотел брать»; «Взяток, как сейчас, не было. Мы предлагали врачу деньги, но он не взял». Інше протиріччя — це майже однакова кількість негативних і позитивних відгуків про перебування в лікарнях. Пояснюється це тим, що ці відгуки висвітлюють різні аспекти медичного обслуговування: перші стосуються тісноти в палатах (16), поганого стану білизни й меблів (11), слабкого харчування (9), другі ж наголошують на професіоналізмі і людських якостях медперсоналу (26) і безкоштовності лікування (10).

Завдяки анкетуванню дослідник отримав відомості про сприйняття пацієнтами умов лікування в радянських лікарнях, побачив приблизну структуру недоліків і позитивних рис стаціонарного медичного обслуговування, мізерні масштаби корупції в цій сфері.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АМТ — Акторно-мережева теорія

АН УРСР — Академія наук Української Радянської Соціалістичної Республіки

БДПУ — Бердянський державний педагогічний університет

БТЕУ — Білоруський торгово-економічний університет (м. Гомель)

ВДАЧОН — Відділ державного архіву Чернігівської області в місті Ніжині

ВНАС — Всеросійська наукова асоціація сходознавства

ВУНАС — Всеукраїнська наукова асоціація сходознавства

ГУЛАГ — Главное управление исправительно-трудовых лагерей, трудовых поселений и мест заключения

ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» — Державний вищий навчальний заклад «Університет менеджменту освіти» (м. Київ)

ДНУ імені О. Гончара — Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ЗНУ — Запорізький національний університет

ІП «ВіртуальнаПольща» — інтернет портал «ВіртуальнаПольща (Люблін, Польща)

ІСіМВ «Харківський колегіум» — Інститут сходознавства і міжнародних відносин «Харківський колегіум»

КДБ — Комітет державної безпеки СРСР

КНЛУ — Київський національний лінгвістичний університет

КНУ імені Тараса Шевченка — Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КПУ — Комуністична партія України

НАКККМ — Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (м. Київ)

НАН України — Національна академія наук України

НДУ імені Миколи Гоголя — Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

НЕП — Нова економічна політика

НПУ імені М. П. Драгоманова — Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (м. Київ)

НСБ — Народні сільські бібліотеки

НТУУ «КПІ» — Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»

НУ «КМА» — Національний університет «Києво-Могилянська академія»

НУВС — Національний університет внутрішніх справ (м. Харків)

НФаУ — Національний фармацевтичний університет (м. Харків)

ОНМУ — Одеський національний медичний університет

ОНУ імені І. І. Мечникова — Одеський національний університет

ПНПУ імені В. Г. Короленка — Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ПНУ імені Василя Стефаника — Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ)

РАН — Російська академія наук

РСЧА — Робітничо-селянська Червона армія

РЦДЮТ Харківської районної ради — Районний центр дитячої та юнацької творчості Харківської районної ради Харківської області

СНУ імені Лесі Українки — Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк)

УАН — Українська академія наук

УНДІС — Український науково-дослідницький інститут сходознавства

УНР — Українська Народна Республіка

Харківська облСЮТур — Харківська обласна станція юних туристів

ХГАФК — Харьковская государственная академия физической культуры

ХГУ «НУА» — Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»

ХДС — Харківська духовна семінарія

ХНМУ — Харківський національний медичний університет

ХНПУ імені Г. С. Сковороди — Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

ХНУ імені В. Н. Каразіна — Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ХНУМГ імені О. М. Бекетова — Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

ЦДАВОУ — Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (м. Київ)

ЦДАГОУ — Центральний державний архів громадських об'єднань (м. Київ)

ЦК КПРС — Центральний комітет Комуністичної партії Радянського Союзу

ЦК КПУ — Центральний комітет Комуністичної партії України

ЧНУ імені Богдана Хмельницького — Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЧОППО імені К. Д. Ушинського — Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського

ПРЕМІЇ, ЩО ВСТАНОВЛЕНІ НА МІЖНАРОДНІЙ КРАЄЗНАВЧІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ МОЛОДИХ УЧЕНИХ

Премія імені А. Ф. Луцьова. Заснована у 2004 р. художницею Н. С. Вербук на честь випускника історичного факультету ХДУ імені О. М. Горького, музеєзнавця і колекціонера, засновника дитячої музейної педагогіки Афанасія Федоровича Луцьова (1919–2004). Премія вручається за кращу наукову доповідь з питань історії мистецтв, або музеєзнавства. Премія не є грошовою, а вручається у вигляді картини з колекції художниці.

Премія імені А. Г. Слюсарського. Заснована Центром краєзнавства ХНУ імені В. Н. Каразіна у 2009 р. на честь видатного історика Слобожанщини, декана історичного факультету ХДУ імені О. М. Горького, доктора історичних наук, професора Антона Григоровича Слюсарського (1900–1980).

Премія імені Героя України, академіка П. Т. Тронька. Заснована Харківським відділенням Національної спілки краєзнавців України у 2011 р. на честь видатного історика, почесного громадянина Харкова і Харківської області, почесного доктора Харківського університету Петра Тимофійовича Тронька (1915–2011).

ФОТОЛІТОПИС КОНФЕРЕНЦІЇ

Покладання квітів до меморіальної дошки академіка П. Т. Тронька

Відкриття пленарного засідання конференції

Учасники конференції

*Виступає начальник департаменту туризму обласного управління культури
В. Д. Холодок*

Художниця Н. С. Вербук презентує творчу премію імені А. Ф. Луньова, яку вона встановила за кращу доповідь у галузі вивчення мистецтва

*Зав. кафедри історії України ХНУМГ імені О. М. Бекетова
проф. О. Л. Рябченко, презентує нові видання*

*Виступає головний бібліотекар Харківської державної наукової бібліотеки
імені В. Г. Короленка — О. М. Дмитрієва*

*Виступає заступник директора Центру краєзнавства
імені академіка П. Т. Тронька — О. І. Вовк*

*Екскурсію для учасників конференції в Музеї історії університету.
Проводить старший науковий співробітник — І. В. Калініченко*

*Засідання секції. Проводять доц. О. Г. Павлова
і заслужений краєзнавець України Т. Н. Безрукова*

Наукове видання

Матеріали XXXIII-ї Міжнародної краєзнавчої конференції молодих вчених, присвяченої 100-річчю з дня народження Героя України академіка П. Т. Тронька (1915–2011)

Укр. і рос. мовами

Комп'ютерне верстання та макет обкладинки: В. О. Трубочанінов

ХНУ імені В. Н. Каразіна
пл. Свободи, 6, к. 603,
м. Харків, 61022, Україна
Тел.: (057) 707 53 85
E-mail: tronkocentr@karazin.ua
Сайт: tronkocentr.karazin.ua

